

โครงการวิจัยที่ 1:

**การถอดบทเรียนของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบ
การเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน**

Summarized Lesson-Learn on Sufficiency Economy Applications of the Upper Northeastern
Farmers in Agricultural New Theory

รองศาสตราจารย์เทอดศักดิ์ คำเหม็ง และคณะ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การถอดบทเรียนของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตร
ทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

Summarized Lesson-Learn on Sufficiency Economy Applications of the Upper
Northeastern Farmers in Agricultural New Theory System

โดย

เทอดศักดิ์ คำเหม็ง สุทธิพงษ์ อริยะพงศ์สรรคร์ เพียรศักดิ์ ภัคดี ประเสริฐ วงศ์ภูธร
ภาควิชาสัตวศาสตร์ และภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเกษตรศาสตร์ และหน่วยมะเร็ิง คณะแพทยศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

243169

การสังเคราะห์องค์ความรู้และประสบการณ์การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 15 กลุ่ม คือ กลุ่มอีสานบน ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์พืช ศูนย์น้ำเพียงดิน กลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มเกษตรกรหนองตอกแป้น กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษเกษตรประณีต และกลุ่มสนุก ได้แก่ ศูนย์คุ้มโฮม ศูนย์ภูมิพลัง ศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มรุ่งตะวัน กลุ่มคนฮักถิ่น ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานและศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือในระบบการเกษตรแบบยั่งยืน โดยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มย่อย พบว่ากลุ่มที่มีแนวปฏิบัติที่ดี มีดังต่อไปนี้

กลุ่มอีสานบน : จำนวน 2 กลุ่ม คือ ศูนย์น้ำเพียงดิน เป็นศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติที่ขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ดี เน้นการขยายแนวคิดสู่เยาวชน และศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานทำสวนบ้านน้ำพุ ผลผลิตของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ ดำเนินธุรกิจเป็นวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตปุ๋ยอินทรีย์

กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ : จำนวน 2 กลุ่ม คือ ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทอีสานคีนถิ่น การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานชี้นำสร้างแนวคิดพออยู่ พอกิน และกลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์บ้านอาจารย์ เป็นวิสาหกิจชุมชนที่ดี เน้นการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อสร้างรายได้ให้สามารถพึ่งตนเอง ไม่ต้องอพยพเคลื่อนย้ายไปหารายได้ต่างถิ่น

243169

กลุ่มสนุก : จำนวน 4 กลุ่ม คือ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติคุ้มโฮม เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถขยายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ดี เน้นการทำการกสิกรรมแบบอาศัยธรรมชาติอันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานภูมิพลัง การบริหารวิสาหกิจชุมชนที่มีองค์ความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์ ประมง การฝึกอบรมเกษตรกรและฝึกปฏิบัติงานของนักศึกษา การพึ่งพาตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต ศูนย์การเรียนรู้ระบบเกษตรผสมผสานและศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (ปราชญ์เดินดิน) การทำการกสิกรรมและการเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสานที่อาศัยสวัสดิการธรรมชาติ และกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือในระบบเกษตรแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยอาศัยกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือร่วมกับโรงเรียนร่วมพัฒนาและอนุรักษ์กระบือไทย

Abstract

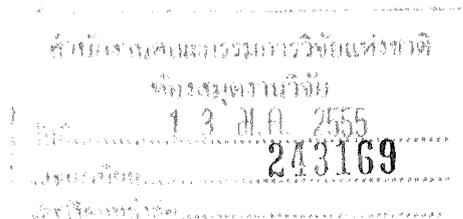
243169

The objectives of the research projects were to evaluate lesson-learn and the enlargement of Sufficiency Economy Philosophy (SEP) of the farmers groups applied for the new agricultural theory system. Fifteen groups were chosen based on their activity regarding to the SEP and the new agricultural theory system. The data were collected by survey using the questionnaire, in-depth interviewing, and group meeting. The best practice obtained from this study were as follows.

The results from Lesson-Learn of farmers from North E-Sarn (4 groups), Loikeankalasin (4 groups) and Sanuk (7 groups) found that each group had the best practice of SEP concept as follows:

Northern E-sarn group. This group comprised of 2 farmer centers. Nam Peagn Din center was the natural agriculture network which enlarged the SEP concept aim to younger generation. Integrated Farm Learning Center Ban Nam Poo on the others hand produced their own importance products for their living. They also supported them self by produce organic fertilizer for their own.

Loikaensalasin group. This group comprised of 2 farmer groups. The Local Philosopher Learning center, Local Wisdom E-Sarn Kearn Tin University used the local wisdom concept to create the self sufficiency way of living. Najam Meat Processing group was a good SCE concept. They aimed on group of house wife which create income to support themselves to reduce urban migration of local people.

Sanuk group. This group comprised of 4 farmer groups. Toom Home Natural Agriculture Center enlarged good concept of SEP by aim on the natural agriculture system as a tool. Poopalung Agricultural Integration Learning Center managed SCE by knowledge of animal production and fisheries, extension of farmers and intern student for self sufficiency and reduce production cost with self sufficiency support. Integrated Agriculture and SEP learning center (Prach Dearn Din) performed agriculture by integrated animal production using nature as basic tool. Buffalo raising in sustainable agriculture system center reserved their local wisdom by buffalo production farmers along with Reserve and Development of Thai Buffalo school.

1. บทนำ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน

การถอดบทเรียน คือ การทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทั้งสำเร็จและล้มเหลว

การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 3 กลุ่มจังหวัด ได้แก่ อีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย) ร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด) และกลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร) เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่องจากปีงบประมาณ 2550 ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เพื่อติดตามผลกระทบจากการดำเนินงานที่มีการทดสอบและขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เหมาะสมกับสภาพการผลิตทางการเกษตรแต่ละพื้นที่และชุมชน โดยเทอดศักดิ์ และคณะ, 2550 ได้ทำการทดสอบและขยายผลชุดความรู้ที่เกิดจากการจัดการความรู้ของสมาชิกกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนที่เสนอแนวคิดและวิธีการปฏิบัติของกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างโอกาสในการผลิตของกลุ่ม จำนวน 7 กลุ่มกิจกรรม คือ การปลูกหญ้าเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารของโคพื้นเมือง การเจียน้ำบาดาลเพื่อปลูกพืชผลิตเมล็ดพันธุ์ในฤดูแล้ง การผลิตกุยช่ายขาวโดยใช้กระถางดินครอบ การเลี้ยงหมูหลุมเพื่อผลิตปุ๋ย การสร้างฐานการเรียนรู้การผลิตปุ๋ยชีวภาพ และการเจียน้ำบาดาลเพื่อการปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคอีสานตอนบน ในขณะเดียวกันพบว่าในพื้นที่ทั้ง 3 กลุ่มจังหวัดมีกิจกรรมกลุ่มเกษตรกรที่

มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้โดยการดำเนินงานของกลุ่มเองและเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่น ๆ ภายในพื้นที่และชุมชนใกล้เคียงอยู่ทั้ง 3 กลุ่มจังหวัดอยู่เป็นจำนวนมาก ทางคณะผู้วิจัยได้สำรวจและคัดเลือกกลุ่มกิจกรรมในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาวิจัย/ถอดบทเรียนของกลุ่มกิจกรรมเพิ่มเติม เพื่อที่จะได้ใช้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่และชุมชนใกล้เคียงให้เพิ่มมากขึ้น โดยอาศัยองค์ความรู้และประสบการณ์ของกลุ่มกิจกรรมหรือครอบครัวที่ดำเนินการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้และมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และชุมชนและกิจกรรมของตนเอง

1.1 วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการถอดบทเรียนจากผลการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

1.2 ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มเกษตรกรที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งหมายถึงการเกษตรแบบผสมผสานที่มุ่งเน้นความปลอดภัยของผู้ผลิต ผู้บริโภค และสิ่งแวดล้อม ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย 3 กลุ่มจังหวัด คือ

กลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย)

กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด)

กลุ่มสนุก (สกลนคร มุกดาหาร นครพนม)

1.3 ระยะเวลาดำเนินงานวิจัย

ทำการวิจัยระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2552 ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปี 3 เดือน

2. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ สำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา ได้เผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

จุดเริ่มต้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความ สลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็น ปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุและสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณ และกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้อง พึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบ ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณี เพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่ เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกสืบล้มเลิกและเริ่มสูญ หายไป

สิ่งสำคัญคือ ความพอเพียงในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถ พึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนดชะตา ชีวิตของตนเอง ความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการตอบสนองต่อความ ต้องการต่าง ๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็น ศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทยเคยมีอยู่แต่เดิมต้องถูกกระทบกระเทือน ซึ่งวิกฤติเศรษฐกิจ จากปัญหาฟองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบทรวมทั้งปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อ พิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

พระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมไทยเป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา ความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

“... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป...”

(18 กรกฎาคม 2517)

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐาน ตั้งปณิธานในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ที่มีความพอยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...”

(4 ธันวาคม 2517)

พระบรมราโชวาทนี้ เห็นว่าทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน ซึ่งหมายถึงควรสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจพื้นฐานก่อน นั่นคือทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอยู่พอกินก่อน เป็นแนวทางพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป

“...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากที่สุดก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละคือเมตตา กัน จะอยู่ได้ตลอดไป...”

พระราชดำริ เนื่องใน โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2534

“...การจะเป็นเช่นนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายถึง ผู้มีพอกินได้ ให้มีพอกินกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตนเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

พระราชดำริ เนื่องใน โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2539

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีกคือ คำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอ แค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรก็พอเพียงหมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ อย่างมากคนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้ก็อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น...”

พระราชดำริ เนื่องใน โอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียงความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตนเองคือ ทำจากรายได้ 200-300 บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท ...ที่ฉันคิดคือเป็น Self-Sufficiency of Economy เช่น ถ้าเราต้องการดูทีวีก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนานในหมู่บ้านไกล ๆ ที่ฉันไป เขามีทีวีดู แต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้น มีทีวีเขาฟุ่มเฟือย...”

พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล
17 มกราคม 2544

ลักษณะและแนวทางการปฏิบัติของการเกษตรทฤษฎีใหม่ มีได้หลายรูปแบบ เช่น

- 1) ต้องมีแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมง
- 2) เกษตรกรใช้พื้นที่ในการทำนาเพื่อเป็นอาหารหลัก ให้มีผลผลิตเพียงพอแก่การบริโภค
- 3) มีการแบ่งพื้นที่ทำการเกษตรออกเป็นหลายกิจกรรม เช่น ปลูกพืชไร่ ไม้ผล พืชผัก และ เลี้ยงสัตว์ เพื่อไว้บริโภคและขายเป็นรายได้ของครอบครัว
- 4) เป็นการเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรอย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมการผลิตหลายอย่าง เพื่อเป็น รายได้รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี
- 5) เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรที่ดิน ทุน แรงงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด
- 6) เป็นการลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติต่อกิจกรรมทางการเกษตรและการตลาดของสินค้า เกษตร

นัยสำคัญของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่

ประการที่หนึ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดย มุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือจาก การบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะ เป็นกำไรของเกษตรกร ในสถานการณ์เช่นนี้เกษตรกรจะกลายเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นตัวกระทำหรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกรดังเช่นที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และหลักใหญ่ สำคัญยิ่งคือ การลดค่าใช้จ่าย โดยการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ ผล พืชผัก ฯลฯ

ประการที่สอง เศรษฐกิจแบบพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ให้ หลากหลาย ครอบคลุมทั้งเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร ฯลฯ เมื่อองค์กร ชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งและมีเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้นแล้ว เกษตรกรทั้งหมด ในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้าน เมื่อเป็น เช่นนี้ เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก็จะสามารถเจริญเติบโตไปได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่าเศรษฐกิจสามารถขยายตัวไปพร้อมกับการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ประการที่สาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น (โครงการส่งเสริมวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ การเกษตร, 2550)

แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีสาระสำคัญดังกล่าวควรนำมาใช้เป็นหลักในการพัฒนาการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยยึดหลักความพอดีกับศักยภาพของตนเองบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งมีความเอื้ออาทร มีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประการสำคัญ การเกษตรทฤษฎีใหม่จึงเป็นทางเลือกสุดท้ายของอาชีพเกษตรกร โดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ซึ่งหากจะทำให้เกิดผลสำเร็จอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการผลิตในแต่ละพื้นที่และชุมชน

การทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่าปัญหาการนำเข้าปุ๋ย สารเคมีสังเคราะห์ และยาปราบศัตรูพืชของประเทศไทยยังคงเพิ่มสูงขึ้น จากข้อมูลปี 2546 มีมูลค่าการนำเข้าเฉพาะปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชกว่า 4,000 ล้านบาท (ธนุวัตติ, 2550) จากมูลค่าการนำเข้าของวัตถุดิบทางการเกษตรทั้งสิ้น 11,385 ล้านบาท ในขณะที่ข้อมูลปี 2549 พบว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงของครัวเรือนเกษตรกรที่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ใน 7 จังหวัด ซึ่งอยู่ตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศคิดเป็นร้อยละ 26 ของต้นทุนการผลิตทั้งหมด (สีลาภรณ์, 2550) จังหวัดที่มีค่าใช้จ่ายสูงสุดคือ กาฬสินธุ์ (ร้อยละ 38) จังหวัดที่มีค่าใช้จ่ายต่ำสุดคือ ยโสธร (ร้อยละ 13) นอกจากนั้นยังพบว่าค่าใช้จ่ายสารเคมี มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับค่ารักษาพยาบาลของครัวเรือนเกษตรกรด้วย โดยมีค่าสหสัมพันธ์สูงถึง 0.93 จากจำนวนตัวอย่าง 146,429 ครัวเรือน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการใช้สารเคมีมาก การเจ็บป่วยมากขึ้นด้วย ดังนั้น การใช้สารเคมีในการทำเกษตร นอกจากจะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ถึงแม้ว่าจะส่งผลต่อปริมาณการผลิตที่สูงขึ้น การใช้สารเคมีและสิ่งตกค้างส่งผลต่อสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

การตกค้างของสารเคมีในสินค้าเกษตรส่งผลกระทบต่อ การส่งออกของประเทศ ปัจจุบันพบว่า มีผลไม้และพืชผักจำนวนไม่น้อยกว่า 12 ชนิดที่ต้องตรวจสอบสารพิษตกค้างก่อนส่งออก ไปขายยังต่างประเทศ และมีพืชผักถึง 21 ชนิดที่ต้องตรวจสอบสารพิษตกค้างก่อนส่งออก ไปขายประเทศญี่ปุ่น

การถอดบทเรียน คือ การทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ ในปัจจุบันทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลว หรืออาจกล่าวได้ว่าเราถอดบทเรียนก็เพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงาน โดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือล้มเหลวเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ (รัตนา, 2551)

รูปแบบการถอดบทเรียน การถอดบทเรียนโดยทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ

1. **การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น** เป็นการถอดบทเรียนที่เน้นเฉพาะกิจกรรมสำคัญของโครงการ และสามารถนำผลการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนั้น ๆ ไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาโครงการให้ประสบความสำเร็จในอนาคต (Best Practice)
2. **การถอดบทเรียนทั้งโครงการ** เป็นการถอดบทเรียนทั้งระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์เมื่อสิ้นสุดโครงการการถอดบทเรียนทั้ง 2 ลักษณะ ต้องใช้การวิเคราะห์เชิงลึก เช่น วิเคราะห์ด้วย SWOT เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ผลของการดำเนินโครงการ

จตุพร วิศิษฏ์โชติอังกูร รายงานว่า "การถอดบทเรียน" เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการความรู้ ผมเข้าใจว่ามีหลายท่านใน gotoknow เขียนมาบ้างแล้ว แต่ผมจะเขียนในมุมมองของผมอีกทีครับ เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ยึดติดในเครื่องมืออะครับ พอล ฟายเออราเบนด (Paul Feyerabend) นักปรัชญาวิทยาศาสตร์ผู้เขียนหนังสือ "Against Method" กล่าวว่า "การยึดติดในวิธีวิทยาอย่างใดอย่างหนึ่งจะเป็นตัวขัดขวางความก้าวหน้าในการพัฒนาองค์ความรู้"

กฤษริ คำชาย รายงานว่า "การถอดบทเรียน" เป็นการดึงความรู้ปฏิบัติมาประเมินทั้งในแง่ความสำเร็จและความล้มเหลว ซึ่งเมื่อมีการนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ซ้ำจะส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงต่อการทำงานขององค์กร (Secchi, 1999) Sharif et al (2005) ได้ศึกษาการนำการถอดบทเรียนไปใช้ในการแก้ปัญหาการจัดการความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบการถอดบทเรียนที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้สามารถนำบทเรียนกลับมาใช้ได้ง่ายและเร็ว ผลการศึกษาพบว่า ระบบการถอดบทเรียนที่สร้างขึ้นสามารถใช้เก็บรักษาความรู้ของพนักงานในองค์กร ถ่ายโยงความรู้ของบุคคลไป

เป็นความรู้องค์กร ป้องกันการล้มความรู้ปฏิบัติที่เกิดขึ้นภายในบริบทขององค์กร และก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

เทอดศักดิ์, 2551 ได้ทดสอบผลการจัดการความรู้ของสมาชิกโครงการการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน กิจกรรม 7 กลุ่ม ได้แก่

1. กิจกรรมการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนอาหารสัตว์ บ้านนางิ้ว ตำบลคำด้วง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
2. กิจกรรมผลิตเมล็ดพันธุ์พืช เกษตรผสมผสาน บ้านชมพูทอง ตำบลนาदान อำเภอสวรรคภูหา จังหวัดหนองบัวลำภู
3. กิจกรรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ศูนย์คุ้มโฮม บ้านคอนโมง ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
4. กิจกรรมการทำตะแกรงร่อนเพื่อคัดแยกเมล็ดพันธุ์ข้าวกล้อง ศูนย์เกษตรทฤษฎีใหม่ ตำบลเหล่าสร้างถ่อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร
5. กิจกรรมการปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มรุ่งตะวัน ตำบลฝั่งแดง อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร
6. กิจกรรมการเลี้ยงหมูหลุมเพื่อผลิตปุ๋ย กลุ่มตนฮักถิ่น บ้านห้วยไร่สามัคคี ตำบลบงใต้ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
7. กิจกรรมการปลูกกุยช่ายขาว ศูนย์เรียนรู้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงานเทศบาลตำบลจตุรพักตร์พิमान อำเภอจตุรพักตร์พิमान จังหวัดร้อยเอ็ด

พบว่า มี 2 กิจกรรมที่ดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง คือ กิจกรรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ศูนย์คุ้มโฮม บ้านคอนโมง ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม สามารถขยายผลการดำเนินงานสู่พื้นที่ใกล้เคียงได้อย่างกว้างขวาง และเป็นที่ยอมรับของคนในพื้นที่และในจังหวัด นครพนมเป็นอย่างดี และกิจกรรมการทำตะแกรงร่อนเพื่อคัดแยกเมล็ดพันธุ์ข้าวกล้อง ศูนย์เกษตร ทฤษฎีใหม่ เลขที่ 63 หมู่ 6 ตำบลเหล่าสร้างถ่อ อำเภอกำชะอี จังหวัดมุกดาหาร สามารถสร้าง นวัตกรรมการแปรรูปข้าวกล้องให้มีประสิทธิภาพ ลดระยะเวลาการคัดแยกเมล็ดข้าวกล้องแทนการใช้ แรงงานคน นวัตกรรมดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในกลุ่มแม่บ้านผู้ผลิตข้าวกล้องแบบเดียวกันได้อีก 1 กลุ่ม

3. ระเบียบวิธีการดำเนินงานวิจัย

การศึกษาวิจัยกำหนดระเบียบวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ (qualitative research) และวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ดังต่อไปนี้

3.1 ขั้นตอนการดำเนินการ

ขั้นที่ 1. สำรวจพื้นที่กิจกรรมในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ และผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานและการขยายผลในชุมชนของกลุ่มเกษตรกร โครงการการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนที่ทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์

ขั้นที่ 2. การถอดบทเรียนของการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแต่ละพื้นที่หรือแต่ละชุมชน หรือแต่ละกลุ่มเกษตรกร ด้วยวิธีการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละพื้นที่

ขั้นที่ 3. สรุปบทเรียนและสะท้อนกลับบทเรียน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของการนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแต่ละพื้นที่/ชุมชน/กลุ่มเกษตรกร โดยจัดเวทีสรุปบทเรียนร่วมกันระดับกลุ่มจังหวัด

ขั้นที่ 4. การศึกษาเปรียบเทียบผลของการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการไม่ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

3.2 พื้นที่เป้าหมายการดำเนินงาน

ทำการสำรวจพื้นที่กิจกรรมในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน จำนวน 29 กลุ่ม (ภาพที่ 3 ภาพที่ 4 และภาพที่ 5) และดำเนินการถอดบทเรียน จำนวน 15 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มอีสานบน : กิจกรรมกลุ่มที่ได้รับการถอดบทเรียน จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้

ศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

วิสาหกิจชุมชนเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

การเลี้ยงโคพื้นเมือง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี

การผลิตเมล็ดพันธุ์พืช อำเภอสวรรคต จังหวัดหนองบัวลำภู

กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ : กิจกรรมกลุ่มที่ได้รับการถอดบทเรียน จำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้

ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

การแปรรูปเนื้อสัตว์ ตำบลนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน กลุ่มเกษตรอินทรีย์หนองดอกแป้น

อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การปลูกผักปลอดสารพิษเกษตรประณีต อำเภอจตุรพักตรพิมาน

จังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มสนุก : กิจกรรมกลุ่มที่ได้รับการถอดบทเรียน จำนวน 7 กลุ่ม ดังนี้

ศูนย์คุ้มโสม ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ศูนย์ภูมิพลัง ตำบลโคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ศูนย์การเรียนรู้ระบบเกษตรผสมผสานและศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

การเลี้ยงกระบือในระบบการเกษตรแบบยั่งยืน อำเภอศรีสงคราม

จังหวัดนครพนม

ชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง

จังหวัดมุกดาหาร

ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน กลุ่มต้นขี้ผึ้ง อำเภอสว่างแดนดิน

จังหวัดสกลนคร

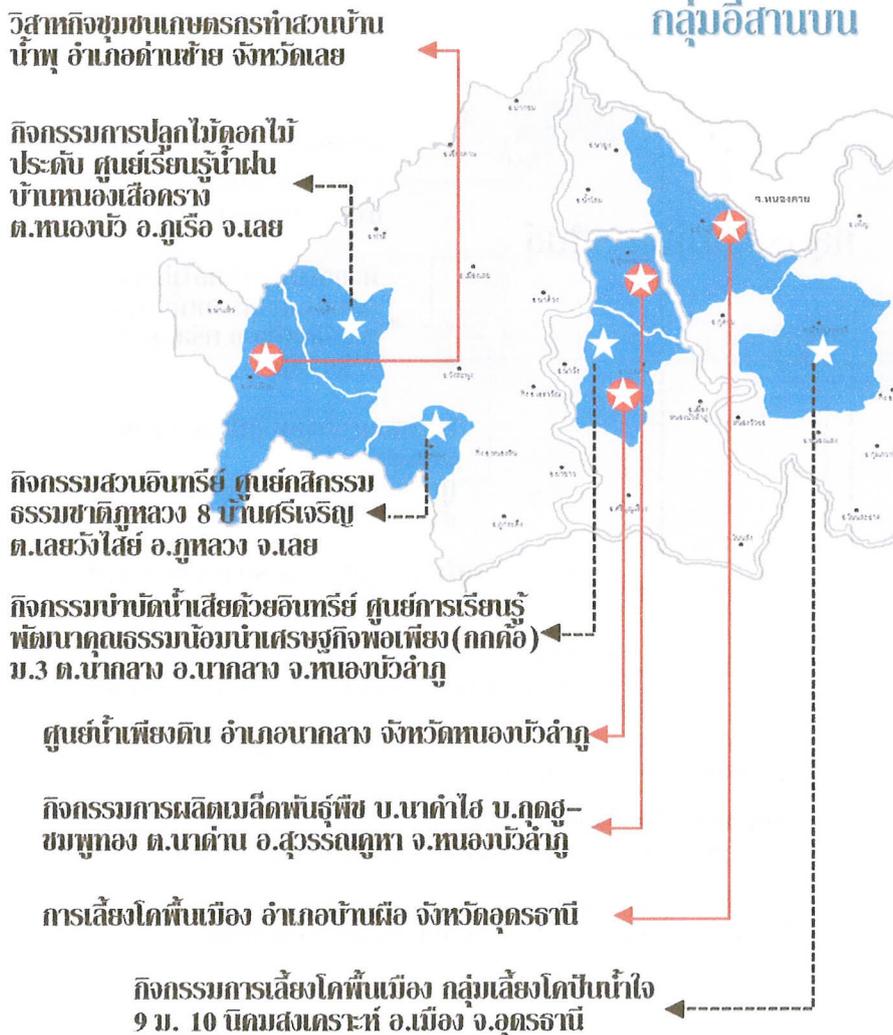
ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

3.3 วิธีการถอดบทเรียน

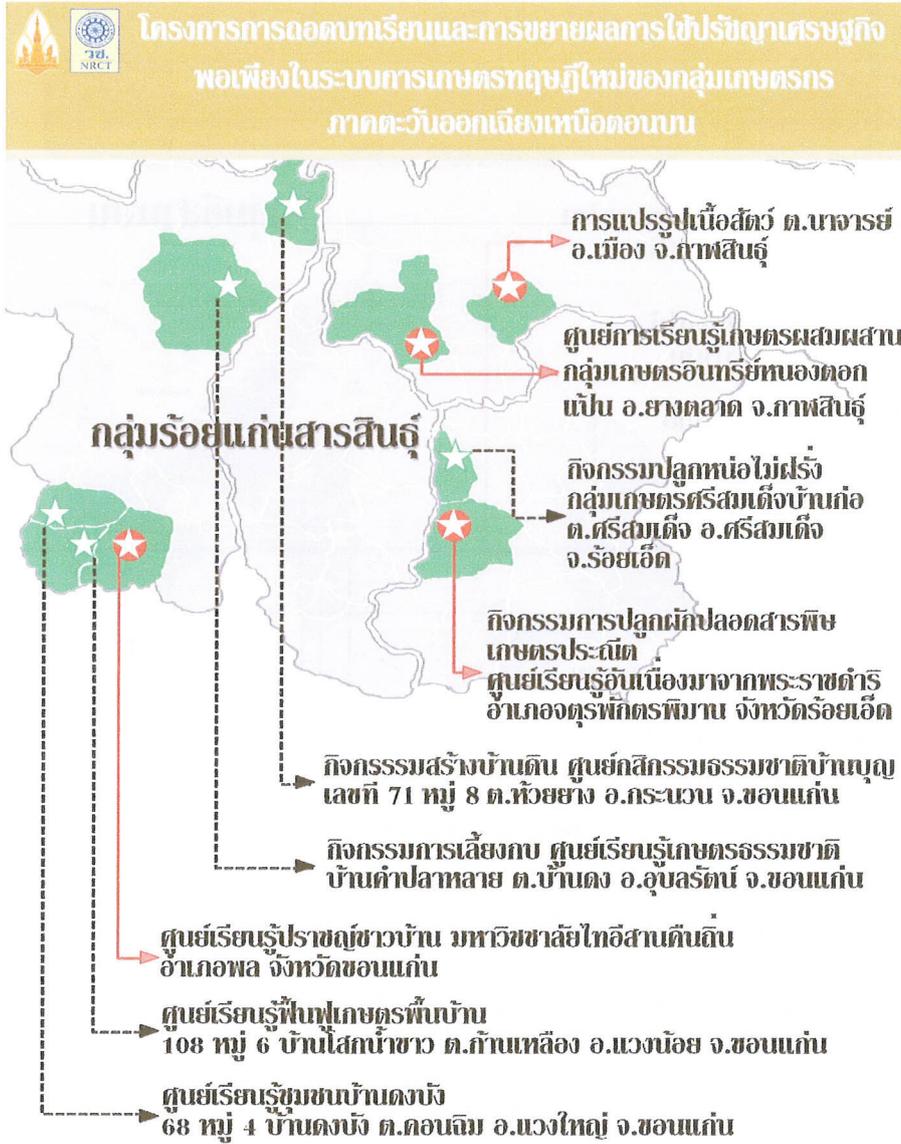
ขั้นตอนการถอดบทเรียน แบ่งได้ 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการถอดบทเรียน
2. ขั้นดำเนินการถอดบทเรียน
3. ขั้นเขียนรายงาน
4. ขั้นการนำบทเรียนไปใช้ประโยชน์

 โครงการการถอดบทเรียนและการขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

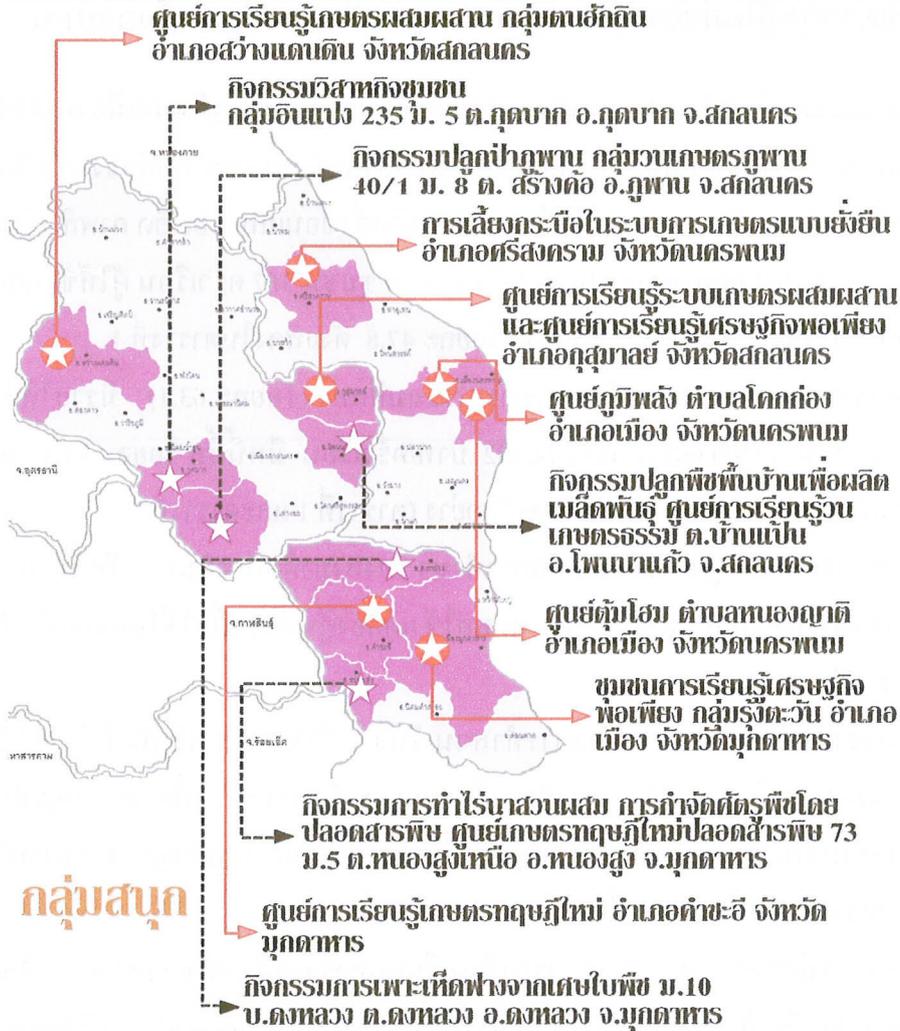
ภาพที่ 2 พื้นที่กลุ่มเป้าหมายและการถอดบทเรียนกลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย)

ภาพที่ 3 พื้นที่กลุ่มเป้าหมายและการถอดบทเรียนกลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด)

โครงการการถอดบทเรียนและการขยายผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ภาพที่ 4 พื้นที่กลุ่มเป้าหมายและการถอดบทเรียนกลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร)

4. ผลการศึกษาวิจัย

4.1 การสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

ผลการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 3 กลุ่มจังหวัด ได้แก่ กลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย) กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์) และกลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร) จำนวน 9 จังหวัด 29 ชุมชน 367 ครัวเรือน ผู้ให้ข้อมูลและตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง ร้อยละ 52.2 เพศชาย ร้อยละ 47.8 ดังแสดงในตารางที่ 1

เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 63.1) มีรายได้ต่อปีเฉลี่ย 62,613 บาท/ครัวเรือน มีรายจ่ายต่อปีเฉลี่ย 44,462 บาท/ครัวเรือน มีหนี้สิน ร้อยละ 84.4 และมีการออมทรัพย์ ร้อยละ 62.7 ของครัวเรือนเกษตรกรตัวอย่าง (ตารางที่ 1 และตารางที่ 2)

เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำนา รองลงมาคือการทำสวน รับจ้าง ค้าขาย และปศุสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ พอกิน พอใช้ แต่ต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อใช้ในการจัดซื้อปัจจัยการผลิตและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ

แหล่งรายได้ของเกษตรกรจากการทำสวน รับจ้าง ค้าขาย และปศุสัตว์ มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในระดับสูงทัดเทียมรายได้จากการทำนาซึ่งเกษตรกรต้องผลิตข้าวเพื่อใช้บริโภคเป็นหลักในครัวเรือน นอกจากนี้ยังมีอาชีพการประมงในกลุ่มจังหวัดอีสานบน และกลุ่มสนุกในปริมาณน้อยพอกับอาชีพข้าราชการและอื่น ๆ (ตารางที่ 2)

เกษตรกรที่สามารถบริหารจัดการอาชีพหรือแหล่งรายได้หลักของครัวเรือนได้มากกว่า 1 แหล่ง ก็จะเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนขึ้นได้อย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้นผลผลิตสินค้าที่ได้จากกิจกรรมที่หลากหลายจะสามารถสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้กับครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติ

รายได้ของเกษตรกรในกลุ่มสนุกมีความแตกต่างกันมากอันเนื่องมาจากกิจกรรมครัวเรือน เกษตรกรบางรายมีการผลิตปศุสัตว์ ปลูกพืช ไม้ผล และกิจกรรมอื่น ๆ อีกจำนวนมากในครัวเรือนก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราหลักแสนถึงหนึ่งล้านบาทต่อปี ทั้งนี้ยังไม่นับรวมมูลค่าของอสังหาริมทรัพย์ เช่น ที่ดิน ป่าไม้ ไม้ยืนต้น สวนยางพารา และสิ่งที่มีธรรมชาติคืนให้กับระบบการเกษตรแบบผสมผสาน และเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตอย่างมีเกียรติ ศักดิ์ศรี และความสุขในครอบครัว ส่งผลไปยังครอบครัวในชุมชน ซึ่งยังไม่นำมาคิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 1 ข้อมูลด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (หน่วย : ร้อยละ)

รายการ	อีสานบน	ร้อยแก่นสารสินธุ์	สนุก	ค่าเฉลี่ย
1. จำนวนกลุ่มเกษตรกร (29 กลุ่ม)	8	9	12	-
2. จำนวนครัวเรือน (367 ครัวเรือน)	109	110	148	-
3. เพศ				
หญิง	47.7	58.2	50.7	52.2
ชาย	52.3	41.8	49.3	47.8
4. ระดับการศึกษา				
ประถมศึกษา	67.9	61.8	59.5	63.1
มัธยมศึกษา	14.7	10.0	14.2	13.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	11.9	20.9	20.3	17.7
ปสว./อนุปริญญา	0.9	5.5	3.4	3.3
ปริญญาตรี	3.7	1.8	2.0	2.5
สูงกว่าปริญญาตรี	0.9	0	0.6	0.5
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน				
1-3 คน	27.5	22.7	17.6	22.6
4-6 คน	60.6	59.1	64.2	61.3
7-9 คน	11.0	15.5	16.2	14.2
10-12 คน	0.9	2.7	2.0	1.9
6. อาชีพหลัก				
ทำนา	55.0	60.9	59.5	58.5
ทำสวน	19.3	10.9	14.2	14.8
รับจ้างอิสระ	9.2	10.9	7.4	9.2
ค้าขาย	8.3	10.0	6.1	8.1
ปศุสัตว์	6.4	3.7	10.7	6.9
รับราชการ	0.9	3.6	1.4	2.0
ประมง	0.9	0	0.7	0.5

ตารางที่ 1 ข้อมูลด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (หน่วย : ร้อยละ) (ต่อ)

รายการ	อีสานบน	ร้อยแก่นสารสินธุ์	สนุก	ค่าเฉลี่ย
7. การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์จากที่ดิน				
7.1 มีที่ดินเป็นของตนเอง	99.1	98.2	94.6	97.3
ไม่มี	0.9	1.8	5.4	2.7
7.2 มีพื้นที่ทำนา	91.7	94.5	91.9	92.7
ไม่มี	8.3	5.5	8.1	7.3
7.3 มีพื้นที่ปลูกพืชสวน/พืชไร่	85.3	67.3	78.4	77.0
ไม่มี	14.7	32.7	21.6	23.0
7.4 มีพื้นที่เลี้ยงสัตว์	55.0	64.5	55.4	58.3
ไม่มี	45.0	35.5	44.6	41.7
7.5 มีสระน้ำ	67.9	73.6	59.5	67.0
ไม่มี	32.1	26.4	40.5	33.0
8. ภาวะหนี้สิน				
มีหนี้สิน	79.8	88.2	85.1	84.4
ไม่มีหนี้	20.2	11.8	14.9	15.6
9. แหล่งหนี้สิน				
สถาบันการเงิน	89.7	67.0	88.9	81.9
หนี้นอกระบบ	10.3	33.0	11.1	18.1
10. สาเหตุของการเป็นหนี้				
ใช้เป็นต้นทุนในการผลิต	70.1	40.2	58.7	56.3
ซื้อที่ดิน	2.4	12.3	1.6	5.4
ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก	8.0	12.4	7.1	9.2
ใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	6.9	15.5	17.5	13.3
ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย	9.2	14.4	11.9	11.8
อื่น ๆ	3.4	5.2	3.2	3.9

ตารางที่ 1 ข้อมูลด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (หน่วย : ร้อยละ) (ต่อ)

รายการ	อีสานบน	ร้อยแก่นสารสินธุ์	สนุก	ค่าเฉลี่ย
11. การออมทรัพย์				
มีเงินออม	64.2	69.1	54.7	62.7
ไม่มีเงินออม	35.8	30.9	45.3	37.3
12. วัตถุประสงค์ในการออม				
ใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	54.3	56.6	54.3	55.1
ใช้เป็นต้นทุนในการผลิต	22.9	23.7	23.5	23.4
ซื้อที่ดิน	0	5.2	1.2	2.1
ซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก	9.9	9.2	6.2	8.4
ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย	4.3	5.3	8.6	6.1
อื่น ๆ	8.6	0	6.2	4.9

ตารางที่ 2 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือนเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรตัวอย่าง
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 3 กลุ่มจังหวัด (ค่าเฉลี่ย \pm ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน)

แหล่งรายได้ของครัวเรือน	อีสานบน (บาท/ครัวเรือน)	ร้อยแก่นสารสินธุ์ (บาท/ครัวเรือน)	สสุภ (บาท/ครัวเรือน)	
การทำนา	34,063 \pm 19,349	36,573 \pm 29,084	28,734 \pm 23,363	
การทำสวน	36,386 \pm 29,839	23,083 \pm 16,875	42,618 \pm 134,880	
รับจ้าง	22,912 \pm 12,327	24,303 \pm 21,301	25,337 \pm 76,956	
ค้าขาย	29,000 \pm 15,218	30,550 \pm 53,190	38,333 \pm 58,280	
ปลูสัตว์	29,318 \pm 15,758	36,125 \pm 72,474	35,042 \pm 86,786	
ประมง	18,333 \pm 11,690	-	19,125 \pm 32,943	
รับราชการ	18,750 \pm 15,478	44,462 \pm 18,871	30,600 \pm 11,866	
อื่น ๆ	16,250 \pm 11,087	12,889 \pm 6,480	11,689 \pm 7,312	
รายได้เฉลี่ยต่อปี	61,385 \pm 34,340	64,495 \pm 47,101	62,118 \pm 133,021	62,613 \pm 90,095
รายจ่ายเฉลี่ยต่อปี	39,090 \pm 26,299	48,787 \pm 45,208	45,924 \pm 48,832	44,462 \pm 42,506

4.2 การถอดบทเรียนของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแต่ละพื้นที่ หรือแต่ละชุมชน

กลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย)

4.2.1 การเลี้ยงโคพื้นเมือง

บ้านนาจิว อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

การผลิต : บ้านนาจิวอยู่ในเขตการปกครองของตำบลคำด้วง เกษตรกรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทำนา และเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก มีการเลี้ยง โคพื้นเมือง เป็นการเลี้ยงตามบรรพบุรุษ ที่สืบทอดกันมาเป็นมรดกตกทอด พื้นที่ในการเลี้ยงส่วนใหญ่เป็นทุ่งนาหรือป่าสาธารณะ รูปแบบการเลี้ยง โดยการปล่อยแทะเล็มตามพื้นที่สาธารณะและที่นาหลังการเก็บเกี่ยว มีบางส่วนที่มีแปลงหญ้า เป็นของตนเอง การดำเนินชีวิตเรียบง่าย พออยู่ พอกิน ตามวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เป็นการผลิตเชิงเดี่ยว เน้นการปศุสัตว์เป็นหลัก

รูปแบบการเลี้ยง โคพื้นเมือง พื้นที่ในการเลี้ยงโคพื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นที่สาธารณะ บริเวณหมู่บ้านและที่นาของเกษตรกรเอง มีเกษตรกรบางรายนำพื้นที่ว่างเปล่าไปปลูกยางพาราทำให้ขาดแคลนพื้นที่สำหรับปล่อยโคพื้นเมืองเข้าแทะเล็ม เกษตรกรจึงมีการทำแปลงหญ้าซึ่งหญ้าส่วนใหญ่ ที่นิยมปลูกได้แก่ หญ้ารูชี และหญ้ากินนีสีม่วง รูปแบบการเลี้ยงโคพื้นเมืองของเกษตรกรคือ การปล่อยโคพื้นเมืองเข้าแทะเล็มในที่สาธารณะบริเวณริมถนน และที่นาของเกษตรกรหลังการเก็บเกี่ยว เกษตรกรที่มีแปลงหญ้าเสริมจะทำรั้วเพื่อป้องกัน โคพื้นเมืองออกไปกินพืชของเพื่อนบ้าน การแบ่งแปลงหญ้าออกเป็นแปลงย่อยเพื่อหมุนเวียนให้โคพื้นเมืองกินสลับกับการแทะเล็มในที่นาสาธารณะ เกษตรกรมีการให้อาหารเสริมในช่วงเช้าหรือช่วงเย็น และมีการเสริมฟางข้าว หรือไม้ฟุ่มต้นเคียงปอง และไผ่บง ในช่วงฤดูแล้ง เป็นต้น

การผสมพันธุ์ ใช้การผสมเทียม ใช้พ่อพันธุ์คุมฝูง การจูงไปผสมกับพ่อพันธุ์หรือผสมเทียมตามด้วยการใช้พ่อพันธุ์คุมฝูง พ่อพันธุ์ที่นิยมใช้เป็นสายพันธุ์พื้นเมืองบราห์มัน อินดูบราซิล ลูกผสมพื้นเมืองกับบราห์มัน ลูกผสมพื้นเมืองกับอินดูบราซิล หรือลูกผสมอินดูบราซิลกับบราห์มัน

การดูแลสุขภาพ โดยทั่วไป เกษตรกรส่วนใหญ่ นำโคพื้นเมืองไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคชนิดต่าง ๆ ได้แก่ วัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย วัคซีนป้องกันโรคคอบวม การให้ยากำจัดพยาธิเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นการถ่ายพยาธิโดยใช้ยากรอกปากเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 5 การถอดบทเรียนกลุ่มผู้เลี้ยง โคพื้นเมือง บ้านนาจิว อำเภอบ้านฝืด จังหวัดอุดรธานี

ด้านการคัดเลือกพ่อพันธุ์ แม่พันธุ์ จะต้องสังเกตลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

- ตัวอ้วน ลำตัวใหญ่ยาว หนักราว หางยาว หลังไม่แอ่น
- หน้าตาดี ขาใหญ่ ข้อมขาใหญ่
- ไม่คู ไม่ชน

ด้านการสังเกตอาการป่วยของโคพื้นเมือง

- ในช่วงเช้าให้สังเกตลักษณะของตาว่ามตาหลุบ หูยื่น หรือขนหยิกหรือไม่
- โคมมีอาการซึม ไม่กินหญ้า ไม่เลี้ยงเอื้อง
- โคมมีการไอ ท้องร่วงหรือไม่

การรวมกลุ่ม : เกิดจากผู้รักการเลี้ยง โคพื้นเมืองเพื่อสืบสานและอนุรักษ์โคพื้นเมืองให้คงอยู่ในชุมชน พัฒนาการเลี้ยงให้มีคุณภาพ โดยการคัดเลือกผู้นำกลุ่มจากจำนวนสมาชิกทั้งหมด 25 คน ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้เลี้ยง ติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ การให้คำแนะนำในการดูแลรักษาโคพื้นเมือง เพื่อให้การเลี้ยงโคพื้นเมืองเกิดความยั่งยืน มีประสิทธิภาพเป็นต้องการของตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ แต่ปัจจุบันพบว่าการรวมกลุ่มของผู้โคพื้นเมืองเป็นเพียงการรื้อรับสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับจากหน่วยงานภาครัฐ เพราะจำนวนผู้เลี้ยงและจำนวนโคพื้นเมืองเริ่มลดลงเนื่องจากพื้นที่ในการเลี้ยงส่วนใหญ่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการเลี้ยงโคพื้นเมืองมากขึ้น

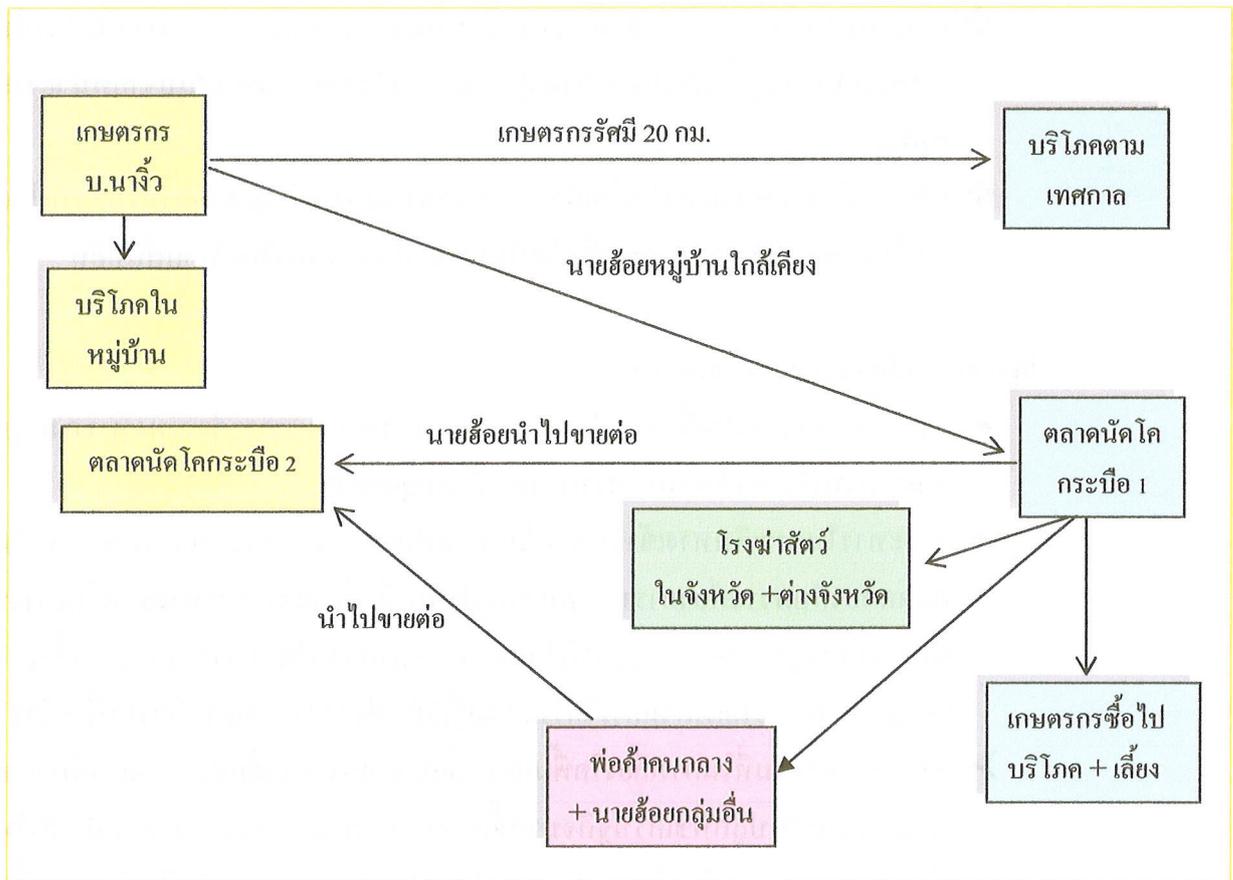

ภาพที่ 6 สภาพการเลี้ยงโคพื้นเมืองในแปลงหญ้าและการเลี้ยงโคพื้นเมืองในนาข้าวหลังการเก็บเกี่ยว
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

การดำเนินธุรกิจ : เกษตรกรนำโคพื้นเมืองไปจำหน่ายที่ตลาดโคกระบือ โดยมีความถี่ในการจำหน่าย 4 ครั้ง/ปี จำนวนโคพื้นเมือง 1 ตัว/ครั้ง อายุประมาณ 2 -3 ปี ส่วนการจำหน่ายให้แก่พ่อค้าหรือโรงฆ่าสัตว์โดยตรงจะมีการจำหน่าย 3 ครั้ง/ปี จำนวน 1 ตัว/ครั้ง อายุประมาณ 3 ปี การจำหน่ายโคพื้นเมืองให้กับนายฮ้อยประมาณ 2 ครั้ง/ปี จำนวน 2 ตัว ซึ่งนายฮ้อยในอำเภอบ้านผือมีเพียง 1 ราย เท่านั้น ช่วงเวลาในการจำหน่ายในช่วงออกพรรษา (ตุลาคม) ต้นทุนในการเลี้ยงเฉลี่ยตัวละ 5,300 บาท จำหน่ายได้เฉลี่ยตัวละ 6,800 บาท ทำให้มีรายได้เฉลี่ยตัวละ 1,500 บาท

ภาพที่ 7 ช่องทางการจำหน่ายโคพื้นเมืองของกลุ่มเลี้ยงโค บ้านนางิ้ว อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ปัจจัยความสำเร็จ

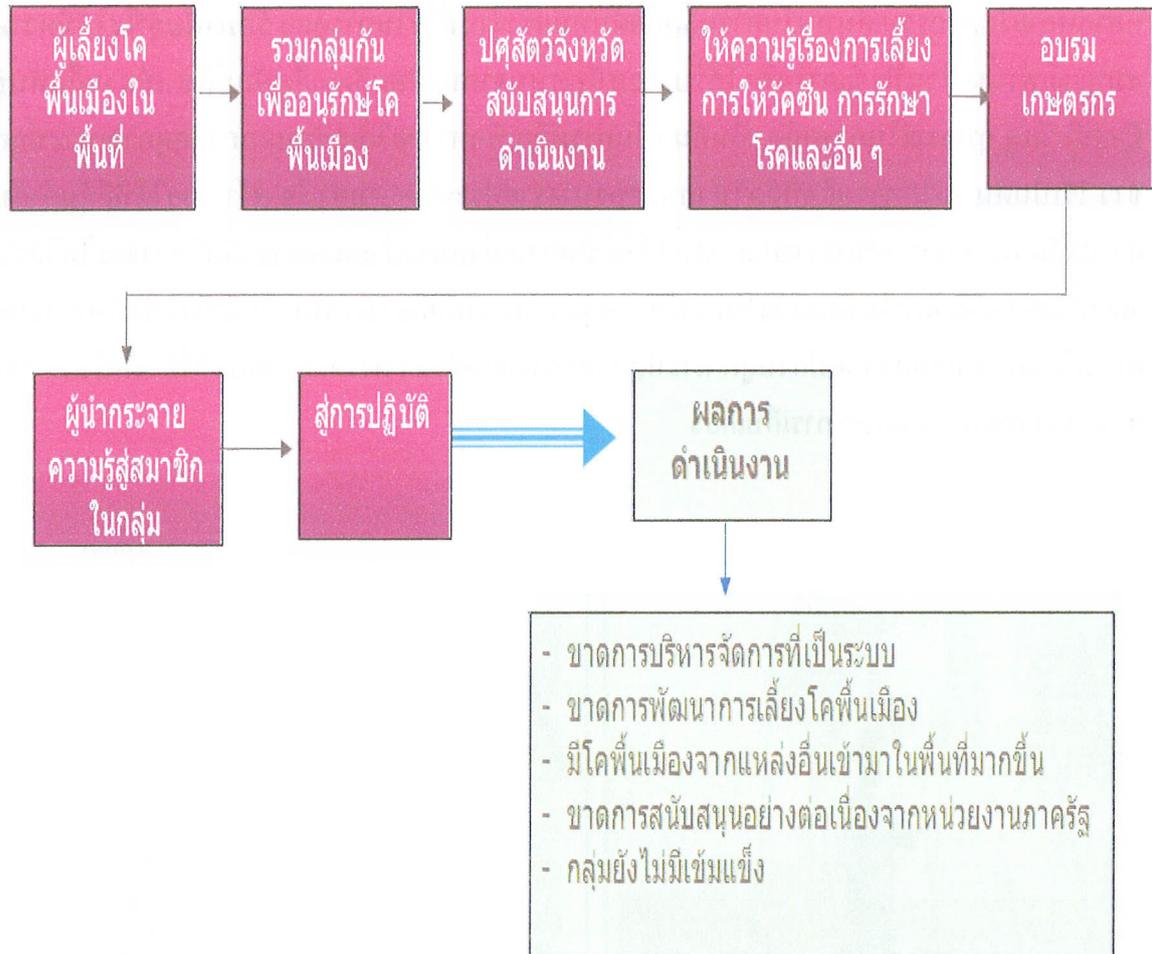
- ❖ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยง โคพื้นเมือง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ในจังหวัดอุดรธานีเป็นอย่างดี โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี ให้ความสนใจและให้การสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเลี้ยง โคพื้นเมืองเป็นอย่างดี เพื่อให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้เรื่องการเลี้ยง โคพื้นเมือง
- ❖ เป็นที่ยอมรับของสังคมและบุคคลภายนอกว่าเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการเลี้ยง โคพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงในระดับภูมิภาค มีฐานข้อมูลที่สามารถสืบค้นได้จากอินเทอร์เน็ต เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม
- ❖ ความสมบูรณ์ของโคพื้นเมืองที่มีความทนทานต่อโรคร้ายต่าง ๆ เลี้ยงง่าย โตไว เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สร้าง โอกาสให้กลุ่มเกษตรกรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ
- ❖ เป็นการสืบทอดการเลี้ยง โคพื้นเมืองจากบรรพบุรุษ ทำให้กลุ่มเกษตรกรมีความโดดเด่นในการเลี้ยง การดูแลรักษา ซึ่งถือเป็นทุนทางปัญญาที่หาไม่ได้จากพื้นที่อื่น

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

- ขาดความต่อเนื่องในเรื่องงบประมาณที่ทำให้การสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องหยุดชะงัก
- ระยะทางในการเดินทางเข้ารับการฝึกอบรมทักษะต่าง ๆ ของหน่วยงานภาครัฐไม่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ เนื่องจากระยะทางจากบ้านนาจิวถึงตัวจังหวัดอุดรธานีมีระยะทางที่ไกลมาก เกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนเรื่องค่าเดินทางทำให้เสียโอกาสในการได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการเลี้ยง โคพื้นเมือง
- การลดลงของพื้นที่ในการเลี้ยงโคพื้นเมือง ที่เกิดจากการขายพื้นที่ทำกินมากขึ้น และบางส่วนหันไปปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น เช่น ยางพารา อ้อย มันสำปะหลัง ทำให้พื้นที่ในการเลี้ยงโคพื้นเมืองลดน้อยลง ส่งผลให้เกิดการซื้อขายโคพื้นเมืองมากขึ้น จำนวนโคพื้นเมืองเริ่มลดจำนวนลงด้วยเช่นกัน
- การขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการเลี้ยงโคพื้นเมืองในช่วงฤดูแล้ง

**การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : อาศัยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการเลี้ยงวัว
พื้นเมืองแบบธรรมชาติและมีการรวมกลุ่มเพื่อรับบริการจากภาครัฐ**

จุดเด่น : รักษาอาชีพการเลี้ยงโคพื้นเมือง เป็นการออมเงินระยะยาว และผลิตปุ๋ยคอก

ภาพที่ 8 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี

4.2.2 การผลิตเมล็ดพันธุ์พืช

กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

การผลิต : ผลิตเมล็ดพันธุ์พืชตามความต้องการของบริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์พืช เน้นการผลิตที่ใช้สารเคมีเป็นตัวกระตุ้นการเจริญโตของเมล็ดพันธุ์ เป็นการผลิตเชิงเดี่ยวไม่มีความหลากหลายในกิจกรรม ต้นทุนในการผลิตคือต้นทุนแรงงานที่ใช้ในการดูแล รักษาพันธุ์พืชให้มีความสมบูรณ์เท่านั้น ส่วนปัจจัยการผลิตได้รับการสนับสนุนจากบริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์พืช เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยเคมี วัสดุ อุปกรณ์ในการผลิต เป็นต้น เป็นการผลิตเพื่อหารายได้เสริมนอกภาคฤดูปลูกเพาะปลูกข้าว ใช้เป็นต้นทุนในการผลิตปีถัดไป เกษตรกรบางรายประสบความสำเร็จ สร้างรายได้ที่ดีคุ้มค่ากับความขยัน หมั่นเพียร แต่บางรายผลผลิตที่ได้ไม่เป็นตามเป้าหมายส่งผลต่อรายได้หรืออาจจะไม่ได้รับเลย เนื่องจากผิวดินแข็ง ไช้ซ้อตกลงในการเพาะปลูก กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเพาะเมล็ดพันธุ์ ได้แก่ การเตรียมกล้า การเตรียมแปลงปลูก การปลูกและการดูแลรักษา การตัดแต่งและไว้ตำแหน่งผล การผสมเกสร การทำหมันดอก การเก็บเกี่ยว

ภาพที่ 9 การปลูกพืชผลิตเมล็ดพันธุ์กลุ่มเกษตรกรบ้านชมพูทอง อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

การเตรียมต้นกล้า : เกษตรกรจะใช้ดินผสมในการเพาะกล้าโดยใช้ดินผสมปุ๋ยคอกในอัตราส่วน 1 : 2 หรือใช้ดินจอกป่นละเอียดเป็นวัสดุเพาะ การเพาะกล้าจะเพาะในถาดหลุม เมื่อบรรจุวัสดุเพาะลงในถาดแล้ว ทำการหยอดเมล็ดลงในหลุมๆ ละ 1-2 เมล็ด เมล็ดที่จะนำมาเพาะต้องเป็นเมล็ดที่แช่น้ำ แล้วนำเมล็ดไปอบในกระติก 1-2 วัน เมื่อเมล็ดเริ่มงอกรากแล้วจึงนำเมล็ดไปหยอดลงในถาดเพาะ โดยทำการหยอดเมล็ด การเตรียมกล้าต้นพ่อและต้นแม่มีวิธีการเหมือนกัน อายุกล้า 12 - 15 วัน ก็ย้ายปลูกลงแปลงต่อไป

การเตรียมแปลงปลูก : ไถพรวน 2 ครั้ง โดยครั้งแรกจะทำการไถพรวนแล้วตากดินไว้ 7-10 วัน เพื่อฆ่าเชื้อโรคและกำจัดวัชพืช แล้วทำการไถพรวนอีกครั้งเพื่อให้ดินร่วนซุย หว่านปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 อัตรา 50 กิโลกรัมต่อไร่ ทำการยกแปลงสูงประมาณ 10 เซนติเมตร ขนาดแปลงกว้าง 25 เซนติเมตร ระยะระหว่างแปลง 50 เซนติเมตร หลังจากยกแปลงแล้วคลุมแปลงด้วยผ้าพลาสติกสีดำ

การปลูกและการดูแลรักษา :

การปลูก เมื่อต้นกล้าอายุ 12-15 วันจะทำการย้ายปลูกลงแปลงที่เตรียมไว้ จำนวน 2,400 – 2,800 ต้นต่อไร่ โดยปลูกแบบแถวคู่ ระยะปลูก 50*70 เซนติเมตร

การดูแลรักษา เมื่อต้นกล้ายังเล็กอยู่จะมีการให้น้ำโดยใช้บัวรดตามหลุมปลูก หลังจากนั้นจะมีการให้น้ำตามร่องแปลงทุก 5-7 วัน โดยพิจารณาจากสภาพดินปลูก ส่วนการให้ปุ๋ยจะให้ปุ๋ยหลังการย้ายปลูก 7 วัน ใส่ปุ๋ยแต่งหน้าครั้งที่ 1 โดยใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 21-0-0 อัตรา 20 กิโลกรัมต่อไร่ โรยรอบโคนต้นบริเวณโคนต้น หลังย้ายปลูก 15 วันใส่ปุ๋ยแต่งหน้าครั้งที่ 2 โดยใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15

การตัดแต่งและไว้ตำแหน่งผล :

1. การตัดแต่งและไว้เถาเดียว วิธีนี้ใช้กับสายพันธุ์ที่มีช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวสั้น เป็นพวกเถาสั้น นิยมปลูกแบบเดี่ยว โดยปล่อยให้เถาหลักเจริญเติบโตต่อไป และทำการตัดแต่งกิ่งแขนงในข้อที่ 1-9 ทั้ง และให้ติดผลในกิ่งแขนงที่ 10-18 ให้ติดผล 1-2 ผลต่อแขนง เมื่อถึงข้อที่ 25 จะทำการตัดยอดแต่งแคนตาลูปทั้ง

2. การตัดแต่งและการไว้เถามากกว่า 1 เถา เมื่อเถาหลักแตกใบออกได้ 4 ใบ ทำการเด็ดยอดในตำแหน่งใบที่ 5 หลังการเด็ดยอด 5-7 วัน จะเกิดกิ่งแขนงออกมาจากข้อที่ 4 เลือกกิ่งแขนงที่สมบูรณ์ไว้ 2 แขนง หลังจากนั้นตัดกิ่งแขนงและดอกในข้อที่ 1-4 ของเถาแขนงทั้ง 2 เถา เริ่มทำการผสมเกสรในกิ่งแขนงข้อที่ 5 - 10 และตัดยอดในข้อที่ 10 - 12 ให้ติดผล 2 –3 ผลต่อแขนง เลือกผลที่สมบูรณ์ไว้ 2 ผลต่อแขนง

การผสมเกสร : สังเกตจากดอกตูม กลีบดอกจะมีสีเหลืองอ่อน วิธีทำหมันโดยใช้ปากคีบดึงกลีบดอกแยกออก จากนั้นดึงอับเกสรตัวผู้สีเหลืองอ่อน อับที่อยู่ล้อมรอบเกสรตัวเมียออก จากนั้นคลุมดอกด้วยหลอดพลาสติกสีแดง การตอนดอกจะทำในช่วงบ่าย การเก็บละอองเกสรตัวผู้ การเก็บอับเกสรตัวผู้จากตัวพ่อก่อนดอกบาน 1 วัน สังเกตจากกลีบดอกสีเหลืองอ่อน โดยเก็บทั้งก้านชูดอก จากนั้นนำมาห่อด้วยผ้าขาวบาง บรรจุในถุงพลาสติกรัดปากถุง หรือกล่องอับลม เก็บไว้ข้ามคืนในสภาพอุณหภูมิห้อง การผสมเกสร เวลาที่เหมาะสมในการผสมเกสรระหว่าง 7.00-11.00 นาฬิกา ผสมเกสร โดยจิกกลีบดอกตัวผู้ทิ้งให้เหลือเฉพาะละอองเกสรตัวผู้และก้านดอก สังเกตจากผนังละอองเกสรตัวผู้สีเหลืองเป็นลักษณะความพร้อมในการผสมเกสร ถอดหลอดพลาสติกสีแดงที่คลุมดอกตัวเมียออกใช้อย่างรวดเร็วก้านดอกตัวเมียเพื่อเป็นสัญลักษณ์ จากนั้นนำอับละอองเกสรตัวผู้ผสมลงบนยอดเกสรตัวเมีย ในอัตราส่วน 1 : 1 แล้วคลุมดอกด้วยถุงกระดาษ เพื่อป้องกันแมลงมาผสมข้าม หลังการผสมเกสร 3 วัน แดงแคนตาลูปจะติดผล

การเก็บเกี่ยว : หลังผสมเกสร 45-65 วัน ผลเริ่มแก่ การเก็บเกี่ยวควรเก็บเกี่ยวผลที่สุกแก่เต็มที่ สังเกตได้จากผลเริ่มมีกลิ่นหอม สีผลเปลี่ยนเป็นสีเหลืองบางส่วนหรือทั้งผล บริเวณขั้วผลมีรอยแยก หรือการนับวันหลังการผสมเกสร 45-55 วัน จากนั้นนำผลที่เก็บมาบ่มทิ้งไว้ 5-7 วันเพื่อให้ผลแก่เต็มที่ ส่วนการทำความสะอาดเมล็ดพันธุ์ นำผลแดงแคนตาลูปผ่าตามยาวของผล ใช้ช้อนหรือมือควักส่วนเมล็ดและเนื้อที่ติดออกมา หมักในถัง 1 คืน ส่วนเมล็ดดิบจะลอยน้ำ ทำการคัดเมล็ดดิบและเนื้อทิ้งไป แล้วทำการแยกเมล็ดที่สมบูรณ์ออก นำมาล้างทำความสะอาดเมล็ด และทำการตากเมล็ดโดยตากบนชั้นตะแกรงตาข่ายในล่อนสูงประมาณ 1 เมตร ประมาณ 3-4 วัน เมล็ดก็จะแห้ง ในระหว่างตากเมล็ดจะต้องมีการเกลี่ยเมล็ดทุกวัน เพื่อให้เมล็ดแห้งสม่ำเสมอ เมื่อเมล็ดแห้งก็จะบรรจุภาชนะนำไปจำหน่ายต่อไป

การรวมกลุ่ม : เกษตรกรรวมกลุ่มกันเพื่อให้ได้ตามเงื่อนไขของบริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์พืชในการรับสิทธิประโยชน์ในเรื่องของเมล็ดพันธุ์พืชและวัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินงาน ไม่ได้เป็นการรวมกลุ่มเพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืนในการดำเนินกิจกรรม

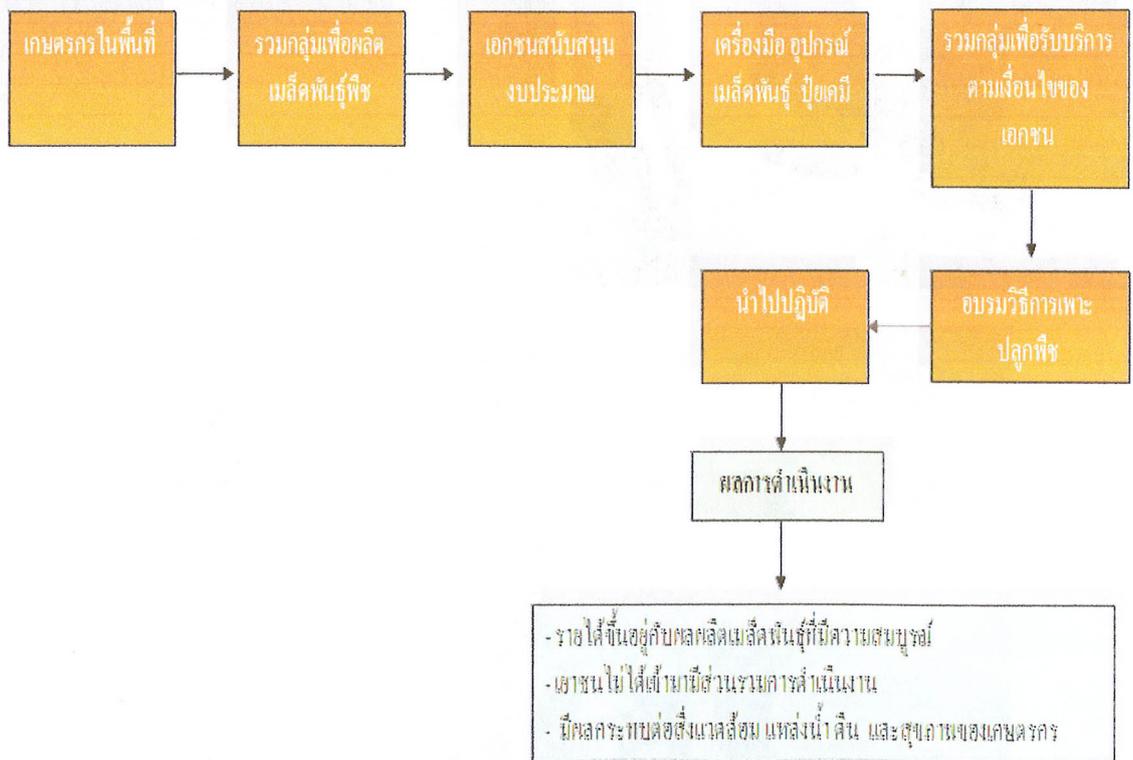
ภาพที่ 10 การปลูกพืชเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ การให้น้ำ การเจาะน้ำบาดาล กลุ่มเกษตรกรบ้านชมพูทอง
อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

การดำเนินงาน : การรวมกลุ่มของเกษตรกรไม่มีผลต่อการดำเนินงาน เพราะการดำเนินงานขึ้นอยู่กับความพร้อมของเกษตรกรแต่ละคน ส่วนการจำหน่ายเมล็ดพันธุ์เป็นลักษณะตลาดผูกขาด เพราะเกษตรกรไม่สามารถนำผลผลิตไปจำหน่ายให้กับผู้ค้ารายอื่น ได้บริษัทผลิตเมล็ดพันธุ์พืชเป็นผู้กำหนดราคารับซื้อแต่เพียงผู้เดียว และไม่มีอำนาจในการต่อรองราคา ราคารับซื้อจะอยู่ที่ กิโลกรัมละ 700 - 1,000 บาท

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : มีการรวมกลุ่มการผลิตเพื่อสร้างรายได้ และฝึกหัดเยาวชนให้มีความสามารถทำนกออกฤดูกาลเพาะปลูก

จุดเด่น : การทำเกษตรนกออกฤดูกาลเพาะปลูกเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว โดยอาศัยบริษัทเอกชนให้การสนับสนุนด้านวิชาการ เทคนิคการผลิต และปัจจัยการผลิต

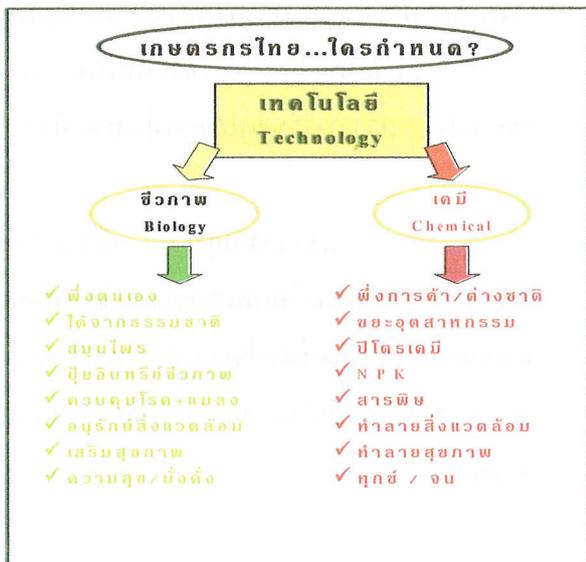
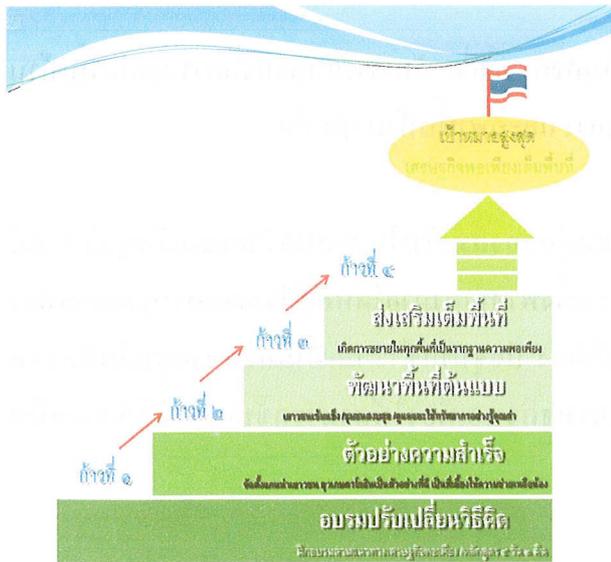

ภาพที่ 11 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์พืช อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

4.2.3 ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

การผลิต : ศูนย์น้ำเพียงดิน หมายถึง ศูนย์เรียนรู้ที่สร้างขึ้น โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีน้ำ มีดิน ชีวิตก็เพียงพอ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน พออยู่ พอกิน เป็นศูนย์กลางรวบรวม ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ของชุมชน ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่าง ๆ โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ พัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์กลางของประชาชนที่ดำเนินการ โดยประชาชน เพื่อประชาชน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นหลักสูตรการพัฒนาคน ชุมชน และเยาวชน ให้เกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด เป็นการเรียนรู้จากสภาพจริงก่อให้เกิดคำถามและแนวคิดในการแก้ไขปัญหาไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพที่ 12 แสดงผังการปฏิบัติงานของศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

กิจกรรมภายในศูนย์ มีการแบ่งกิจกรรมออกเป็นศูนย์เรียนรู้หลัก ๆ 7 ศูนย์ คือ

1. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีปราชญ์ชาวบ้านดำเนินการเป็นตัวอย่าง โดยเริ่มจากภายในครอบครัวที่มีความพอเพียงในการดำรงชีวิต แล้วจึงขยายผลไปสู่ชุมชน สามารถให้บุคคลอื่นยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต
2. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ให้บริการทางวิชาการ ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการสาธิต การจัดนิทรรศการต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ระหว่างวิทยากรกับประชาชนที่สนใจ
3. ศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่มอาชีพ ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสาธิตการทำอาชีพต่าง ๆ การพัฒนาทักษะ การฝึกอบรม รวมถึงการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และการพัฒนาด้านการตลาด
4. ห้องสมุดประชาชน ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้บริการด้านสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือ เอกสาร และ โสตทัศนูปกรณ์ต่าง ๆ
5. ศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการแสดงผลงานของปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
6. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้ความรู้ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน
7. ประเพณีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับ การแสดงหรือการเล่นพื้นบ้าน เช่น การฟ้อนรำ การร้องเพลงลูกทุ่ง หมอลำ โปงลาง และกีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น

การรวมกลุ่ม : เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดการพึ่งพาตนเองภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และขยายแนวคิดสู่คนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจุบันเข้าร่วมเป็นเครือข่ายศูนย์กิจกรรมธรรมชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาและขยายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 13 การอบรมฐานการทำหมูลดและการรวมกลุ่มระดมสมอง ศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

การดำเนินงาน : เสนอหลักสูตรการพัฒนาเยาวชนระดับอุดมศึกษา และพระภิกษุ ต่อหน่วยงานภาครัฐทั้งในพื้นที่เขตจังหวัดหนองบัวลำภูและจังหวัดใกล้เคียง ปัจจุบันได้รับการ สนับสนุนการดำเนินงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลทุกตำบลในจังหวัดหนองบัวลำภู โดยมีต้นทุน ที่สำคัญคือต้นทุนความรู้ที่ใช้ในการถ่ายทอดให้กับสมาชิกและบุคคลที่สนใจทั่วไปเพื่อกระจายองค์ ความรู้สู่ท้องถิ่น ส่วนต้นทุนที่เป็นตัวเงินได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างสม่ำเสมอ ใน ด้านความรู้ได้รับความรู้จากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบสานดำรงไว้ ให้คงอยู่ในพื้นที่เพื่อถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของชุมชนดีขึ้นเพราะมีความรู้มา ช่วยสนับสนุนการดำเนินชีวิตให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างผลผลิตทางการเกษตรออกจำหน่ายใน พื้นที่ สร้างรายได้ให้กับเกษตรกร เกิดการหมุนเวียนการใช้จ่ายเงินในชุมชน และสร้างความเจริญ ให้กับชุมชน

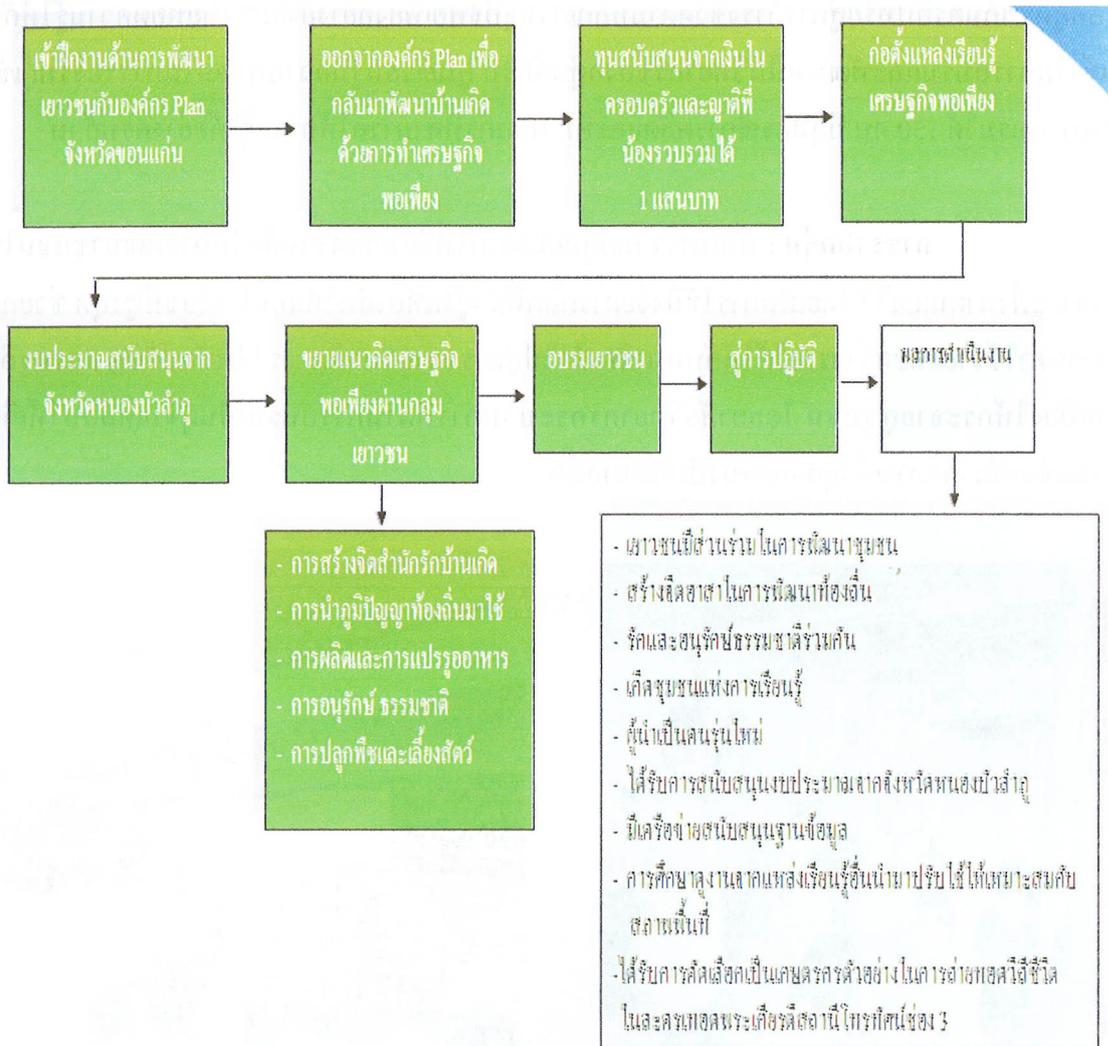

ภาพที่ 14 การอบรมเยาวชนของศูนย์น้ำเพียงดิน บ้านโนนงาม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ฟังพาดตนเอง ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ในศูนย์การเรียนรู้ ไร่เพื่อการบริโภคให้พออยู่ พอกิน พอใช้ รวมกลุ่มสร้างจิตสำนึกที่บ้านเกิด

จุดเด่น : ขยายแนวคิดการฟังพาดตนเอง โดยเน้นการพัฒนาเยาวชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพที่ 15 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

4.2.4 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

การผลิต : เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่เกษตรกรในพื้นที่และชุมชนใกล้เคียง กิจกรรมภายในศูนย์ฯ เน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด กิจกรรมประกอบด้วย การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ น้ำยาเอนกประสงค์ น้ำยาปรับผ้านุ่ม น้ำยาล้างจาน สมุนไพรไล่แมลง และการทำปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด โดยจัดหลักสูตร“เกษตรอินทรีย์สู่การดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน” ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เข้ารับการอบรมและพัฒนาเป็นวิทยากรของกลุ่มต่อไป ศูนย์เรียนรู้มีความพร้อมในการรองรับผู้เข้ารับการอบรมได้ 150 คน มีอุปกรณ์การผลิตและทีมวิทยากรที่สามารถให้ความรู้ได้อย่างครบถ้วน

การรวมกลุ่ม : เป็นการรวมกลุ่มเกษตรกรที่มีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด ช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้ให้กับสมาชิก นำไปสู่การขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กระจายสู่ชุมชน โดยอาศัยวิทยากรกระบวนการที่ผ่านการอบรมเป็นผู้ขับเคลื่อนให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดการถือฤดูแลและแบ่งปันกันมากขึ้น

ภาพที่ 16 การอบรมสมาชิกกลุ่มในการขยายแนวคิดสู่ชุมชนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน บ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

การดำเนินงาน : ผลผลิตที่ได้จากการอบรมแจกจ่ายให้ผู้เข้ารับการอบรมนำกลับไปใช้ประโยชน์ ส่วนปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ถือเป็นกิจกรรมเด่นของศูนย์การเรียนรู้ ผลิตร่วมกันและรวมกลุ่มจำหน่าย ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดที่ผลิตได้ผ่านการรับรองมาตรฐานสินค้าจากกรมพัฒนาที่ดิน และได้รับเครื่องหมายรับรองคุณภาพ เครื่องหมาย Q รหัส กษ.06449503006727 ผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ดได้วันละ 5 ตัน บรรจุถุงละ 40 กิโลกรัม ต้นทุนการผลิตถุงละ 185 บาท จำหน่ายถุงละ 250 บาท แบ่งกำไรตามหุ้นส่วน หุ้นละ 50 บาท และดำเนินงานในรูปแบบสหกรณ์ ส่วนการจำหน่ายปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด แบ่งได้ 3 ช่องทางคือ ขายตรงที่ศูนย์การเรียนรู้ ผ่านพ่อค้าคนกลาง และร้านค้าสหกรณ์ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

รายได้จากการดำเนินกิจกรรม

รายได้กลุ่ม : การผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด ช่วยลดต้นทุนค่าปุ๋ยจากเดิมใช้ปุ๋ยเคมีปี 80,000 บาท ลดลงเหลือปีละ 10,000 บาท บรรจุถุงขาย ต้นทุนการผลิต ถุงละ 185 บาท ขายถุงละ 250 บาท กำไรต่อถุง 65 บาท ผลิตได้วันละ 5 ตัน

ช่องทางจำหน่าย : สมาชิกของ ธกส. เกษตรกรทั่วไป ผ่านพ่อค้าคนกลาง ซื้อได้ ณ แหล่งผลิต

รายได้ครัวเรือน : จากการผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ เช่น ยาสระผม น้ำยาล้างจาน ครีมนวดผม เป็นต้น

น้ำยาล้างจาน ทุน 150 บาท กำไรจากการขาย 150 บาท

ครีมนวดผม ทุน 400 บาท กำไรจากการขาย 400 บาท

ยาสระผม ทุน 300 บาท กำไรจากการขาย 300 บาท

ช่องทางจำหน่าย : ร้านค้าทั่วไป สหกรณ์ของชุมชน ร้านเสริมสวย

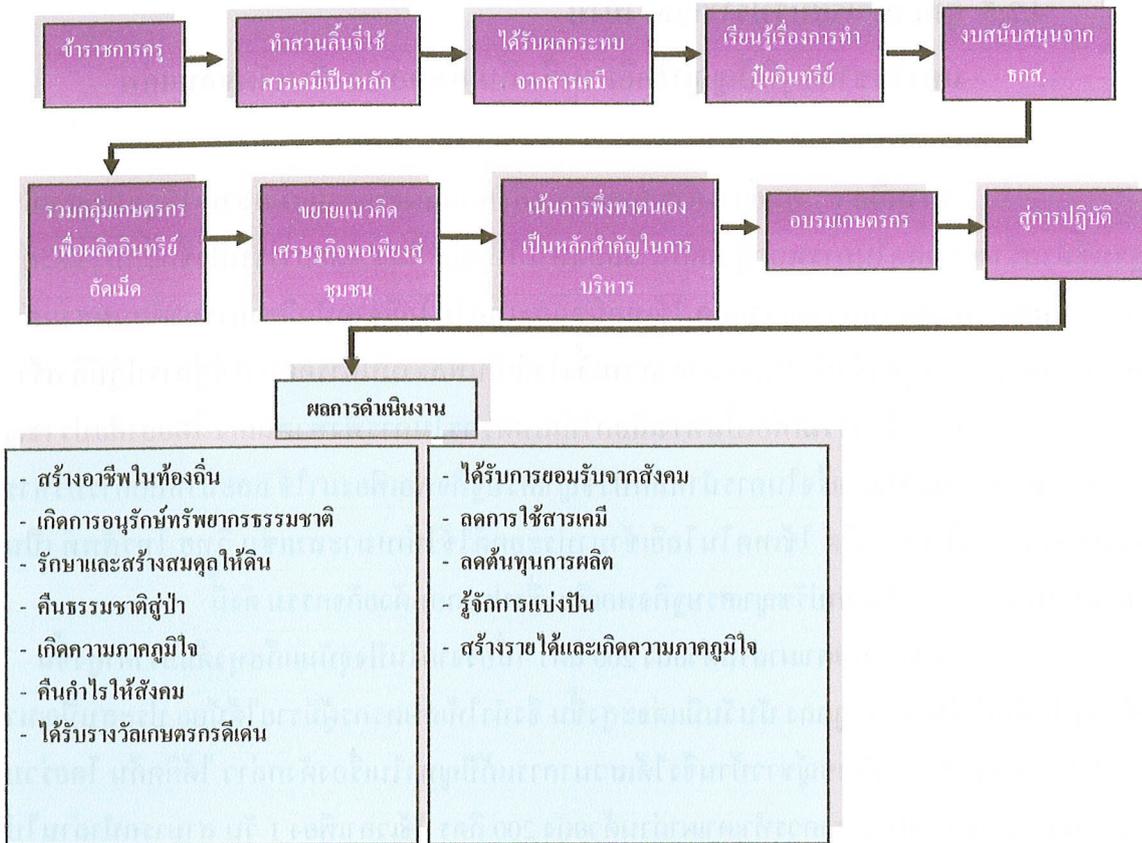

ภาพที่ 17 การเก็บข้อมูลการผลิตปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด และผลิตน้ำยาล้างจาน กลุ่มเกษตรกรบ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ผลิตของใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างจาน แชมพู และอื่น ๆ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายโดยการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองและจำหน่ายในรูปแบบของวิสาหกิจชุมชน

จุดเด่น : สร้างอาชีพ ลดการใช้สารเคมี เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ

ภาพที่ 18 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย

กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ขอนแก่น ภาพสินธุ์ ร้อยเอ็ด)

4.2.5 ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน

มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานถิ่นถิ่น อำเภอพุด จังหวัดขอนแก่น

การผลิต : ศูนย์การถ่ายทอดเศรษฐกิจพอเพียงเกษตรผสมผสาน ใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานชี้นำสร้างแนวคิดในการพออยู่ พอกิน ปลอดภัย ให้อยู่ดี มีสุข โดยการรับฟังข้อชี้แนะของผู้มีประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างความคิด ใช้เทคนิคและเทคโนโลยีจากนักวิชาการมาผสมผสานกับกระบวนการเรียนรู้สู่จิตสำนึกใหม่และเอาความตั้งใจดีเป็นพลัง เน้นการคิดนำไปสู่การปฏิบัติ สร้างความหลากหลายในกิจกรรมเพื่อเป็นทางเลือกให้เกษตรกรในการพึ่งพาตนเอง โดยอาศัยปราชญ์ชาวบ้านที่ประสบความสำเร็จในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ และนำหลักการบริหารจัดการเข้ามาใช้ในการผลิต ใช้เทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมเช่น วิทยุ โทรศัพท์ เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมการทำเตาเผาถ่านด้วยถัง 200 ลิตร เนื่องจากในปัจจุบันแก๊สหุงต้มมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ ไม่มีที่ท่าว่าราคาจะถูกลง นับวันมีแต่จะสูงขึ้น จึงทำให้เกษตรกรผู้มีรายได้น้อย ประสบปัญหาในการครองชีพ ดังนั้นปราชญ์ชาวบ้านจึงได้เสวนาการแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว ได้คิดค้น โดยร่วมคิด ร่วมทำ จึงตกลงกันว่า เราควรทำเตาเผาถ่านด้วยถัง 200 ลิตร ใช้เวลาเพียง 1 วัน สามารถนำถ่านไปใช้หุงต้ม ได้แทนแก๊สหุงต้ม เป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้เป็นอย่างดี

2. กิจกรรมการทำเสารั้วคอนกรีต ตามภูมิปัญญาชาวบ้านผู้มีเงินน้อยสามารถทำเสารั้วใช้เองหรือทำเสาเรือนใช้ปลูกบ้านเองก็ได้ โดยเอาวัสดุที่มีอยู่ตามท้องไร่ท้องนามาเป็นแบบการทำเสารั้วคอนกรีต

3. กิจกรรมการทำสูตรน้ำหมักชีวภาพ เพื่อลดต้นทุนการผลิตและใช้วัสดุคิบบนท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์และปลอดภัยจากสารพิษ

4. กิจกรรมการทำฮอร์โมนนอกกล้วย

5. กิจกรรมการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมักชีวภาพ คือปุ๋ยอินทรีย์ที่ผ่านกระบวนการหมักร่วมกับน้ำสกัดชีวภาพ ช่วยในการปรับปรุงดิน และย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในดินเพื่อให้เป็นอาหารแก่พืช

6. กิจกรรมการทำน้ำยาเอนกประสงค์ เพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

7. กิจกรรมการเพาะกล้าไม้

ภาพที่ 19 พิธีการเปิดการอบรมกลุ่มเกษตรกรของศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน
ณ สวนเกษตรจันทรา อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

การรวมกลุ่ม : เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องความเป็นอยู่ของสมาชิกอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยหลัก “อปินิยธรรม” เกิดความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการพัฒนาความเป็นอยู่ และสวัสดิการให้ดีขึ้น ขยายผลสู่ชุมชน โดยใช้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การรวมกลุ่มสมาชิกเริ่มแรก 9 คน จัดตั้งเป็น “กลุ่มเกษตรผสมผสานบ้านโนนพริก” สมาชิกเริ่มต้น ได้แก่

1. พ่อครูผอง	เกตพิบูลย์	6. นายพานิชย์	น้อยผาง
2. นายชาย	ดีจะมาลา	7. นายสมจิต	เกตพิบูลย์
3. นายทองสา	จุมคอม	8. นายบุญช่วย	งานยางหวาย
4. นายใจ	ใจดาว	9. นายเสถียร	สุดหอม
5. นายยนต์	ศรีพัว		

โครงสร้างการบริหารจัดการ

1. พ่อครูผอง	เกตพิบูลย์	ประธานกลุ่ม
2. พ่อทองสา	จุมคอม	รองประธาน
3. พ่อชาย	ดีจะมาลา	รองประธาน
4. พ่อเพียบ	มะลิมาตย์	ตรวจสอบการเงินการบัญชี
5. อาจารย์สมจิต	เกตพิบูลย์	ตรวจสอบการเงินการบัญชี
6. พ่อทองสา	จุมคอม	เจ้าหน้าที่บัญชี
7. นายอภิชาติ	งานยางหวาย	เลขานุการ
8. พ่อโสภา	โคตรประทุม	ประชาสัมพันธ์
9. พ่อพานิช	น้อยผาง	ประชาสัมพันธ์

เครือข่ายการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทย ประกอบด้วย 14 เครือข่าย ดังนี้

1. พ่อครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ บ้านปากช่อง ตำบลสนาชัย อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
2. พ่อครูคำเตื่อง ภาณี บ้านห้วยฝ้าย กิ่งอำเภอแคนดง จังหวัดบุรีรัมย์
3. พ่อครูผาย สร้อยสระกลาง ตำบลโคกล่าม อำเภอปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
4. พ่อครูเชียง ไทยดี บ้านอนันต์ ตำบลยาง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
5. พ่อหม่อมอยู่ สุนทรชัย บ้านตะแบก ตำบลสลักได อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
6. พ่อทองหล่อ เจนโรสง บ้านหายโศก ตำบลหายโศก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
7. พ่อครูทัศน์ กระยอม บ้านโสกน้ำขาว ตำบลก้านเหลือง อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น
8. พ่อบุญเต็ม ชัยลา บ้านดงบัง ตำบลคอนจิม อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น

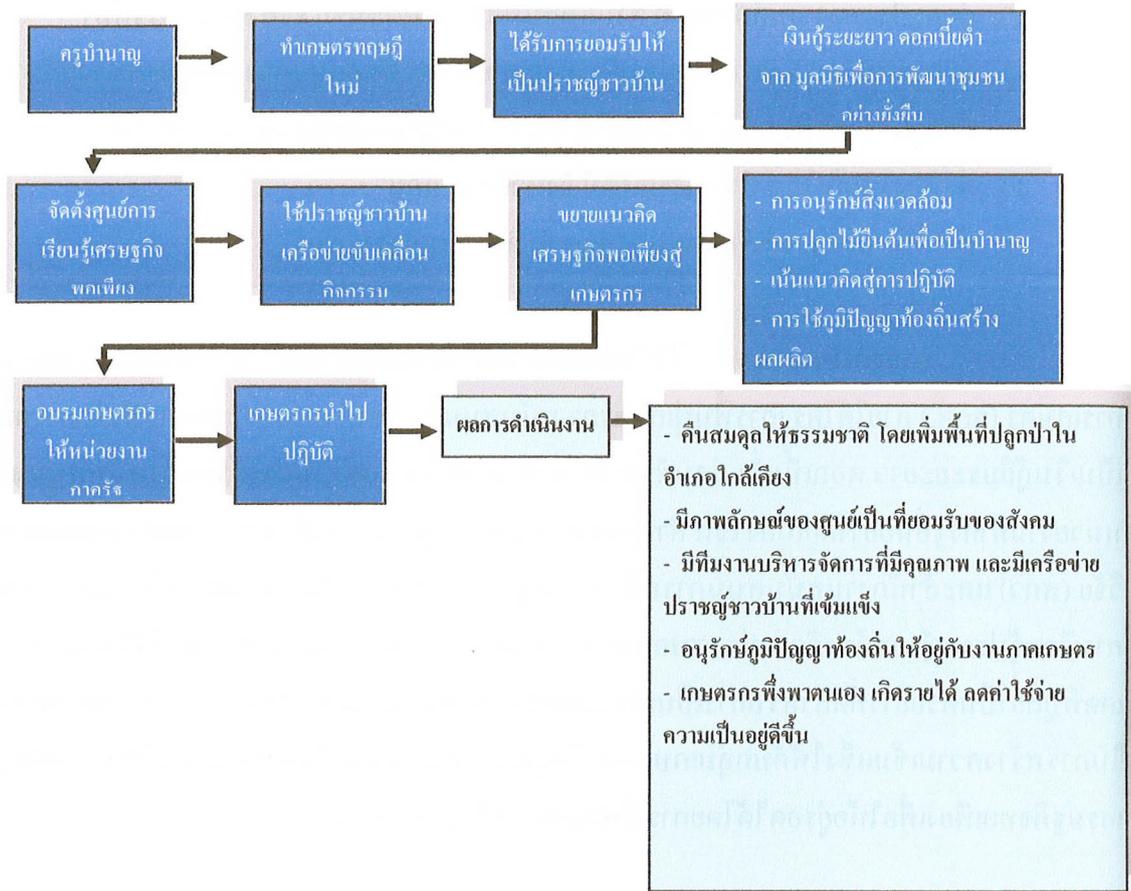
9. พ่อชาติ มาระแสง บ้านกุดซวย ตำบลคำพระ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
10. พ่อครูประคอง มนต์ระโทก ตำบลพลับพลา อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา
11. พ่อครูจันทิ ประทุมภา บ้านโนนรัง ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
12. พ่อครูผอง เกตพิบูลย์ บ้านโนนพริก ตำบลโคกสง่า อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น
13. พ่อทองใบ ดั้นโลห์ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น
14. พ่อสนั่น ปริสาวงศ์ อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา

การดำเนินงาน : ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ภายใต้โครงการฟื้นฟูเกษตรกร สนับสนุนในเรื่องการขุดสระน้ำและปัจจัยการผลิตเป็นเงินกู้ยืมระยะยาว ดอกเบี้ยต่ำ ผ่อนชำระคืนภายใน 10 ปี นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอื่นอย่างต่อเนื่อง เช่น สำนักงานกองทุนฟื้นฟูสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นต้น การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านถือว่าประสบความสำเร็จ เพราะความตั้งใจ ความใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ของพ่อผอง เกตพิบูลย์ เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับการเป็นนักพัฒนา และเป็นตัวอย่างสำหรับเยาวชน และบุคคลทั่วไป ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเกษตรกรในชุมชน ยึดหลักการดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้อยู่รอดได้ โดยการพึ่งพาตนเองเป็นหลักสำคัญ

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ความพออยู่ พอกิน แก้ไขปัญหาปากท้อง มีศักดิ์ศรี ปลอดภัย มีความสุข สร้างองค์ความรู้ที่เป็นชุมชนแห่งปัญญา

จุดเด่น : เป็นศูนย์เรียนรู้ที่ใช้ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง
สู่ชุมชน

ภาพที่ 20 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ประจักษ์ชาวบ้าน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น

4.2.6 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนอกดอกเป็น อำเภออย่างตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การผลิต : ขยายแนวความคิดพึ่งพาตนเองผ่านกระบวนการวิจัยท้องถิ่นเพื่อค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติโดยอาศัยคนในชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างทางเลือก เกิดกระบวนการเรียนรู้และเข้าใจสภาพปัญหานำไปสู่การตัดสินใจ เปลี่ยนทัศนคติในการเข้าสู่ระบบการเกษตรผสมผสานสู่การพึ่งพาตนเอง และสร้างความมั่นคงทางอาหาร ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ด้วยการใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การขยายพันธุ์พืช ปศุสัตว์ท้องถิ่น การคัดเลือกและเก็บรักษาพันธุกรรมท้องถิ่น การใช้สมุนไพรท้องถิ่นในการรักษา สัตว์ เป็นต้น

รูปธรรมของระดับการเรียนรู้และการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดของเกษตรกรในพื้นที่

1. กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เกิดกระบวนการเรียนรู้และความเข้าใจ สภาพปัญหา ข้อจำกัด แนวความคิด ทัศนคติ ปัจจัยต่างๆ ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่การตัดสินใจและการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน
2. กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้ ความเข้าใจผู้อื่น สังคม และปัจจัยภายนอกซึ่งมีอิทธิพลทางความคิด ทัศนคติ ตลอดจนการตัดสินใจในการเลือกที่จะดำเนินชีวิตแบบของตนเอง
3. สร้างความเข้าใจ และความสามารถวิเคราะห์เชื่อมโยง ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขภายในตนเอง ครอบครัว ชุมชน กับสังคมและปัจจัยภายนอก ซึ่งความสามารถนี้จะนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจ ซึ่งเป็นฐานอันสำคัญในการปรับเปลี่ยนทัศนคติและนำไปสู่การคิด การตัดสินใจที่เป็นอิสระ ถูกต้องเหมาะสมบนฐานข้อมูล ความคิด ทัศนคติของตนเอง
4. สร้างความเชื่อมั่นต่อการหาแนวทางแก้ไขปัญหามูลฐานความรู้ และการตัดสินใจของตนเองอย่างเป็นอิสระ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการตัดสินใจลงมือปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหา
5. สร้างความศรัทธาต่อหลักการพึ่งตนเอง ศรัทธาต่อตนเอง ศรัทธาต่อผู้อื่น ศรัทธาต่อความดีงามที่จะพัฒนาไปสู่การดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในอนาคต ซึ่งศรัทธานี้จะเป็นเงื่อนไขความสำเร็จในการแก้ไขปัญห ภายใต้วามร่วมมือและการสนับสนุนซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม

กิจกรรมและบทเรียนที่สามารถถ่ายทอดได้ของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น

- การวิจัยท้องถิ่น

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น ในระยะเริ่มต้นได้ใช้กระบวนการวิจัยท้องถิ่นเข้ามาสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเริ่มจากการใช้กระบวนการวิจัยท้องถิ่นเข้ามาเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการทำเกษตรอินทรีย์ของคนในตำบลหนองตอกแป้น และในระยะที่สองเป็นการขยายแนวความคิดการทำเกษตรอินทรีย์ไปสู่การพึ่งตนเองโดยผ่านกระบวนการวิจัยท้องถิ่นทำให้กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้นมีชุดประสบการณ์การค้นหาทางออกในพื้นที่โดยผ่านกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

- การทำเกษตรอินทรีย์

กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น มีเป้าหมายใหญ่คือ การสร้างอริปไตยทางอาหารและการลดการพึ่งพิงภายนอก โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแกนหลักในการสร้างทางเลือกและรูปธรรมของการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ ชุดประสบการณ์ของกลุ่มที่มีเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ มีทั้งเรื่องเทคนิคต่างๆ เช่น การปรับปรุงบำรุงดิน การขยายพันธุ์พืช เรื่องปุ๋ยสัตว์ท้องถิ่น การคัดเลือกและเก็บรักษาพันธุ์กรรมท้องถิ่น การใช้สมุนไพรท้องถิ่นในการรักษาสัตว์ เป็นต้น

- การรวมกลุ่ม และการขยายแนวคิด

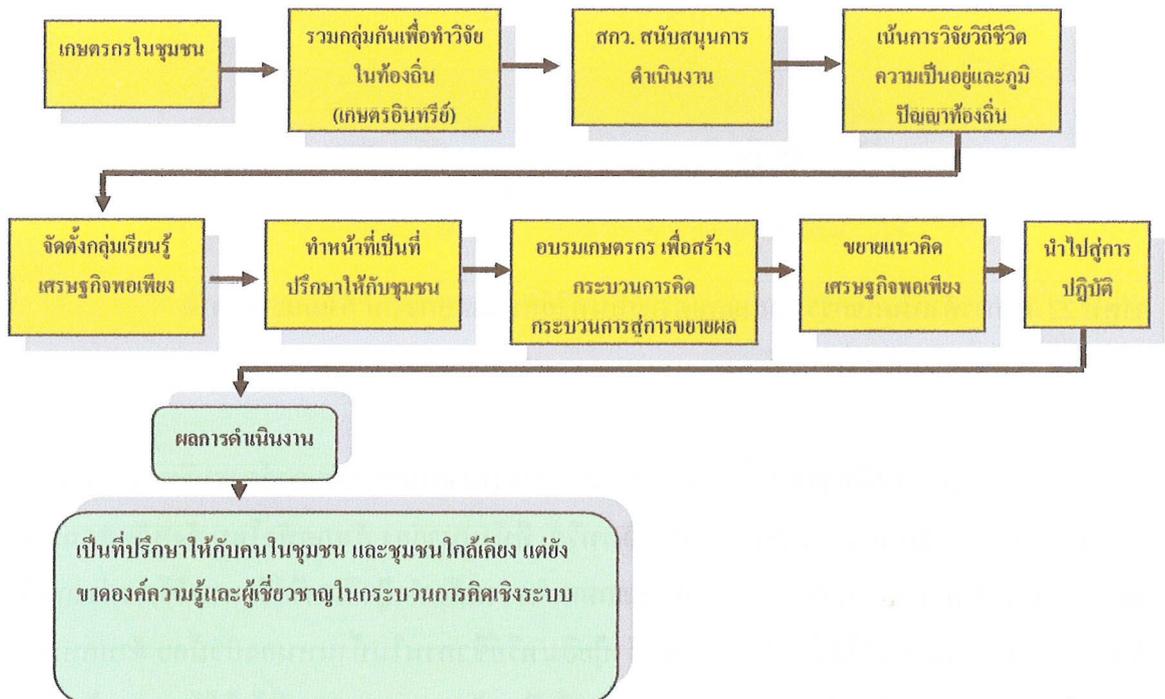
การขยายแนวคิดและการบริหารกลุ่มคืออีกชุดประสบการณ์ของกลุ่มดังกล่าวที่สามารถนำมาถ่ายทอดและขยายการเรียนรู้ให้กับกลุ่มอื่นๆ ได้

ภาพที่ 21 สถานที่ฝึกอบรมเกษตรกรของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์หนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นการทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน เพื่อสร้างแหล่งอาหารในชุมชนสำหรับพึ่งพาตนเอง

จุดเด่น : การรวมกลุ่มของคนในชุมชนทำการเกษตรแบบอินทรีย์ โดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม และขยายแนวคิดไปสู่ชุมชนอื่น

ภาพที่ 23 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรหนองตอกแป้น อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

4.2.7 การแปรรูปเนื้อสัตว์

กลุ่มแม่บ้านแปรรูปเนื้อสัตว์บ้านอาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

การผลิต : การแปรรูปเนื้อสัตว์ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตภัณฑ์ประกอบด้วย หมูทูป หมูแผ่น หมูฉีก หมูกรอบ หมูเค็ม แจ่วบอง น้ำปลาร้าสมุนไพร ปัจจุบันมีแนวคิดที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่คือการแปรรูปเนื้อปลา เพื่อสร้างความหลากหลายให้กับผู้บริโภค แบ่งการผลิตออกเป็น 6 กลุ่มย่อย โดยใช้สมาชิกกลุ่มละ 3-5 คน แยกความรับผิดชอบในการผลิตอย่างชัดเจน สภาพทั่วไปในการผลิตเน้นสุขลักษณะ สะอาด ถูกหลักอนามัย การผลิตใช้การควบคุมคุณภาพระบบ GPM

ภาพที่ 24 กระบวนการแปรรูปเนื้อสัตว์ (หมูกรอบ) กลุ่มแม่บ้านอาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

กิจกรรมและบทเรียนที่สามารถถ่ายทอดได้ของกลุ่มสตรีแปรรูปเนื้อสัตว์บ้านนาจารย์

- การแปรรูปผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กลุ่มแม่บ้านที่เข้ามาเป็นสมาชิกให้สามารถมีเงินพอที่จะใช้จ่ายในครัวเรือน ไม่ต้องอพยพแรงงานไปทำงานต่างถิ่น สามารถสร้างความอบอุ่นภายในครอบครัว
- หลักการบริหารและดำเนินการวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดการขยายทั้งปริมาณของสมาชิกและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและการสร้างหลักการบริหารร่วมกันทำให้เกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมและความยั่งยืน

การรวมกลุ่ม : เน้นกลุ่มแม่บ้านในตำบลนาจารย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองและสร้างรายได้ให้สมาชิก สร้างความเข้มแข็ง เกิดความร่วมมืออย่างเป็นระบบ ด้วยโครงสร้างการบริหารงานที่ชัดเจน สมาชิกแต่ละคนจะซื้อหุ้นหุ้นละ 2,000 บาท แบ่งผลกำไรทุก 15 วัน รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,000 บาทต่อครัวเรือน

การดำเนินงาน : ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานจาก รพช. 23,000 บาท ในการก่อตั้งกลุ่มแม่บ้าน และได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์ ในการพัฒนาคุณภาพสินค้า ผลผลิตที่ได้ผ่านการรับรองคุณภาพสินค้าจาก อย. และผลิตภัณฑ์เนื้อหมูหุบได้รับรางวัลชนะเลิศเป็นสินค้าผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มที่มีภาพลักษณ์ที่ดีในการบริหารจัดการกลุ่ม ส่วนช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตมีหลายช่องทาง เช่น จำหน่ายหน้าร้านผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบลนาจารย์ งานแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ต่างจังหวัด ขายตรง ณ. สถานที่ผลิต งานแสดงสินค้าประจำปี ผู้บริโภคและลูกค้าสามารถสั่งซื้อทางระบบอินเตอร์เน็ตในฐานข้อมูลของวิสาหกิจชุมชน จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

รายได้จากการดำเนินกิจกรรม สมาชิกหุ้นละ 2,000 บาท แบ่งกำไรทุก 15 วัน

เนื้อสุกร :

หมูกรอบ	ขาย 50 บาท	กำไร 5 บาท/กิโล	} ผลิตได้วันละ 100 กก./วัน
หมูเค็ม	ขาย 100 บาท	กำไร 10 บาท/กิโล	
หมูทุบ	ขาย 100 บาท	กำไร 10 บาท/กิโล	

ปลาข้าว :

ขวดใหญ่	ขาย 35 บาท	กำไร 10 บาท/ขวด	} ผลิตได้วันละ 14 กก./วัน
ขวดเล็ก	ขาย 15 บาท	กำไร 5 บาท/ขวด	

แจ่วบอง :

ขวดใหญ่	ขาย 50 บาท	กำไร 10 บาท/ขวด	} ผลิตได้วันละ 600 ขวด/วัน
ขวดเล็ก	ขาย 10 บาท	กำไร 3 บาท/ขวด	

ภาพที่ 25 ผลผลิตของกลุ่มแม่บ้านนাজারี ที่ได้มาตรฐาน GMP และผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ปัจจัยความสำเร็จ

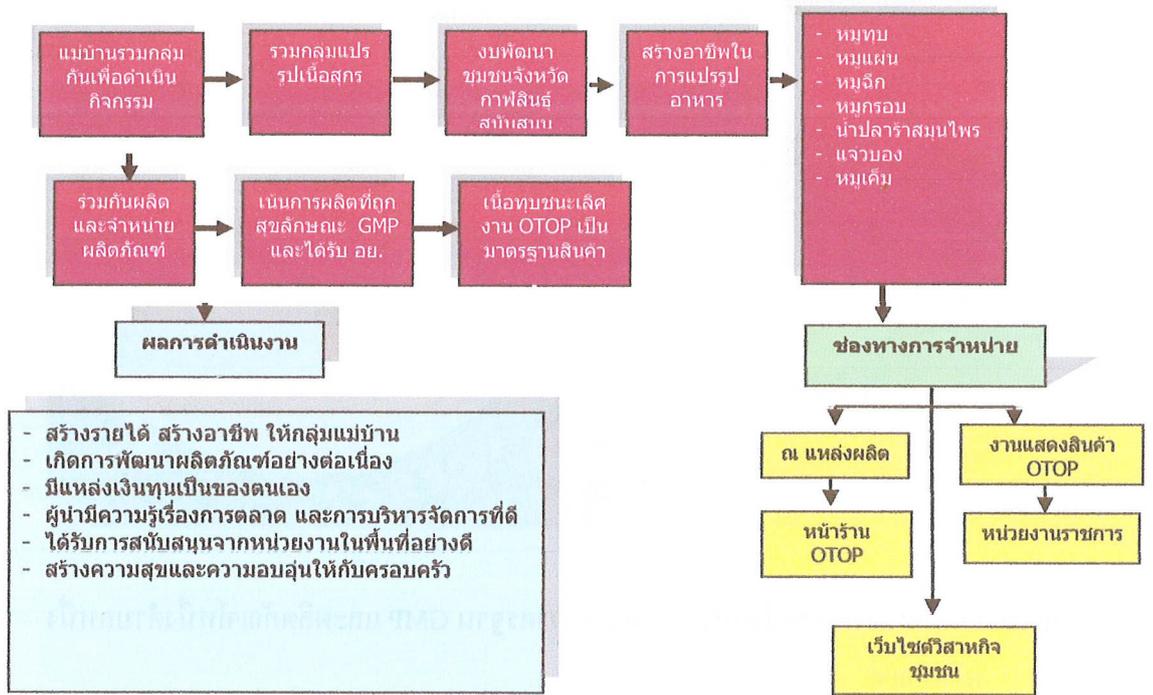
- ❖ สินค้าและผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการยอมรับและผ่าน อย. ถือเป็นมาตรฐานสินค้า
- ❖ กิจกรรมที่ต่อเนื่องทำให้สมาชิกสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน
- ❖ มีความรู้และประสบการณ์การแปรรูปอาหาร
- ❖ มีโครงสร้างและการบริหารที่ชัดเจน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

- กลุ่มยังมีปัญหาเรื่องการพัฒนาบรรจุภัณฑ์
- การพัฒนาช่องทางการตลาดยังไม่สามารถแบ่งพื้นที่ทางการตลาดได้เท่าที่ควร

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : เป็นกลุ่มแม่บ้านที่มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชน ในการผลิตสินค้าแปรรูปเนื้อสัตว์ที่ได้มาตรฐาน GMP และได้รับรางวัลชนะเลิศสินค้า OTOP 5 ดาว ของเครือข่าย KBO มีระบบบัญชีและการตลาดที่ดี

จุดเด่น : เป็นวิสาหกิจชุมชนที่รวมกลุ่มเพื่อสร้างงานและรายได้ให้แก่กลุ่มแม่บ้านไม่ต้องอพยพไปใช้แรงงานต่างถิ่น

ภาพที่ 26 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

4.2.8 การปลูกผักปลอดสารพิษเกษตรประณีต

ศูนย์เรียนรู้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภोजตุรพัคค์พิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

การผลิต : การเพาะปลูกพืชปลอดสารพิษ และเป็นแหล่งเรียนรู้การทำเกษตรประณีต ปลอดสารพิษ เป็นการขยายผลการดำเนินงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริไปสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนและเกษตรกรทั่วไปได้นำองค์ความรู้ที่ได้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาอาชีพและ ความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน รวมทั้งเสริมสร้างครอบครัว ชุมชนให้ สามารถพึ่งตนเองได้ตามสถานะการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในยุค โลกาภิวัตน์ ด้วยการปลูกผักปลอดสารพิษทุกชนิดที่ใช้บริโภคในครัวเรือน เช่น พริก กระบี่ ผักบุ้ง ตะไคร้ ใบมะกรูด เหลือจึงนำไปจำหน่าย ผักปลอดสารพิษที่เด่นคือกุยช่ายผลิตได้ทั้งปี แบ่งผลผลิต ออกเป็น 2 ชนิดคือกุยช่ายเขียวและกุยช่ายขาว นอกจากการปลูกผักปลอดสารพิษแล้วเกษตรกรใน ชุมชนยังทำเกษตรผสมผสานเป็นการนำแนวคิดจากการศึกษาดูงานมาปรับใช้ในชีวิตให้เกิดสมดุล ตามสภาพแวดล้อม เน้นการพึ่งพาตนเองให้เกิดความสุข ความสบายใจ และเกิดความยั่งยืน

ภาพที่ 27 กระบวนการปลูกผักปลอดสารพิษกลุ่มเกษตรประณีต อำเภोजตุรพัคค์พิมาน
จังหวัดร้อยเอ็ด

การรวมกลุ่ม : สมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุในชุมชน ปัจจุบันมีสมาชิก 53 คน รวมกลุ่มเพื่อนำผลผลิตที่ได้แต่ละครัวเรือนมาจำหน่ายร่วมกันในตลาดสดสีเขียวของสำนักงานเทศบาลจตุรพักตรพิมาน และโรงพยาบาลจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง เกิดการพึ่งพาตนเอง ช่วยลดค่าใช้จ่ายและสร้างรายได้ในครัวเรือน

การดำเนินงาน : ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากสำนักงานเทศบาลตำบลจตุรพักตรพิมาน และโรงพยาบาลจังหวัดร้อยเอ็ด ร่วมกันดำเนินงาน โดยเฉพาะสำนักงานเทศบาลจตุรพักตรพิมานให้การสนับสนุนทั้งด้านเงินทุน และการศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นอย่างต่อเนื่อง ผลผลิตผักปลอดสารพิษของกลุ่มจะได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากโรงพยาบาลจังหวัดร้อยเอ็ด และสำนักงานเทศบาลจตุรพักตรพิมานทุก 3-6 เดือน และจะได้รับใบรับรองผักปลอดสารพิษเป็นมาตรฐานรับรองสินค้า ช่องการจำหน่ายผักปลอดสารพิษ ได้แก่ ตลาดสดเทศบาลจตุรพักตรพิมาน โรงพยาบาลจังหวัดร้อยเอ็ด หน่วยงานราชการอื่น ๆ ขายตรงที่แปลงเพาะปลูก พ่อค้าคนกลาง เป็นต้น

ปัจจัยความสำเร็จ

- ❖ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานเทศบาลตำบลจตุรพักตรพิมาน
- ❖ การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกด้วยดี
- ❖ เกิดการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหา และสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น

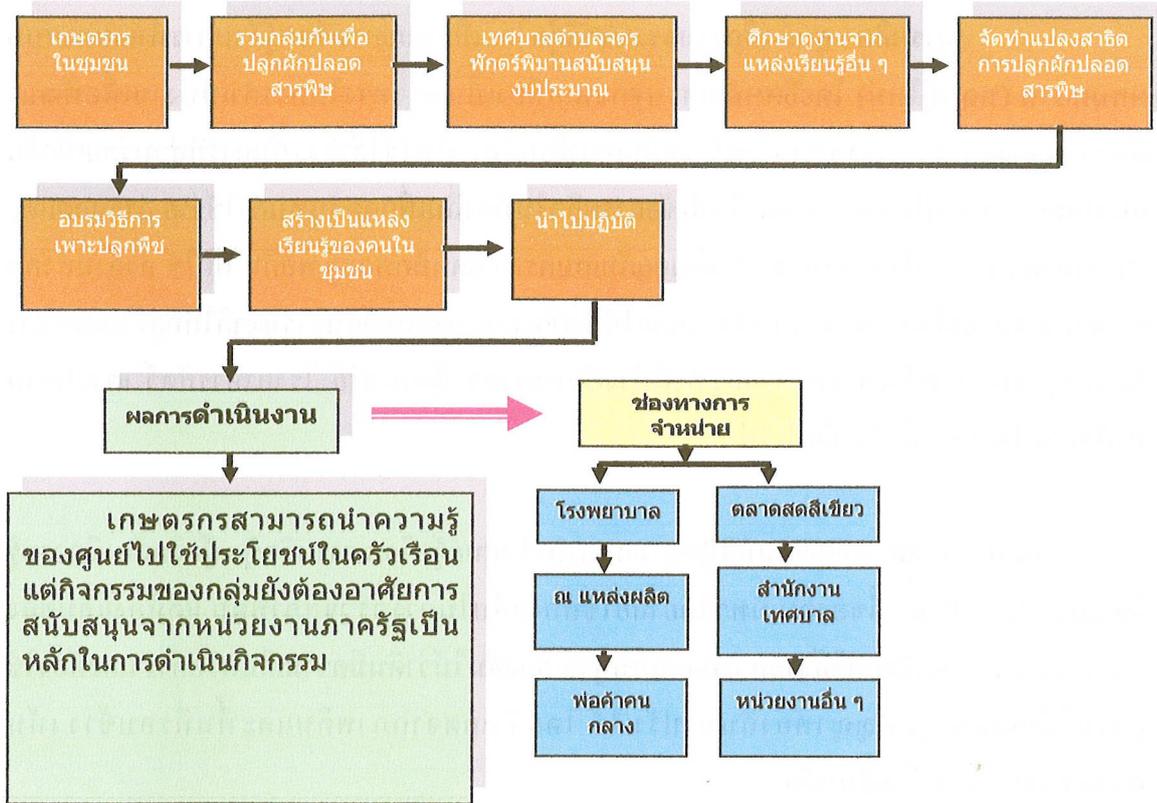
ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

- พื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมมีจำกัด ไม่เพียงพอต่อจำนวนสมาชิก
- ภาระงานที่ครอบงำช่วยขาดความทนทาน แดกหักง่าย
- ขาดการดูแลรักษาภาระงานที่ครอบงำช่วยให้มีอายุการใช้งานที่ยืนยาว

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ผลิตผักปลอดสารพิษในระบบเกษตรอินทรีย์ สำหรับการบริโภคในครัวเรือน เหลือจึงจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้

จุดเด่น : มีการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรเพื่อปลูกผักปลอดสารพิษไว้เพื่อการบริโภคเป็นหลักเหลือจำหน่าย และสร้างศูนย์สาธิตการปลูกผักปลอดสารพิษให้ผู้สนใจได้เข้าร่วมกิจกรรม

ภาพที่ 28 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเกษตรกรปลูกผักปลอดสารพิษ เกษตรประณีต อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร)

4.2.9 ศูนย์การเรียนรู้แบบผสมผสาน

ศูนย์คุ้มโฮม บ้านดอนโอง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

การผลิต : ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติคุ้มโฮมเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการทำเกษตรแบบผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่) โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร กิจกรรมส่วนใหญ่เน้นการปฏิบัติที่นำไปใช้ได้จริง เน้นการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดทักษะ เกิดการพึ่งพาตนเองและใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่าย ถ่ายทอดและสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นให้คงอยู่กับเกษตรกร ยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม สร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วยฐานการเรียนรู้ ดังนี้ โรงเรียนชาวนา ปลูกอินทรีย์ โรงอาหารสัตว์ เต้าเผาถ่าน น้ำส้มควันไม้ และผลิตภัณฑ์แปรรูป

เทคนิคการทดสอบคุณสมบัติปุ๋ยของเกษตรกรในศูนย์คุ้มโฮม การผลิตปุ๋ย ผู้ผลิตต้องมีความรู้ในเรื่องของดินในพื้นที่ของตน มหาวิทยาลัยใช้ห้องแล็บในการตรวจสภาพดิน แต่ห้องแล็บของเกษตรกรคือต้นไม้ สังเกตได้จากความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ว่าดินมีความเค็มหรือด่าง และต้องใช้ความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ โดยสังเกตจากสภาพดินและพื้นที่รอบข้าง เน้นสภาพแวดล้อมรอบข้างเป็นหลัก

ภาพที่ 29 การถอดบทเรียนเกษตรกรศูนย์คุ้มโฮม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

ภาพที่ 30 สถานที่ฝึกอบรม และกิจกรรมฐานการเรียนรู้ ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติดู่โฮม บ้านคอนโมง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

การรวมกลุ่ม : เป็นการรวมกลุ่มสมาชิกไทย-เบลเยียมเพื่อขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างความร่วมมือ ร่วมใจ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อช่วยเหลือและเกื้อกูลสังคมให้อาชีพการเกษตรคงอยู่ในสังคมไทย ปัจจุบันมีสมาชิก 25 คน และมีเครือข่ายร่วม 14 เครือข่าย ได้แก่

1. กลุ่มเกษตรกรเอื้ออาทร อ.เมือง (ปลูกผักปลอดสารพิษ , ย้อมผ้าจากหินธรรมชาติ)
2. กลุ่มปศุสัตว์สามัคคี อ.ปลาปาก (เลี้ยงหมูหลุม , อัดฟางก้อน , ปุ๋ยชีวภาพผง)
3. กลุ่มเกษตรกรร่วมใจ อ.ปลาปาก (ปุ๋ยชีวภาพผง , ทำลวดหนาม)
4. กลุ่มทอผ้าพืมานท่า อ.นาแก (ทอผ้า , ปุ๋ยชีวภาพผง)
5. กลุ่มแปรรูปพืมานท่า อ.นาแก (แปรรูปผ้าฝ้าย , ปุ๋ยชีวภาพผง)
6. กลุ่มปุ๋ยชีวภาพสุขเกษม อ.นาแก (ปุ๋ยชีวภาพผง , โรงสีมือ)
7. กลุ่มปุ๋ยชีวภาพโพนสนุก อ.นาแก (ปุ๋ยชีวภาพผง , ทำลวดหนาม , เลี้ยงหมูหลุม)
8. กลุ่มเหมือนฝัน อ.เรณูนคร (ปุ๋ยชีวภาพผง , หมูหลุม , แปรรูปข้าว)
9. กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ไผ่ล้อม อ.บ้านแพง (ปุ๋ยชีวภาพผง , น้ายาเอนกประสงค์)
10. กลุ่มปุ๋ยชีวภาพบ้านนาเข อ.บ้านแพง (ปุ๋ยชีวภาพผง)
11. กลุ่มปุ๋ยชีวภาพบ้านคอนกลาง อ.บ้านแพง (ปุ๋ยชีวภาพผง)
12. กลุ่มเกษตรกรบ้านนาทม อ.นาทม (ปุ๋ยชีวภาพผง , เลี้ยงจิ้งหรีด , เลี้ยงคราม)
13. กลุ่มผลิตอาหารสัตว์บ้านหนองฮี (อาหารสัตว์ , เลี้ยงหมูหลุม)
14. กลุ่มเกษตรกรทำอุเทน อ.ทำอุเทน (ปุ๋ยชีวภาพผง)

การดำเนินธุรกิจ : ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในจังหวัดนครพนม ได้เปรียบในเรื่องของความเข้มแข็งของการรวมกลุ่ม และมีภาพลักษณ์ที่ดี แบ่งกลุ่มวิทยากรออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 10 คน เพื่ออบรมเกษตรกรให้ครอบคลุมพื้นที่ในเขตจังหวัด ด้วยการสร้างแนวคิดให้กระจายเครือข่ายไปสู่อำเภอและหมู่บ้าน โดยมีศูนย์คุ้มโสมเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ มุ่งเน้นคุณภาพและกลุ่มย่อยต้องดูแลตัวเองได้ โดยมีเงื่อนไข คือ ทุกกลุ่มต้องมีเดาเผ่าถ่าน เพื่อให้ได้น้ำส้มควันไม้เป็นสารไล่แมลงเพื่อใช้ในกลุ่มให้ได้ทุกกลุ่ม

ปัจจัยความสำเร็จ

- ❖ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่เป็นอย่างดี
- ❖ การได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากสมาชิกในเครือข่าย ทำให้เกิดการพัฒนากิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น
- ❖ มีพื้นที่ในการเรียนรู้ที่เหมาะสม ไม่ไกลจากตัวเมือง
- ❖ มีโครงสร้างการบริหารงานที่เป็นระบบ

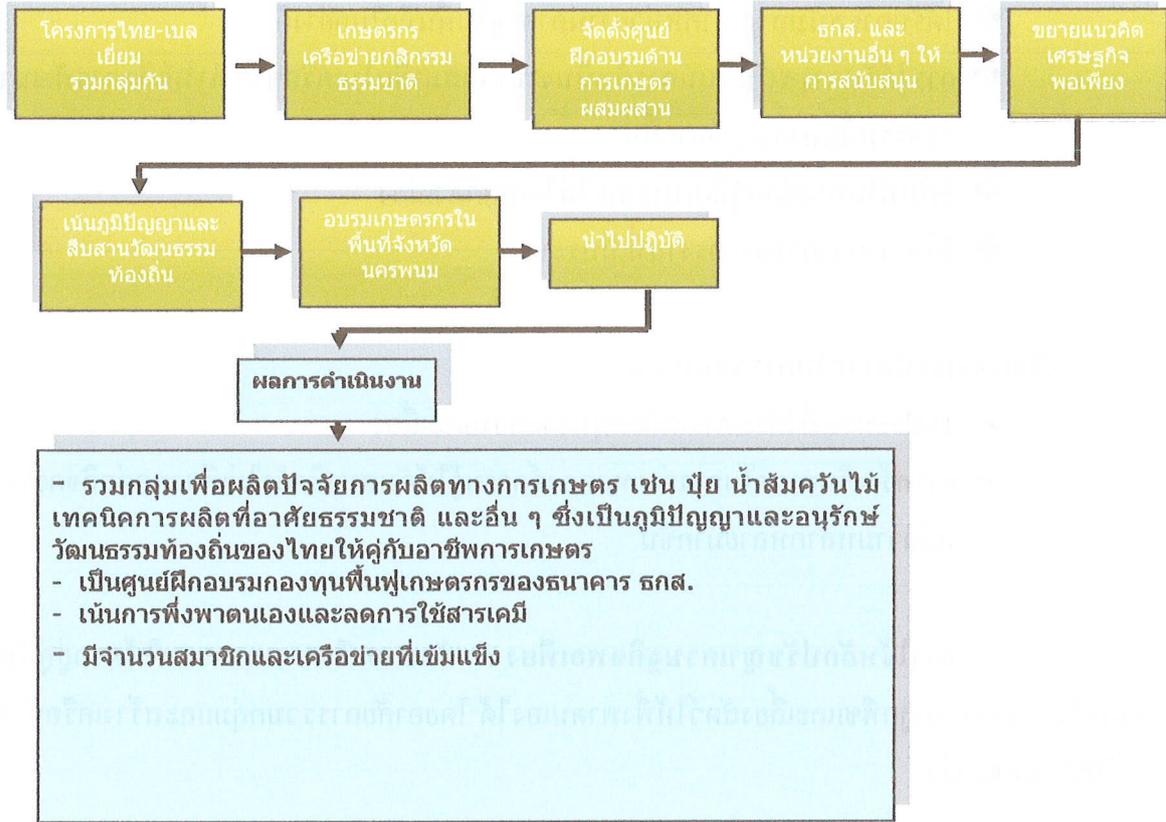
ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

- งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนขาดความต่อเนื่อง
- การสร้างวิทยากรในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับสมาชิกยังไม่เพียงพอต่อกิจกรรมที่มีความหลากหลายมากขึ้น

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : รักษาอาชีพเกษตรกรรมให้คงอยู่คู่กับสังคมไทย ด้วยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ให้พึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัยการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายให้เกิดความเข้มแข็ง

จุดเด่น : เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นการนำภูมิปัญญาของกลุ่มเกษตรกรธรรมชาติมาใช้ในการผลิตและพัฒนาอาชีพการเกษตร

ภาพที่ 31 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์คุ้มโฮม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

4.2.10 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

ศูนย์ภูมิพลัง จังหวัดนครพนม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

การผลิต : ศูนย์ภูมิพลังเป็นวิสาหกิจชุมชนจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นศูนย์การเรียนรู้เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552 ศูนย์การเรียนรู้แบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ การเกษตรแบบผสมผสานโดยใช้ปศุสัตว์นำการเกษตร และการพึ่งพาตนเองเพื่อลดต้นทุนการผลิต ส่วนพื้นที่ในการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 2 ส่วนเช่นกัน ดังนี้

1. สถานที่ฝึกอบรมเกษตรกร ประกอบด้วยห้องฝึกอบรม ห้องพักที่เข้าพักได้ 400 คน ห้องน้ำแยกชาย-หญิง ห้องครัว ฐานการเรียนรู้เรื่องการทำอาหารปลา และการเลี้ยงปลา

2. พื้นที่การเรียนรู้ภาคสนามและฝึกปฏิบัติ ประกอบด้วยฐานการเรียนรู้ทั้งสิ้น 10 ฐานการเรียนรู้ ได้แก่

1. ฐานไม้สองแปง = การใช้ชีวิตร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน
2. ฐานไม้ 4 ต้น = การให้ความรู้ข้อดี-ข้อเสียของการปลูกไม้ยูคาลิปตัส
3. ฐานต้นบุญต้นกล้า = การให้ความรู้เรื่องการเพาะชำ ขยายพันธุ์กล้าไม้
4. ฐานไฟแก๊กลือ = การปลูกและการดูแลรักษาต้นไม้อิง
5. ฐานค้ำควาดิน = การทำเกษตรแบบผสมผสาน โดยใช้เลี้ยงไก่วง
6. ฐานการผลิตปุ๋ยชีวภาพ = การพึ่งพาตนเอง ลดต้นทุนการผลิต
7. ฐานการผลิตอาหารปลาและอาหารสัตว์ = ขั้นตอนการผลิตเพื่อลดต้นทุน
8. ฐานสังข์ทอง = การให้ความรู้เรื่องการประมง
9. ฐานไทรเกล้าหลัง = การบริหารจัดการทรัพยากรดิน น้ำ แสงแดด ให้เกิดประโยชน์
10. ฐานยาสามัญประจำบ้าน = การใช้สมุนไพรในครัวเรือนและเป็นอาหารสัตว์

ภาพที่ 32 การถอดบทเรียนกิจกรรมภายในศูนย์ภูมิพลัง บ้าน โคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

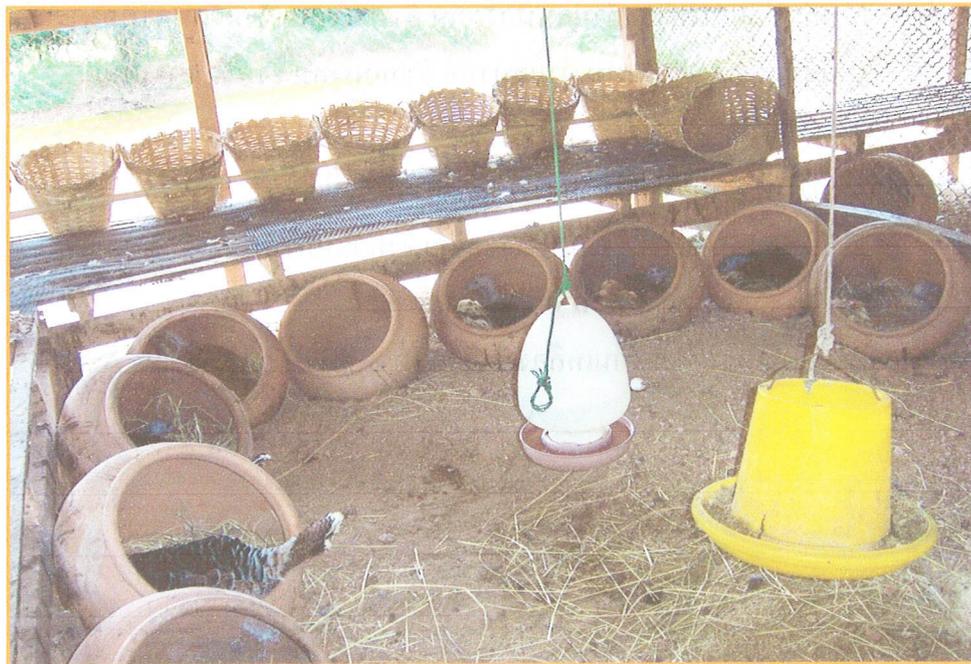
การรวมกลุ่ม : เป็นวิสาหกิจชุมชน เกิดจากความร่วมมือระหว่างศูนย์ภูมิพลังและศูนย์ชัยภูมิตีรี ขยายแนวคิดการทำเกษตรผสมผสาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองและลดต้นทุนการผลิต ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 2,700 คน ครัวเรือน จาก 7 อำเภอ ของจังหวัดนครพนม ได้แก่ อำเภอเมืองนครพนม อำเภอเรณูนคร อำเภอโพนสวรรค์ อำเภอปลาปาก อำเภอธาตุพนม อำเภอนาหว้า และอำเภอนาแก มีเครือข่ายในการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น 2 เครือข่าย ดังนี้

เครือข่ายเกษตรผสมผสาน 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มเกษตรผสมผสานตามพระราชดำริ ตำบลขามเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
2. กลุ่มเกษตรพัฒนาผู้เลี้ยง โคเนื้อ ตำบลขามเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
3. เครือข่ายส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ บ้านชัยมงคล ตำบลหนองซอน อำเภอนาทน จังหวัดนครพนม
4. กลุ่มปลูกยางพารา ตำบลหนองซอน อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม
5. กลุ่มเกษตรผสมผสาน ตำบลนาทม อำเภอนาทม จังหวัดนครพนม

เครือข่ายการทำปศุสัตว์ (ฟาร์มไก่วง) 3 เครือข่าย ดังนี้

1. ศรีโคตรบูรณฟาร์ม บ้านนาราชควาย จังหวัดนครพนม
2. ชีระพลฟาร์ม บ้านพะทาย จังหวัดนครพนม
3. มนตรีฟาร์ม บ้านก้านเหลือง จังหวัดนครพนม

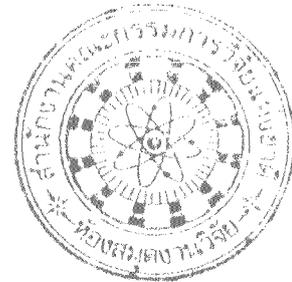

ภาพที่ 33 ฐานการเรียนรู้ค่างาวดิน (ไก่อังวง) ศูนย์ภูมิพลัง บ้าน โดกก่อง อำเภอ จังหวัดนครพนม

การดำเนินงาน : ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดนครพนมในการขยายผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่ชุมชน และได้รับใบประกาศรับรองสินค้า OTOP ระดับ 5 ดาว ตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2547 (OTOP Product Champion) ได้รับใบประกาศรับรองกลุ่มอาชีพที่ได้รับสิทธิพิเศษ ในการสั่งซื้อสิ่งจ้างทำผลิตภัณฑ์ปุยชีวภาพ จังหวัดนครพนม ปี 2552 เป็นมาตรฐานในการดำเนินงาน ช่วยเหลือสังคมด้วยการจ้างแรงงานในชุมชนและสนับสนุนนักศึกษาเข้าฝึกงานในศูนย์การเรียนรู้ช่วงปิดเทอม ได้ค่าตอบแทนวันละ 200 บาท และค่าเบี้ยขยัน ในการบริหารจัดการเรื่องการตลาด เน้นผลิตภัณฑ์ 3 ชนิด ได้แก่ ไก่วง ปลา ปู๊ย ซึ่งสามารถผลิตได้ทั้งปี เช่น ไก่วงสามารถจำหน่ายได้ปีละ 4,000 ตัว จำหน่ายผ่าน Website ร้านอาหาร หน่วยงานราชการ โดยการแปรรูปเป็นไก่วงชำแหละ อบไก่วง ลาบไก่วง สร้างรายได้จากการเลี้ยงไก่วงได้ปีละ 1,500,000 บาท ส่วนปลาสร้างรายได้ปีละ 40,000 บาท

รายได้จากการดำเนินกิจกรรม :

1. ไก่วง ขายได้ปีละ 4,000 ตัว
ราคาไก่วง แต่ละประเภท ได้
 ไก่อบ ตัวละ 1,000 บาท
 ลาบไก่ ตัวละ 1,500 บาท

ช่องทางจำหน่าย : ร้านอาหาร กัดตาตาร หน่วยงานราชการ เว็บไซต์

ร้านอาหารในจังหวัดนครพนม 9 ร้าน	} จำหน่ายได้ เดือนละ 60 ตัว
ร้านอาหารในจังหวัดอุบลราชธานี 3 ร้าน	
ร้านอาหารในจังหวัดมุกดาหาร 2 ร้าน	

2. อาหารปลาป่น ขายถุงละ 380 บาท
3. ปลา ขายได้ปีละ 40,000 บาท (ปลาเทโพ ปลานิล ปลาหมอ) รวมการแปรรูปเนื้อปลา

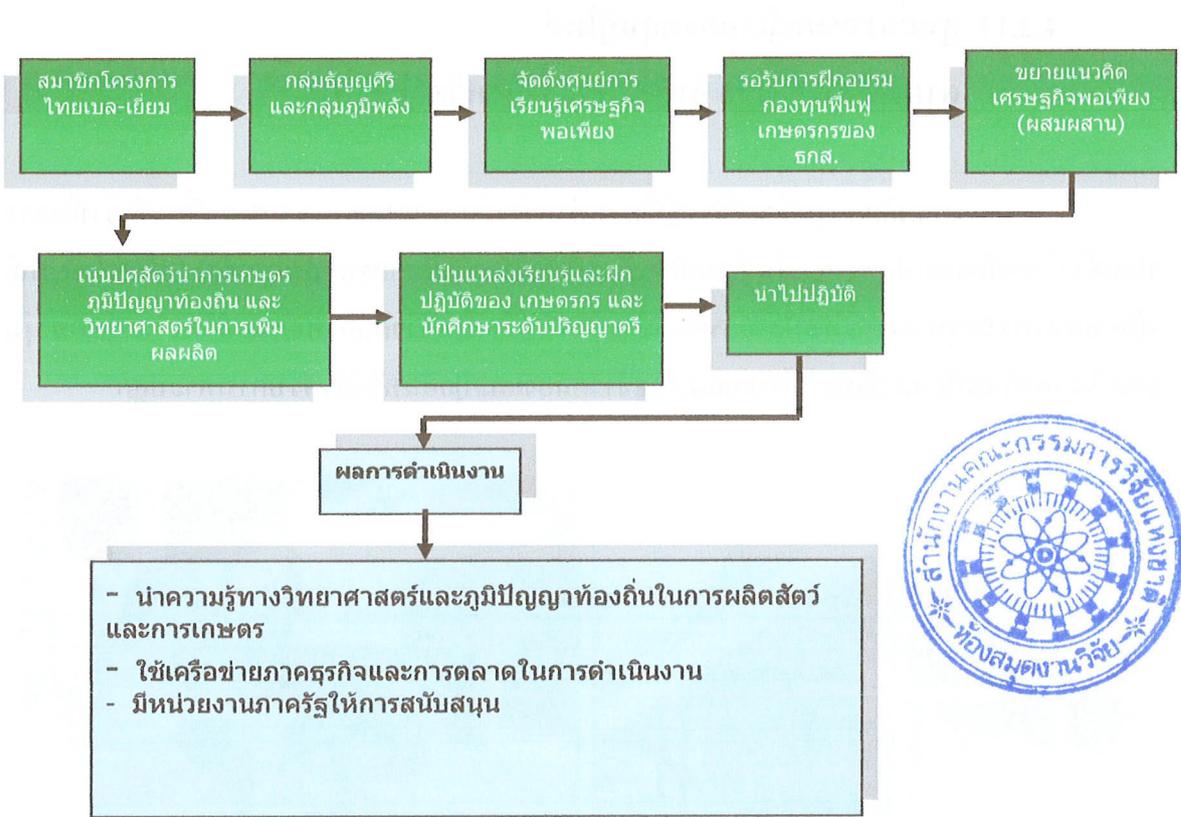
ช่องทางจำหน่าย : ในรายการที่ 2-3 จำหน่ายในตลาดของหมู่บ้าน

ภาพที่ 34 การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ศูนย์ภูมิพลัง บ้าน โคกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ขยายแนวคิดการทำเกษตรผสมผสาน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติด้วยการพึ่งพาตนเอง เน้นการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน สร้างความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมโดยใช้ปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในพื้นที่

จุดเด่น : เป็นวิสาหกิจชุมชนที่นำแนวคิดเชิงธุรกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ในการดำเนินงาน และสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเฉพาะของตน

ภาพที่ 35 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์ภูมิพลัง ตำบล โลกก่อง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

4.2.11 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่

ตำบลเหล่าสร้างถ่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

การผลิต : ศูนย์การเรียนรู้บ้านเหล่าสร้างถ่อ ทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงสัตว์ เน้นการปลูกข้าวอินทรีย์แบบปลอดสารพิษ ยึดหลักความพอเพียงตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในชุมชน คุณสมบัติพิเศษของข้าวอินทรีย์คือเป็นข้าวกล้องหอมมะลิแดง กลิ่นหอม นุ่มผลิตได้ 10 ตันต่อปี สมาชิกจะได้รับเมล็ดพันธุ์ข้าวกล้องและปุ๋ยอินทรีย์สำหรับการเพาะปลูก

ภาพที่ 36 การปลูกข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

การรวมกลุ่ม : เพื่อขยายแนวคิดการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งพาตนเอง ปัจจุบันมีสมาชิก 30 คน เป็นการสร้างรายได้ให้กับสมาชิก และเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวกล้องพื้นเมืองให้คงอยู่ในพื้นที่

การดำเนินงาน : ใช้พื้นที่นาของสมาชิกเพาะปลูกข้าว และทำการรับซื้อข้าวคืนจากสมาชิกในราคาที่สูงกว่าราคาตลาด โดยจะบวกเพิ่มอีก 2 บาท ปัจจุบันผลิตข้าวกล้องได้ปีละ 10 ตัน และจำหน่ายในราคาขายส่งถูกลงละ 40 บาท ขายปลีก 50 บาท ใบสั่งซื้อมาจากทั่วประเทศแต่ปริมาณข้าวกล้องที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการจำหน่าย เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้รับซื้อข้าวคืนจากสมาชิกได้เพียง 3-4 คน เพราะขาดสภาพคล่องด้านการเงินส่งผลต่อความเชื่อมั่นของสมาชิกทำให้จำนวนสมาชิกเริ่มลดลง

สถานที่ในการจัดจำหน่ายข้าวกล้อง

- โรงเรียนเหล่าสร้างถ่อ
- งานนิทรรศการวิสาหกิจชุมชน
- สมาชิกภายในกลุ่ม
- ตลาดชุมชน
- จังหวัดใกล้เคียง

ภาพที่ 37 ผลผลิตข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

ปัจจัยความสำเร็จ

- ❖ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ
- ❖ ได้รับแรงสนับสนุนและกำลังใจจากสมาชิกในครัวเรือนในการดำเนินงาน
- ❖ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่เป็นแรงผลักดันในการประดิษฐ์เครื่องมือเพื่อใช้ภายในครัวเรือนและชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

- สมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มยังไม่เข้าใจการปลูกข้าวอินทรีย์เท่าที่ควร
- ขาดหน่วยงานที่จะให้การสนับสนุนงบประมาณในเรื่องการจัดทำบรรจุภัณฑ์
- พื้นที่ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์มีจำนวนจำกัด และจำนวนสมาชิกยังมีจำนวนไม่มากพอ

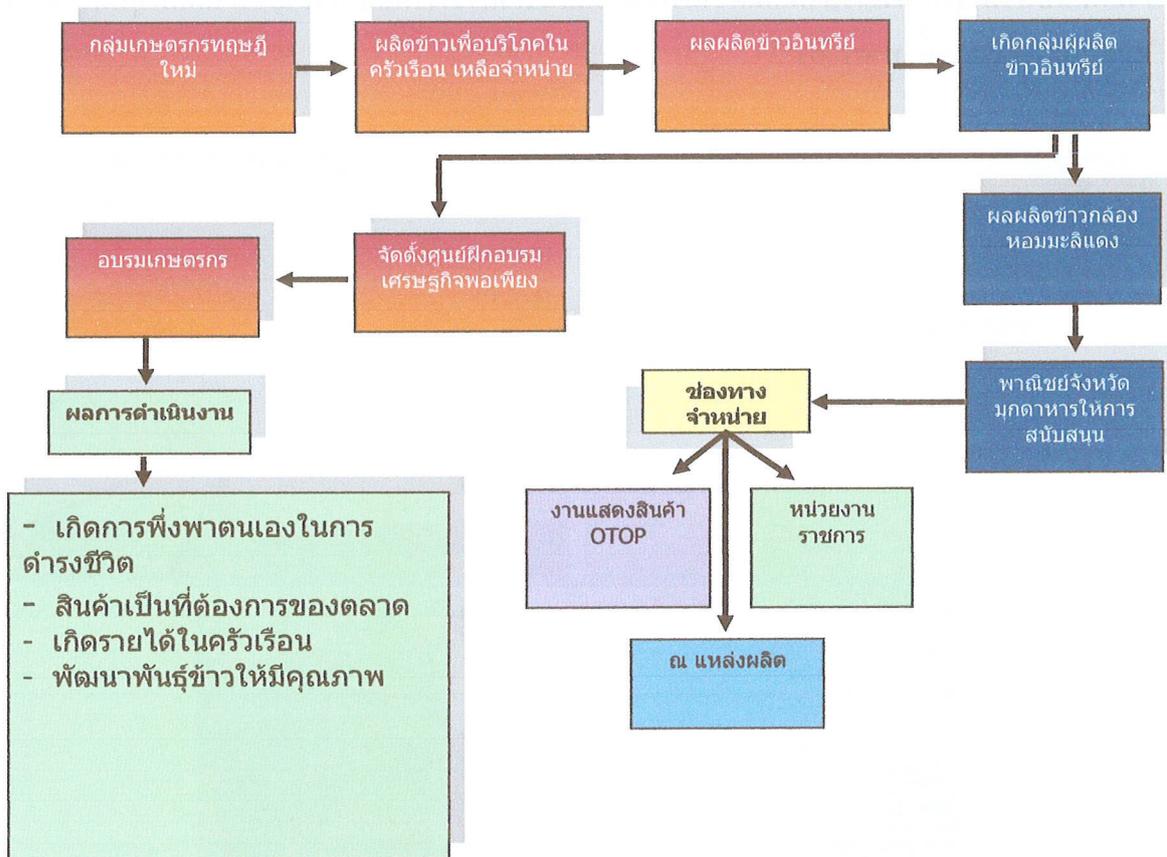

ภาพที่ 38 แปลงเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ปลอดสารพิษ บ้านเหล่าสร้างถ่อ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : การดำเนินอาชีพการเกษตร เน้นการเกษตรผสมผสานปลอดภัย สร้างรายได้ สร้างความมั่นคง และอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ควบคู่กับกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกันหลายอย่าง เช่น การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ ฟังตนเองได้ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง

จุดเด่น : การเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานที่ผลิตข้าวกล้องแดงหอมมะลิ ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของผู้บริโภคที่เน้นเรื่องสุขภาพ

ภาพที่ 39 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร

4.2.12 ชุมชนแห่งการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

การผลิต : เน้นการผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือน ผลิตทุกอย่างที่เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เช่น เพาะเห็ดฟาง หัตถกรรม-เครื่องจักสานในครัวเรือน การปลูกผักปลอดสารพิษ โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การรวมกลุ่ม : เป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งทั้งในระบบกลุ่มและสมาชิก อยู่ร่วมกันแบบเครือข่ายบนหลักการพึ่งตนเอง ทำให้ชุมชนเข้มแข็งในการกำหนดแผน นโยบาย เป้าหมาย ร่วมกันแบบโปร่งใส ส่งเสริมให้เกิดความรัก สามัคคี ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการผลิตด้วยการพึ่งพาตนเอง

ภาพที่ 40 การเก็บข้อมูลการขุดเจาะน้ำบาดาลเพื่อปลูกผักปลอดสารพิษกลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

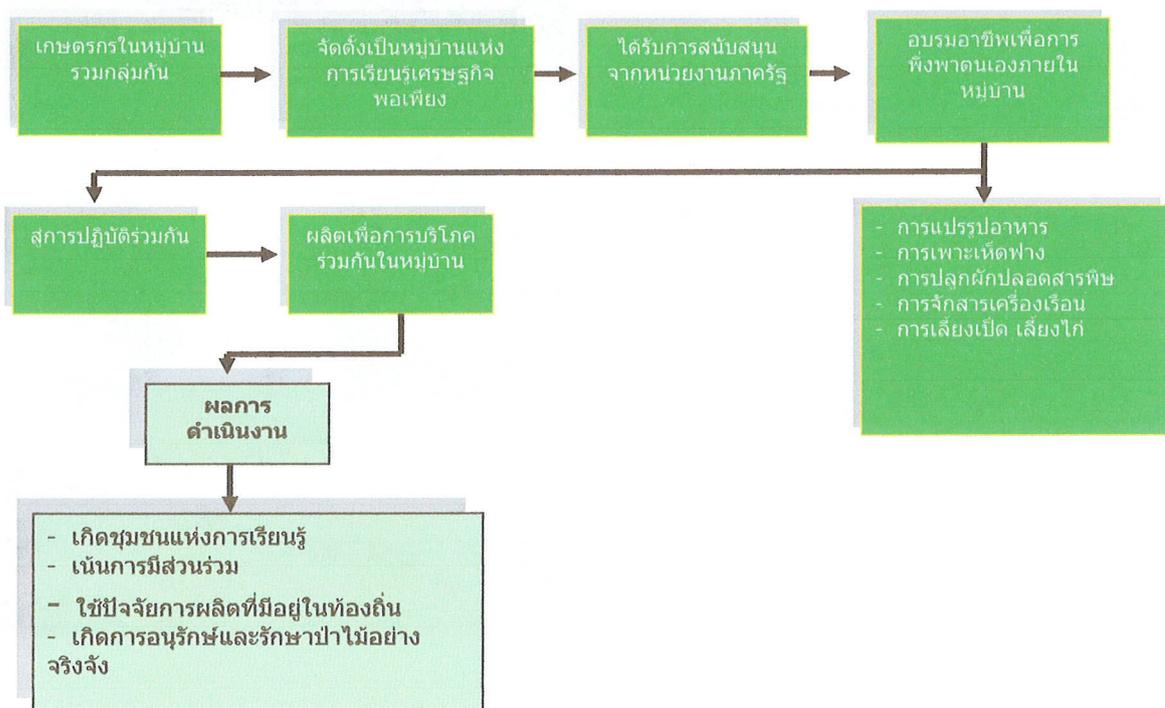
การดำเนินงาน : เน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ร่วมกันแก้ไขปัญหาให้สมาชิกในการพัฒนาความเป็นอยู่และการผลิตให้ดีขึ้น มีโครงสร้างการบริหารที่เป็นระบบ ผลผลิตที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมไม่เน้นจำหน่ายแต่เน้นผลิตเพื่อใช้ในครัวเรือนและในกลุ่มสมาชิก ยึดแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง อย่างมีความสุข และยั่งยืน

ปัจจัยความสำเร็จ

- ❖ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ
- ❖ มีการรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
- ❖ มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : รวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การผลิตเครื่องใช้ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อเป็นกลุ่มเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

จุดเด่น : การรวมกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 41 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มรัฐตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

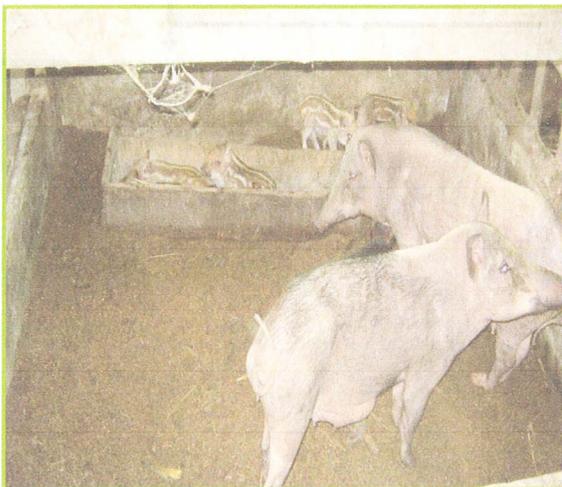
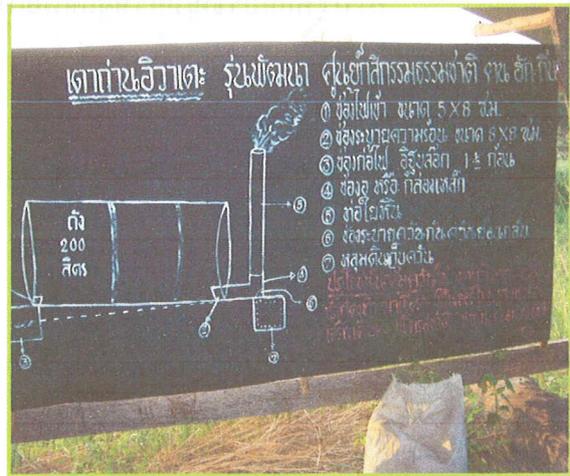

4.2.13 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน

กลุ่มต้นอ้อถิ่น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

การผลิต : ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติดินอ้อถิ่นเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียง วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งกลุ่มเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแหล่งทำกินของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอก เน้นกิจกรรมที่นำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ พออยู่ พอกินในระดับครัวเรือน ฐานการเรียนรู้ประกอบด้วย

การทำลวดหนาม	การคัฟนรู้ข้าว
การทำโรงสีข้าวแบบซ้อมมือ	การทำหมูลดุม
การเลี้ยงกบ	การทำปุ๋ยชีวภาพ
การทำน้ำส้มควันไม้	

ภาพที่ 42 ฐานการเรียนรู้ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติดินอ้อถิ่น บ้านห้วยไร่สามัคคี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

การรวมกลุ่ม : เกิดจากสมาชิกในโครงการไทย-เบลเยียมรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไข ปัญหาความเป็นอยู่ของเกษตรกร หาแนวทางประกอบอาชีพร่วมกันเพื่อลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ เพื่อให้สมาชิกสามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างจิตสำนึกการเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ ช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจุบันมีเครือข่าย 6 กลุ่มในอำเภอสว่าง แดนดิน ได้แก่

1. กลุ่มเกษตรกรคลองเจริญ ตำบลบงเหนือ (ปุ๋ยชีวภาพ , เต่าถ่านอีวาเตะ)
2. กลุ่มเกษตรกรบ้านด้าย ตำบลบงเหนือ (ปุ๋ยชีวภาพ , เกษตรผสมผสาน)
3. กลุ่มเกษตรกรห้วยไร่ ตำบลบงใต้ (ปุ๋ยชีวภาพ , ทำลวดหนาม)
4. กลุ่มแปรรูปอ้อย ตำบลบงใต้ (ปุ๋ยชีวภาพ , แปรรูปของใช้ในครัวเรือน)
5. กลุ่มรัตนเกษตร ตำบลบงใต้ (ปุ๋ยชีวภาพ , สมุนไพร , แปลงเรียนรู้)
6. กลุ่มเกษตรกรคำสะอาด ตำบลบงใต้ (ปุ๋ยชีวภาพ , ทำน้ำปลา , ทำลวดหนาม)

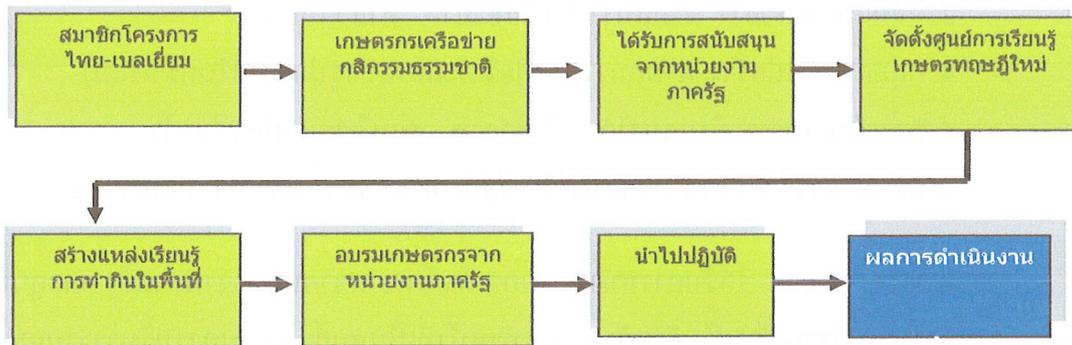
การดำเนินงาน : ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากหน่วยงานภาครัฐ และศูนย์ แม่ข่ายกสิกรรมธรรมชาติ อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการบริหารงานและ สนับสนุนการดำเนินงานศูนย์เครือข่าย โดยมียุทธศาสตร์ คือ **สร้างงาน ผสานวิชา พัฒนาอาชีพ** ส่วน การบริหารจัดการระบบใช้วิธีการหักเงินเข้ากองทุนร้อยละ 10 เพื่อเป็นทุนสำรองให้กับเครือข่ายอื่นที่ ไม่สามารถจัดหาเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ได้

ภาพ 43 การอบรมกลุ่มเกษตรกร ของศูนย์กสิกรรมธรรมชาติคนฮักถิ่น บ้านห้วยไร่สามัคคี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ผลผลิตของใช้ในครัวเรือน เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เพื่อสร้างรายได้ ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

จุดเด่น : เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นการพึ่งพาตนเองของคนในท้องถิ่น

- ผลิตโดยใช้ปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น
- พื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมสู่การปฏิบัติ
- สร้างความพออยู่ พอกิน
- อนุรักษ์ป่าไม้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ภาพที่ 44 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มต้นฮักถิ่น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

4.2.14 ศูนย์การเรียนรู้ระบบการเกษตรผสมผสานและศูนย์การเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

การผลิต : เป็นศูนย์การเรียนรู้การทำเกษตรผสมผสาน โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การปลูกพืช : พืชอายุสั้น เช่น พริก แตงกวา และพืชอายุยาว เช่น ไม้ผล และไม้ยืนต้นเน้นการใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยชีวภาพ เป็นตัวจักรสำคัญในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร
2. การเลี้ยงสัตว์ : เช่น โคขุน โคพื้นเมือง เป็ดเนื้อ เป็ดไข่ ไก่เนื้อ ไก่ไข่
3. การประมง : มีการขุดแหล่งน้ำขนาดใหญ่ จำนวน 2 บ่อ สำหรับเลี้ยงปลาและทำการเกษตรแบบผสมผสาน เลี้ยงไก่และหมูบนบ่อเลี้ยงปลา โดยการเลี้ยงปลาแยกประเภทปลาได้ดังนี้
 - การเลี้ยงปลาเบ็ญจพรรณ
 - ปลาจีน จำนวน 2-3 ตัว เลี้ยงไว้สำหรับ Indicator วัตถุประสงค์ของน้ำ
 - ปลาคอนโด
 - ปลาดุก เลี้ยงไว้สำหรับการควบคุมปริมาณของปลานิล
 - ปลาช่อนขาว เป็นการเลี้ยงโดยการบริหารจัดการ โดยวิธีธรรมชาติ

ภาพที่ 45 การเผยแพร่กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

การรวมกลุ่ม : ปราชญ์เดินดิน (นายนฤทธิ คำศิริ) ไม่มีการรวมกลุ่มเป็นการดำเนินงานในลักษณะครัวเรือน ไม่มีเครือข่ายแต่มีผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้ในการนำแนวคิดไปสู่การปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ของตนเอง ประสบความสำเร็จ 2 ราย เป็นเกษตรกรในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครพนม

การดำเนินงาน : เน้นการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง แบบผสมผสานโดยใช้สวัสดิการธรรมชาติจนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน เป็นการสร้างระบบนิเวศน์ให้เกิดความสมดุล เกิดการพึ่งพาระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ มีการจัดสรรแบ่งสัดส่วนให้ธรรมชาติได้อาศัย ใช้การบริหารจัดการการปลูกพืช 35 ไร่ ด้วยตนเองในระยะเวลาการดำเนินงาน 13 ปี แบ่งการใช้ประโยชน์ดังนี้

ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์	20 ไร่
บ่อเลี้ยงปลา	9 ไร่
ป่าอนุรักษ์	4 ไร่
ที่อยู่อาศัย	2 ไร่
รวม	35 ไร่

โดยอาศัยหลักการทำงาน คือ **เพิ่มผลผลิตแบบได้วัน ขยันแบบเกาहीं สู้ไม่ถอยแบบอิสราเอล เป็นการวิจัยแบบญี่ปุ่น** เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติงาน และอาศัยแนวคิดตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ (30-30-30-10) ในการบริหารจัดการดังนี้

- 30 แรกใช้ในการดำรงชีวิต
- 30 สองใช้ในการลงทุน
- 30 สามใช้ในการประกันความเสี่ยง
- 10 สี่ใช้ในการเก็บออม

ได้รับรางวัลในการดำเนินงาน ดังนี้

- บุคคลต้นแบบ สวทช. ปี 2548
- คนดีเมืองสกลนครจากภาคเอกชนจังหวัดสกลนคร ปี 2549
- คนดีศรีเมืองสกลจากภาครัฐบาลปี 2549
- ได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์เดินดิน (เป็นคนต้นเรื่องรายการปราชญ์เดินดินของบริษัทพาโนรามา เวิลด์วาลด์ ตอนเกษตรกรผู้พิชิตความจน ออกอากาศเมื่อเดือนกันยายน 2551)

การผลิตเอกสาร/สิ่งพิมพ์

- เทคนิคการเลี้ยงโคขุน
- บทความในวารสารต่าง ๆ เช่น วารสาร โคบาล เทคโนโลยีการเกษตร ฯลฯ

รายได้จากการดำเนินกิจกรรม :

จำหน่ายโคขุน 2 ตัว/เดือน (35,000-40,000 บาท/ตัว)

เครื่องในโคขุน	100	บาท/วัน
ปุ๋ยคอก	6,000	บาท/ปี
ไข่กระนกทา	1,000	บาท/วัน
ไข่ไก่	100	บาท/วัน
ปลา	25,000	บาท/ปี

รายได้จากการปลูกพืช และผลไม้ ตามฤดูกาล

รายได้เฉลี่ยโดยประมาณ 1,500,000 บาท/ปี

การจำหน่ายผลผลิตที่ได้จากการเกษตร มีดังนี้

- การเลี้ยงนกกกระทา เลี้ยงเฉพาะตัวเมีย ออกไข่ทุกวัน วันละ 270 ฟอง บรรจุนกขาย ไข่สดลูกละ 1 บาท ต้มขายลูกละ 8 ฟอง ราคาขาย 10 บาท
- การเลี้ยงไก่และเป็ดไข่ บนบ่อเลี้ยงปลา จำหน่ายไข่ไก่ได้แผงละ 100 บาท
- การเลี้ยงปลา จำหน่ายกิโลกรัมละ 50 บาท สร้างรายได้จำนวน 25,000 บาท/บ่อ/ปี
- การปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น เก็บเกี่ยวตามฤดูกาลของผลผลิต เช่น มะขามหวาน กระท้อน ลำไย มะม่วงน้ำ การจำหน่ายผลผลิตจะมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ โดยตรงที่สวน
- การเลี้ยงหมู และการเลี้ยงโคขุน

หัวใจสำคัญของการดำเนินการคือการวางแผนล่วงหน้า มีการบันทึก/การลงบัญชีอย่างละเอียด ไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน รักครอบครัว จากแนวคิดดังกล่าวทำให้สามารถดำเนินชีวิตภายใต้พื้นที่ที่กว้างหรือดินลูกรังราคาถูกมาสร้างเป็นพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ปราชญ์แผ่นดินท่านนี้ได้รับใช้สังคม โดยการแก้ปัญหาหนี้สินของกองทุนต่าง ๆ ในพื้นที่และมีการบริหารจัดการให้มีการใช้หนี้และสามารถแก้ไขปัญหาหนี้ของเกษตรกรให้ลดน้อยถอยลงจนหมดหนี้ และไม่ยากเป็นหนี้

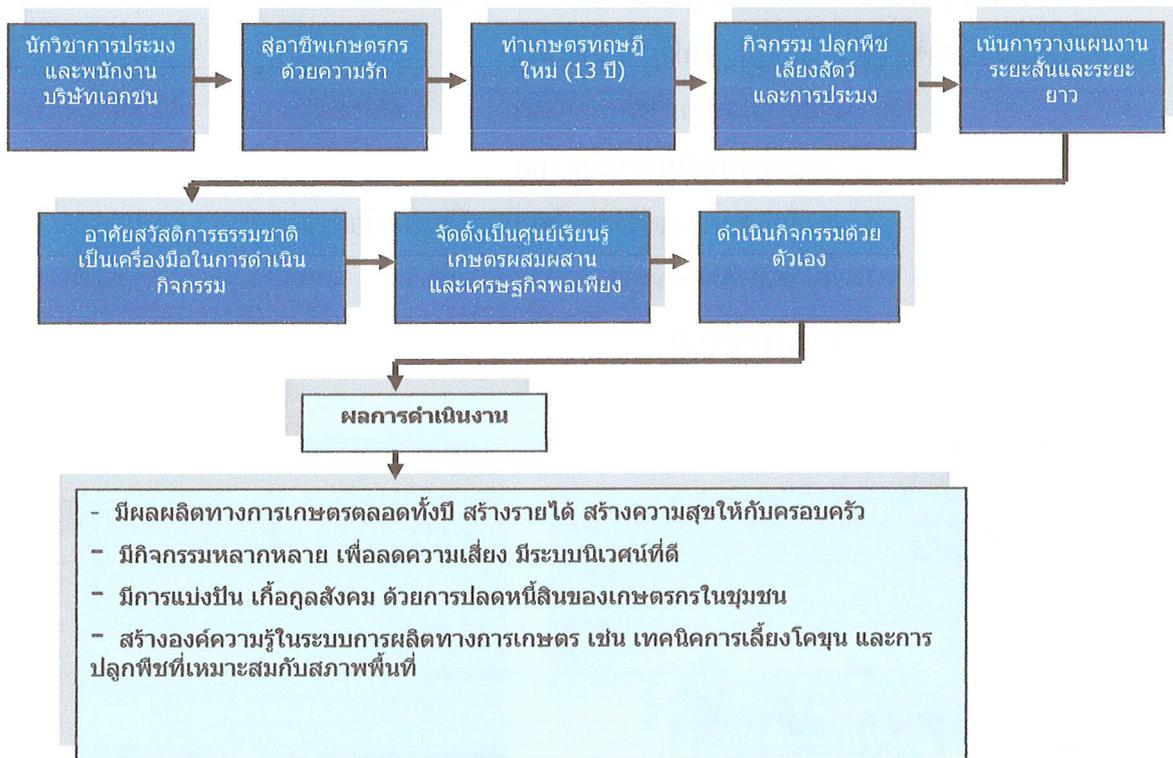

ภาพที่ 46 การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แบบผสมผสานโดยอาศัยสวัสดิการธรรมชาติ
กรณี นายนฤทธิ คำธิศรี ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : มีการใช้พื้นที่ในการผลิตพืช เลี้ยงสัตว์ ประมง และป่าไม้ อย่างเป็นระบบ ที่อาศัยความรู้ ภูมิปัญญา และวิทยาศาสตร์ในการดำเนินการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีแหล่งเงินทุนเป็นของตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาแหล่งเงินทุนจากภายนอก สร้างระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์ให้กับพื้นที่ทำการเกษตรและสิ่งแวดล้อม แก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับชุมชน

จุดเด่น : เป็นศูนย์การเรียนรู้ของปราชญ์เดินดินที่สามารถปรับวิธีคิดให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่อาศัยวิถีการธรรมชาติ และการคิดอย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 47 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสาน และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

4.2.15 การเลี้ยงกระบือในระบบการเกษตรแบบยั่งยืน

บ้านหนองบาท้าว อำเภอสรีสงคราม จังหวัดนครพนม

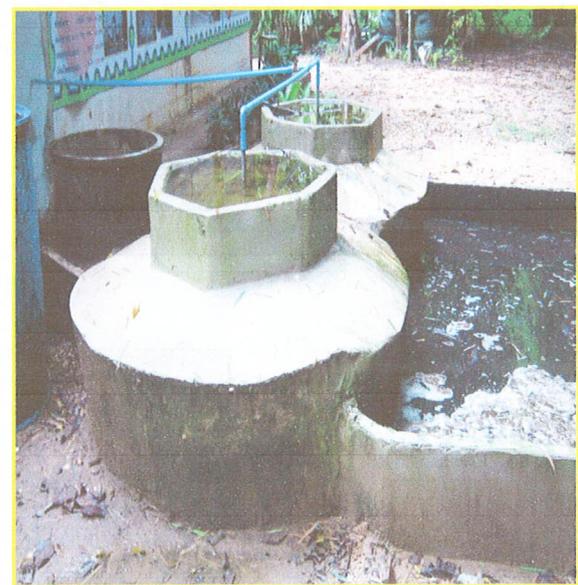
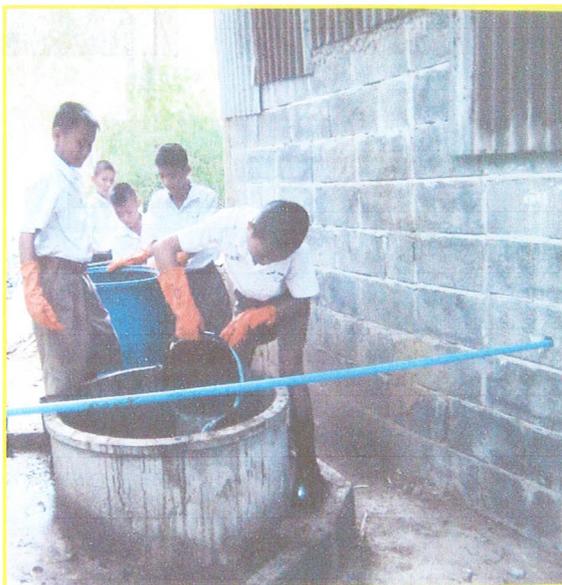
การผลิต : บ้านหนองบาท้าว เป็นกลุ่มผู้เลี้ยงกระบือพื้นเมืองที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดนครพนม เป็นการเกษตรเชิงระบบที่มีการผสมผสานการเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช โดยอาศัยแรงงาน มูลสัตว์ และแหล่งเลี้ยงสัตว์ที่มีความสัมพันธ์กันมาแต่โบราณ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมการดำรงชีวิตดั้งเดิมของเกษตรกรไทย กระบือส่วนใหญ่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กิจกรรมแบ่งได้ 3 กิจกรรมคือ การทำนาปลูกข้าว การเลี้ยงกระบือ และการปลูกผักปลอดสารพิษ เน้นการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับการเลี้ยงกระบือในหมู่บ้าน เน้นปัจจัยที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน พึ่งพาตนเอง และสร้างความเข้มแข็ง กิจกรรมภายในกลุ่มประกอบด้วย

- การทำแก๊สชีวภาพ
- โครงการอนุรักษ์กระบือไทย
- ศูนย์อนุรักษ์การทำคราดไถ การฝึกกระบือทำนา
- การพิทักษ์สิ่งแวดล้อม
- ธนาคารขี้ควาย

ภาพที่ 48 กิจกรรมการเลี้ยงกระบือบ้านหนองบาท้าว อำเภอสรีสงคราม จังหวัดนครพนม

การรวมกลุ่ม : ปัจจุบันมีสมาชิกผู้เลี้ยงกระบือ 58 คน รวมกลุ่มกันเพื่อการอนุรักษ์กระบือพื้นเมือง การรวมกลุ่มแบ่งได้ 2 กลุ่มคือ กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือ และกลุ่มเยาวชนจากโรงเรียนในชุมชน ร่วมกันปลูกจิตสำนึก อนุรักษ์และรักษาพันธุ์กระบือพื้นเมือง ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเลี้ยงเพื่อสร้างศักยภาพของผู้เลี้ยงกระบือให้มีมาตรฐาน และใช้ประโยชน์จากผลพลอยได้จากธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ สร้างความพอเพียง และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

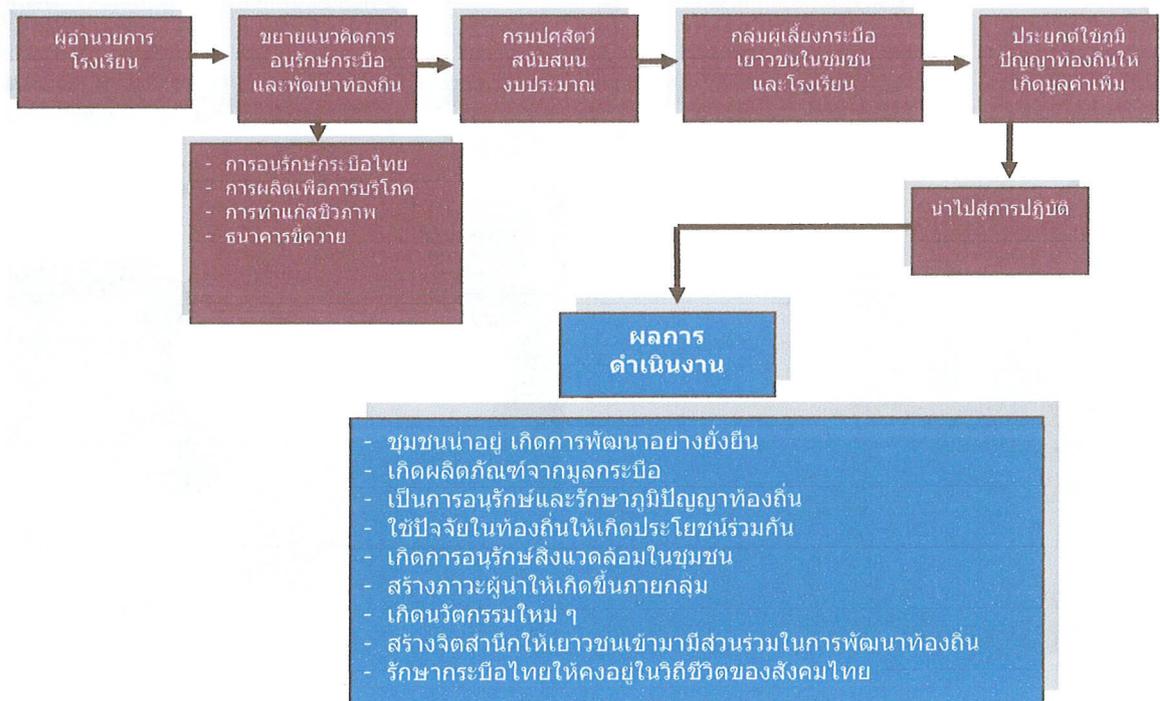
ภาพที่ 49 กิจกรรมการทำปุ๋ยจี้ควายอึดเม็ด และการทำแก๊สชีวภาพ บ้านหนองบาห้า
อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

การดำเนินงาน : ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานปศุสัตว์อำเภอศรีสงครามให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลกระบือ เช่น การฉีดวัคซีน การผสมพันธุ์ ปีละ 2-3 ครั้ง และส่งเสริมให้มีการพัฒนาพันธุ์สัตว์โดยการตัดพ่อพันธุ์และแม่พันธุ์ การเลี้ยงกระบือส่วนใหญ่ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 3-4 ปี ราคาขายต่อตัว 12,000 -13,000 บาท ปีหนึ่งขายได้ประมาณ 1-2 ตัว ปัจจุบันในหมู่บ้านไม่มีนายฮ้อยมีแต่นายหน้าเพื่อส่งต่อให้นายฮ้อยได้ค่านายหน้าตัวละ 100 บาท ส่วนนายฮ้อยจะมาจากอำเภอเมืองจังหวัดนครพนม และมีแนวคิดในการดำเนินกิจกรรมใหม่ ๆ ในชุมชน ได้แก่ การขยายแนวคิดในการทำบ่อแก๊สชีวภาพเข้าครัวเรือน การทำกระบือขุนให้เป็นระบบและพัฒนาสายพันธุ์ให้มีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด เป็นต้น

การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : การอนุรักษ์กระบือไทยเพื่อใช้ในการผลิตพืช พลังงานแก๊สชีวภาพ และการใช้ประโยชน์จากกระบือและผลพลอยได้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยอาศัยสถาบันการศึกษาในพื้นที่ เพื่อให้เยาวชนมีความรู้และรักษากระบือไทยไว้ในระบบการเกษตร และการดำรงชีพแบบดั้งเดิม

จุดเด่น : การอนุรักษ์กระบือพื้นเมือง และการนำเทคโนโลยีการผลิตผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาพที่ 50 บทสรุปการถอดบทเรียนเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มผู้เลี้ยงกระบือในระบบการเกษตรแบบยั่งยืน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

การสะท้อนบทเรียนของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างนักวิจัย นักวิชาการ และวิทยากรกระบวนการ ในสถาบันการศึกษาเครือข่าย 3 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย (กลุ่มอีสานบน) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขต กาฬสินธุ์ (กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร (กลุ่มสนุก) ผลการดำเนินงานดัง แสดงในภาพที่ 51 ภาพที่ 52 และภาพที่ 53

ภาพที่ 51 การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มอีสานบน (อุดรธานี หนองบัวลำภู เลย) เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุม อาทิตย์กำลังเอก มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวนผู้เข้าร่วมอบรม 14 คน

ภาพที่ 52 การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ (ร้อยเอ็ด ขอนแก่น กาฬสินธุ์) เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2553 ณ ห้องประชุมอินทนิล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์ จำนวนผู้เข้าร่วมอบรม 15 คน

ภาพที่ 53 การจัดประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนจากการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มสนุก (สกลนคร นครพนม มุกดาหาร) เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2553 ณ ห้องประชุมสภามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จำนวนผู้เข้าร่วมอบรม 17 คน

4.3 เปรียบเทียบผลการใช้และไม่ใช้เศรษฐกิจพอเพียง

ผลการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครัวเรือนในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 3 กลุ่มจังหวัด 9 จังหวัด 29 ชุมชน 367 ครัวเรือน พบว่าเกษตรกรน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในกิจกรรมของครัวเรือน และกิจการของกลุ่ม ด้านการลดรายจ่าย โดยการปลูกพืชผักสวนครัว และไม้ผลร้อยละ 93.5 ด้านการเพิ่มรายได้ด้านการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ร้อยละ 68.4 ด้านออมเงิน โดยการสมัครเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอื่น ๆ ร้อยละ 74.7 วิธีการวางแผนการใช้เงิน ร้อยละ 71.1 และด้านการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 89.6 ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้ในการเกษตร และการเก็บกักน้ำโดยการปลูกพืชร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 76.3 และ 73.6 ตามลำดับ ด้านคุณธรรม การเอื้ออารีต่อกันด้วยการรู้จักสามัคคี และการทำกิจกรรมร่วมกัน ร้อยละ 93.5 และ 90.2 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4-2

กิจกรรมที่เกษตรกรยังไม่นำไปปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ด้านการลดรายจ่าย คือ การผลิตสารสกัดจากชีวภาพ (ร้อยละ 48) และการลด ละ อดายมุข (ร้อยละ 39.5) ด้านการเพิ่มรายได้ คือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร (ร้อยละ 58) และหัตถกรรมในครัวเรือน (ร้อยละ 52) ด้านการออมเงิน คือ การจดบันทึกรายรับ-รายจ่าย หรือการทำบัญชีครัวเรือน (ร้อยละ 49) ด้านการเรียนรู้ คือ การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 14.2) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การใช้สารเคมีในการเกษตร (ร้อยละ 41.7) และด้านการเอื้ออารีต่อกัน คือ การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส (ร้อยละ 22.6) ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการใช้และไม่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับครัวเรือน ของกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (หน่วย: ร้อยละ)

รายการ	อีสานบน		ร้อยแก่นสารสินธุ์		สนุก		ภาพรวม	
	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ
จำนวนกลุ่มเกษตรกร (กลุ่ม)	8		8		11		27	
จำนวน (ครัวเรือน)	109		110		148		367	
การลดรายจ่าย								
ปลูกผักสวนครัว/ไม้ผล	89.9	10.1	90.0	10.0	98.6	1.4	93.5	6.5
เลี้ยงสัตว์	71.6	28.4	80.0	20.0	85.8	14.2	79.8	20.2
ผลิตสารสกัดจากชีวภาพ	37.6	62.4	38.2	61.8	73.0	27.0	52.0	48.0
ลด ละ อดบางมุม	61.5	38.5	60.0	40.0	60.1	39.9	60.5	39.5
การเพิ่มรายได้								
หัตถกรรมในครัวเรือน	46.8	53.2	38.2	61.8	56.1	43.9	48.0	52.0
การแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตร	43.1	56.9	38.2	61.8	43.9	56.1	42.0	58.0
การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม	68.8	31.2	50.0	50.0	81.8	18.2	68.4	31.6
การออมเงิน								
การจดบันทึกรายรับ-รายจ่าย	41.3	58.7	32.7	67.3	71.6	28.4	51.0	49.0
การวางแผนการใช้เงิน	66.1	33.9	54.5	45.5	87.2	12.8	71.1	28.9
การออมทรัพย์	66.1	33.9	70.0	30.0	73.0	27.0	70.0	30.0
การเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน/ กลุ่มอื่น ๆ	62.4	37.6	73.6	26.4	84.5	15.5	74.7	25.3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการใช้และไม่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระดับครัวเรือน ของกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน (หน่วย: ร้อยละ) (ต่อ)

รายการ	อีสานบน		ร้อยแก่นสารสินธุ์		สนุก		ภาพรวม	
	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ	ปฏิบัติ	ไม่ปฏิบัติ
การเรียนรู้								
การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	80.7	19.3	74.5	25.5	98.0	2.0	85.8	14.2
การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน	91.7	8.3	79.1	20.9	95.9	4.1	89.6	10.4
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม								
การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ในการเกษตร	64.2	35.8	66.4	33.6	92.6	7.4	76.3	23.7
การใช้สารเคมีในการเกษตร	74.3	25.7	60.9	39.1	44.6	55.4	58.3	41.7
การนำวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่	52.3	47.7	73.6	26.4	67.6	32.4	64.9	35.1
การเกื้อกูลกันโดยการปลูกพืชร่วมกับการเลี้ยงสัตว์	73.4	26.6	68.2	31.8	77.7	22.3	73.6	26.4
การเอื้ออารีต่อกัน								
การทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน	89.9	10.1	85.5	14.5	93.9	6.1	90.2	9.8
การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส	65.1	34.9	81.8	18.2	83.1	16.9	77.4	22.6
การรู้รักสามัคคี	88.1	11.9	94.5	5.5	96.6	3.4	93.5	6.5
การมีส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคม	80.7	19.3	83.6	16.4	90.5	9.5	85.6	14.4

5. การอภิปรายและวิจารณ์

5.1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของครัวเรือนเกษตรกรในพื้นที่ที่ทำการศึกษาและวิจัยควบคู่กับการดำเนินการวิจัยการถอดบทเรียน (โครงการวิจัยที่ 1) เพื่อทำความเข้าใจกับสภาพเศรษฐกิจและชุมชนอันเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้และกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ใน 3 กลุ่มจังหวัด (อีสานบน ร้อยแก่นสารสินธุ์ และกลุ่มสนุก) และศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชนประกอบการวิจัยและพัฒนา ซึ่งกลุ่มตัวอย่าง/ครัวเรือนที่ใช้ในการศึกษาและจำนวนกลุ่มกิจกรรมของเกษตรกรจะเพิ่มขึ้นจากปี 2550 (จำนวน 26 ชุมชน 217 ครัวเรือน) มาเป็นจำนวน 29 กลุ่ม (ชุมชน) 367 ครัวเรือน ในปี 2552 แม้ว่าจะเป็นการสำรวจคนละกลุ่ม(ชุมชน)ก็ตาม แต่ครัวเรือนบางส่วนอย่างน้อย 7 กลุ่ม (ชุมชน) ที่เป็นกลุ่มกิจกรรมเดิมในปี 2550

ผลการศึกษาในปี 2552 พบว่ามีผู้ให้ข้อมูลหรือสัมภาษณ์เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อาจเป็นไปได้ว่าผู้ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่และครัวเรือนผู้หญิงมีบทบาทมากกว่าเพศชายซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมในภาคอีสานที่ผู้หญิงมักจะเป็นเจ้าของพื้นที่และกิจกรรมในครัวเรือน แต่เพศชายมักจะเป็นคนต่างถิ่นเข้ามาอาศัย มีครอบครัว และเป็นหัวหน้าครอบครัวในภายหลัง ในขณะที่ปี 2550 ผู้ให้ข้อมูลเป็นสมาชิกผู้ร่วมโครงการมีเพศชายส่วนใหญ่ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเพศชายมักจะเป็นกรรมการหรือมาร่วมประชุมมากกว่าเพศหญิง

ข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ในปี 2552 มีแนวโน้มดีกว่าปี 2550 ที่ทอดศักดิ์, 2551 รายงานไว้ ซึ่งถ้าหากขนาดของกลุ่มตัวอย่างและจำนวนครัวเรือนที่ใช้ศึกษาเป็นข้อมูลทางครัวเรือนเดิมทั้งหมดก็จะสามารถบอกได้ว่าการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่มีส่วนช่วยทำให้ค่าเฉลี่ยของข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมดีขึ้น อย่างไรก็ตามจำนวนกลุ่มเกษตรกรที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ จำนวนกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในกลุ่มสนุกมีจำนวนมากกว่ากลุ่มจังหวัดอื่น (อีสานบน และร้อยแก่นสารสินธุ์) ซึ่งจากข้อมูลพื้นฐานและผลการนำไปใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มเกษตรกรในกลุ่มจังหวัดสนุกมีแนวโน้มที่ดีกว่าในแทบทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านการลดค่าใช้จ่าย การเพิ่มรายได้ การออม การเรียนรู้ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเอื้ออารีต่อกัน

5.1.1 การเปรียบเทียบการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครัวเรือนของเกษตรกร 3 กลุ่มจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนในด้านต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่าครัวเรือนมีการลดรายจ่ายโดยการปลูกผักสวนครัวและไม่ผลไว้บริโภคในครัวเรือน (ร้อยละ 93.5) ซึ่งทำให้ควบคุมการใช้สารเคมีในการฆ่าแมลงมีการใช้เทคโนโลยีเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสม แต่ยังไม่สามารถผลิตหรือรวมกลุ่มเพื่อจำหน่ายผักปลอดสารพิษในเชิงการค้าได้ เช่น กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ (กลุ่มรุ่งตะวัน) อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ครัวเรือนเกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์กันมากขึ้น มีการเลี้ยงสัตว์ร่วมกับการปลูกพืช นำเศษเหลือมาใช้ในการเกษตรในระดับสูง แต่ยังมีการใช้สารเคมีในการเกษตรระดับสูงด้วย โดยเฉพาะกลุ่มแพะเมล็ดพันธุ์พืช อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ที่ยังเป็นปัญหาเนื่องจากยังไม่มีระบบการผลิตที่รักษาสุขภาพเกษตรกร และผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

5.1.2 การเรียนรู้และเอื้ออาทรต่อกัน เป็นคุณสมบัติที่เป็นเงื่อนไขของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ากลุ่มเกษตรกรตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนมีการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันสูง มีการรู้จักสามัคคีและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในระดับสูง แต่สิ่งที่ต้องปฏิบัติเพิ่มคือการศึกษานิวปีญญาท้องถิ่นและการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

5.1.3 การเพิ่มรายได้ โดยการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่าและเพื่อเก็บรักษาอาหาร เป็นสิ่งที่ยังขาดอยู่ในระดับครัวเรือน ควรได้รับการพัฒนาและต่อยอดโดยอาศัยนิวปีญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่

5.1.4 การออมเงิน เพื่อใช้เป็นภูมิคุ้มกันด้านเศรษฐกิจที่สำคัญระดับครัวเรือน พบว่าครัวเรือนของเกษตรกรยังขาดการจดบันทึกหรือการทำบัญชีครัวเรือนทำให้ไม่ทราบรายรับ-รายจ่าย ซึ่งต้องส่งเสริมและฝึกอบรมเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนให้กับผู้บริหารระดับผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล และองค์กรในชุมชนให้สามารถให้คำปรึกษา แนะนำ แก่ครัวเรือนเกษตรกร หรือการให้ความรู้ด้านบัญชีครัวเรือนแก่เกษตรกร โดยตรงอย่างสม่ำเสมอ หรือใช้ระบบที่ปรึกษาในพื้นที่และชุมชน ในเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนให้มากขึ้นเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

แม้ว่าข้อมูลพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจยังไม่เด่นชัดถึงความพอเพียงในระดับครัวเรือนก็ตาม แต่ผลการสำรวจกลุ่มกิจกรรมทางการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนก็ชี้ให้เห็นความพร้อมในการพัฒนาโดยอาศัยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวคิดและหลักปฏิบัติที่ชี้ให้เห็นความเข้มแข็งของชุมชนที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การพัฒนาอาชีพ ชีวิตและความเป็นอยู่ที่เป็พื้นฐานซึ่งมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน และชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล

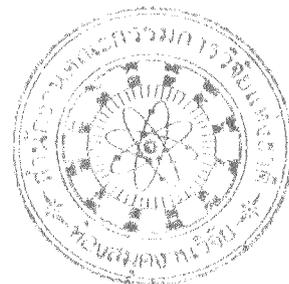
มีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนา ดูแลและแก้ไขปัญหาในพื้นที่รองรับอยู่ได้ตรงประเด็น และสอดคล้องกับสภาพปัญหาของเกษตรกร

5.2 การถอดบทเรียนของกลุ่มเกษตรกรที่ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การถอดบทเรียนกลุ่มกิจกรรมใน 3 กลุ่มจังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน ใช้วิธีการถอดบทเรียนประเภทเฉพาะเจาะจงบางประเด็นของกลุ่ม โดยอาศัยผู้ช่วยวิจัยที่เป็น นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาประจำในกลุ่มจังหวัดละ 1 คน รวม 3 คน เพื่อติดตาม สอบถาม และ สังเกตกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการ ดำเนินงานของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความหลากหลายและขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ตั้งแต่สมาชิก กลุ่ม ผู้นำ ความรู้ และเทคโนโลยีที่ใช้ การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนชุมชน ที่เป็นที่ตั้งของศูนย์หรือกิจกรรมกลุ่ม กลุ่มเกษตรกรจำนวน 15 กลุ่มกิจกรรม ใน 3 กลุ่มจังหวัด ตาม บทบาทและบริบทของกลุ่มในการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงาน แบ่งออกได้ 5 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 กิจกรรมการผลิตทางการเกษตรและการแปรรูป :

มีการรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อดำเนินงานผลิตสินค้าและแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็น การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนัยสำคัญคือประการที่ 2 คือการรวมกลุ่มเพื่อ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ หลากหลาย ครอบคลุมทั้งเกษตรแบบผสมผสาน หัตถกรรม แปรรูปอาหาร และอื่น ๆ ฯลฯ เกษตรกรผู้เป็นสมาชิกจะได้รับการดูแลให้มี รายได้รวมทั้งการแก้ไขปัญหาในทุก ๆ ด้านซึ่งจะมีผลต่อเศรษฐกิจโดยรวมให้เติบโต อย่างมีเสถียรภาพ หมายถึง เศรษฐกิจขยายตัวไปพร้อมกับการกระจายรายได้ ตัวอย่างเช่น กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ มีการแปรรูปเนื้อสัตว์ ตำบลนาจารย์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มอีสานบน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และกลุ่มสนุก ยังไม่พบตัวอย่างที่ดีจากการถอดบทเรียน มี ศูนย์ภูมิพลังที่สามารถดำเนินธุรกิจด้านการเลี้ยงสัตว์ และมีเครือข่ายในหลายจังหวัดใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน แต่ยังคงขาดเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนในบริเวณ ใกล้เคียงที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

ประเภทที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียง :

เป็นศูนย์ที่มีกิจกรรมด้านฝึกอบรมและสาธิตการทำเกษตรแบบผสมผสาน การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงาน คุณสมบัติที่สำคัญประการที่ 1 ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ว่า “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน” โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชให้เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน การผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรอง หลักใหญ่คือการลดค่าใช้จ่าย มีที่ดินของตนเอง ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก และอื่น ๆ รวมทั้งพลังงานที่เป็นของตนเอง กลุ่มร้อยละ 50 ศูนย์เรียนรู้ที่ทำหน้าที่หลักดังกล่าวได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน มหาวิทยาลัยไทยอีสานคีนคีน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ศูนย์การเรียนรู้เกษตรผสมผสานกลุ่มเกษตรอินทรีย์หนองตอกเป็น อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มสนุก ได้แก่ ศูนย์คุ้มโสม ตำบลหนองญาติ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสานกลุ่มต้นฮักถิ่น อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร กลุ่มอีสานบน ได้แก่ ศูนย์น้ำเพียงดิน อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ศูนย์การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวกำลังถูกพัฒนาขึ้นอีกหลายแห่งในพื้นที่เพื่อรองรับการพัฒนาบุคลากรของสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ศูนย์ภูมิพลังก็เป็นอีกศูนย์หนึ่งที่กำลังจัดเตรียมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตรทฤษฎีใหม่ และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจากความสำเร็จด้านการเกษตรแบบผสมผสานที่ใช้การเลี้ยงสัตว์ และธุรกิจอาหารสัตว์ และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อน

ประเภทที่ 3 การใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับครัวเรือน :

เป็นการดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรการแปรรูปไปจนถึงระบบการตลาดที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการบริหารจัดการทรัพยากรภายในฟาร์มรวมถึงแรงงาน อุปกรณ์ และเครื่องมือที่เหมาะสม สอดคล้องกับนัยสำคัญประการที่ 1 สามารถพึ่งตนเอง และดำเนินธุรกิจร่วมกันกับสังคมและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ ดังตัวอย่างในกลุ่มสนุก จำนวน 2 ราย คือ ศูนย์การเรียนรู้ระบบการเกษตรผสมผสานและศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร เกษตรกรสร้างรายได้จากผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเกิดจากการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการประมง รายได้เฉลี่ยปีละ 1,200,000 บาท และศูนย์การเรียนรู้การเกษตรทฤษฎีใหม่ อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร สร้างรายได้ให้เกษตรกรได้เฉลี่ยปีละ 100,000 บาท ซึ่งทั้ง 2 กรณี มีรายได้จากการดำเนินงานในแต่ละปีสูง และใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลักในการดำเนินงานฟาร์ม

**ประเภทที่ 4 กลุ่มสาธิตการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตและ
การดำเนินงานของชุมชน :**

เป็นการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อ
วัตถุประสงค์ในการสนับสนุนและการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่ และ
การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การใช้วิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี และการสร้างเครือข่ายกับชุมชนข้างเคียง เช่น กลุ่มสนุก ได้แก่ การ
เลี้ยงกระบือในระบบการเกษตรแบบยั่งยืน อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม
ชุมชนการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มรุ่งตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร และ
กลุ่มร้อยแก่นสารสินธุ์ ได้แก่ การปลูกผักปลอดสารพิษเกษตรประณีต ศูนย์เรียนรู้
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มกิจกรรม
เหล่านี้กำลังพัฒนาให้สามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต

ประเภทที่ 5 กลุ่มกิจกรรมที่ไม่ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินงาน :

ได้แก่ กลุ่มอีสานบน จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์พืช อำเภอ
สุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู มีการใช้สารเคมีในการผลิต และกลุ่มผู้เลี้ยงโค
พื้นเมือง อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี มีการรวมกลุ่มเพื่อรับบริการจากภาครัฐ เช่น
การให้วัคซีน เมล็ดพันธุ์หญ้า พืชอาหารสัตว์ และบริการอื่น ๆ ทั้ง 2 กิจกรรม
สามารถปรับเปลี่ยนโดยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้โดยง่าย เช่น
กิจกรรมการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชอาจเลิกใช้ยาฆ่าแมลงที่เป็นสารเคมีมาใช้วิธีการปลูก
พืชในมุ้ง หรือกลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมืองอาจนำไปสู่สัตว์มาใช้เป็นแหล่งผลิตปุ๋ยมูลโคเพื่อ
ใช้ในการปลูกข้าว หรือพืชผัก เป็นต้น

แนวทางปรับปรุงกิจกรรมทั้ง 2 กลุ่ม ควรจะเป็นการพึ่งพาตนเองด้านปัจจัย
การผลิตและการตลาดก็สามารถเป็นการผลิตได้อย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นการรักษา
สภาพสิ่งแวดล้อมไม่ให้มีสารเคมีตกค้างในดินและแหล่งน้ำ และที่สำคัญคือสุขภาพ
ของเกษตรกรเองที่จะไม่ต้องสัมผัสกับยาฆ่าแมลงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของตนเอง
และชุมชน อาชีพของสมาชิกกลุ่มเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการดำเนินงานเพื่อสร้าง
รายได้ในช่วงนอกฤดูปลูกข้าวปกติ และการเลี้ยงโคพื้นเมืองก็ควรเป็นอาชีพที่
สามารถอนุรักษ์พันธุ์โคพื้นเมืองได้ ถ้าได้รับการปรับปรุงแก้ไขโดยการน้อมนำหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่มาใช้

อย่างไรก็ตามวิธีการถอดบทเรียนประเด็นของระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่นำมาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินงาน อาจจำเป็นต้องพิจารณาถอดบทเรียนทั้งระบบโดยใช้นักวิชาการ/นักวิจัย และนักพัฒนา จากหลากหลายสาขาน่าจะได้รับบทเรียนและข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้น

5.3 การสรุปและการสะท้อนกลับบทเรียนการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดประชุมสัมมนาในแต่ละพื้นที่กลุ่มจังหวัดในสถาบันอุดมศึกษาเครือข่ายทั้ง 3 กลุ่มจังหวัด ก่อให้เกิดการตรวจสอบ เสริม และเติมเต็มในกิจกรรมหรือผลการดำเนินงานที่แต่ละกลุ่มกิจกรรมได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน สร้างเครือข่ายภายในกลุ่มจังหวัด หรือแม้แต่ในจังหวัดเดียวกันก็ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน เรียนรู้กันในเวทีนี้ ตัวอย่างเช่น

เวทีการสรุปบทเรียนและสะท้อนกลับบทเรียนครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร กลุ่มกิจกรรมการเลี้ยงกระบือในระบบการเกษตรแบบยั่งยืนกับศูนย์ภูมิพลัง ได้เชื่อมโยงกิจกรรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์กับกลุ่มการเลี้ยงกระบือ เพื่อนำมูลจากกระบือมาใช้ในการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น ในขณะที่สมาชิกของกลุ่มการเลี้ยงกระบือขอสมัครเป็นสมาชิกเพื่อขยายแนวคิดของกลุ่มปราชญ์เดินดินเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานของครัวเรือนและกลุ่มของตนเองด้วย

เวทีการสรุปและสะท้อนกลับบทเรียนครั้งที่ 2 ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตกาฬสินธุ์ กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ และกลุ่มการปลูกผักปลอดสารพิษ ได้นำสินค้าและผลิตภัณฑ์หมูแผ่น หมูทุบ หมูฉีก หมูเค็ม หมูกรอบ ปลาข้าวสาลี มาจำหน่ายและแลกเปลี่ยนกับสมาชิกกลุ่มอื่น ผลิตภัณฑ์ผักกูดแช่แข็งของกลุ่มกิจกรรมผักปลอดสารพิษที่ผลิตได้นำมาเป็นของฝากให้กับวิทยากรกระบวนการชุมชน ผู้บริหาร โครงการ และสถาบันการศึกษา เป็นการประชาสัมพันธ์และการตลาดในกลุ่มจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงกันได้เป็นอย่างดี

เวทีการสรุปและสะท้อนกลับบทเรียนครั้งที่ 3 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ศูนย์น้ำเพียงดินที่ผ่านการฝึกอบรมมารายงานผลและนำเสนอกิจกรรมกลุ่มให้กับสถาบันศึกษาเครือข่ายได้รับทราบ ก่อให้เกิดการประสานงานและร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเครือข่ายในพื้นที่สนับสนุน โครงการกลับบ้านเกิดของนักเรียน และนักศึกษาได้มากขึ้น

การจัดเวทีแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ในระดับกลุ่มจังหวัดก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถาบัน
เครือข่ายได้ใช้เป็นแหล่งศึกษาดูงาน สร้าง วิทยุวิจัยสำหรับนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

การสะท้อนกลับบทเรียนของกลุ่มลงในพื้นที่และชุมชนข้างเคียงยังไม่สามารถดำเนินการได้
ทันกับเวลาและงบประมาณดำเนินการจริงหมดทุกชุมชน ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดการขยาย
ผลการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคนในชุมชนได้เพิ่มขึ้นอีกอย่างมาก เป็นการสร้างกิจกรรมของ
วิทยากรกระบวนการให้สามารถปฏิบัติงานขยายผลได้เพิ่มขึ้น ซึ่งภารกิจดังกล่าวควรจะเป็นบทบาท
หน้าที่ของวิทยากรกระบวนการชุมชน ได้ดำเนินการต่อไป อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดด้านเวลาและ
งบประมาณดำเนินงาน จึงยังไม่สามารถดำเนินการได้ในแผนงานวิจัยนี้

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกร
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่มีความสามารถพึ่งตนเอง การรวมกลุ่มของคนในชุมชนในการ
ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านต่าง ๆ และตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา เอื้ออาทร และความ
สามัคคีนั้น ก่อให้เกิดผลดีต่อความพอเพียง พอมี พอกิน สุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดี มีรายได้อันเกิด
จากผลผลิตที่เกินความต้องการ มีผลต่อสภาพแวดล้อมที่ดีที่สามารถพบเห็นได้ในเชิงประจักษ์ เกิด
ความรัก ความสามัคคีในชุมชน ช่วยลดปัญหาทางสังคมดังที่พบเห็นเป็นข่าวในสังคมอันเนื่องจาก
ระบบเศรษฐกิจแบบแข่งขันในยุคโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างกิจกรรมกลุ่มการผลิตการเกษตร
กิจกรรมที่เป็นศูนย์เรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่และศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรม
ครัวเรือนที่เป็นศูนย์สาธิตการทำเกษตรในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ
พอเพียงที่ดำเนินการในแต่ละพื้นที่และชุมชน สามารถดำเนินการได้เพียงแต่ต้องใช้ระยะเวลาและ
ความมุ่งมั่นในการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง

การขยายผลการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในกิจกรรมทุกระดับ และทุกประเภทของ
อาชีพควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลกระทบที่ดีในวงกว้างต่อสังคม
และสิ่งแวดล้อมต่อไป

บรรณานุกรม

- กองภารกิจโครงการและประสานงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2552. การสัมมนา
เศรษฐกิจพอเพียง กับการประยุกต์ใช้: จากงานวิจัยขยายผลสู่ชุมชน. วันที่ 22 มกราคม 2552
โรงแรมรอยัลแม่โขง จังหวัดหนองคาย. สากลดา. 115 หน้า
- กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ บ้านนาจารย์. 2553. รายงานโครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ผลิต OTOP โดย
เครือข่าย KBO (Knowledge-Based OTOP) อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์. พฤษภาคม 2553
- ไกรเลิศ ทวีกุล. 2547. ศูนย์คุ้มโฮมเครือข่ายเกษตรผสมผสานนครพนม นวัตกรรมการสร้างสุขภาพ
จากชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ขอนแก่น. พิมพ์ครั้งที่
1. สามดีพรีนติ้งอิกวิปเมนท์. 48 หน้า
- คณะกรรมการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. 2550. พลัง
ชุมชนพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดเลย. ในรายงานการประเมินผลกิจกรรม วันที่
28 สิงหาคม 2550 ณ บ้านแหล่งควาย หมู่ที่ 3 ตำบลนาอาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย. วันที่ 10
กันยายน 2550 ณ บ้านกบกก หมู่ที่ 5 ตำบลหนองจิว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. 38 หน้า
- โครงการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียง ม.ป.ป. "ความก้าวหน้าการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในภาคเอกชน"
ใน <http://www.sufficiencyeconomy.org>
- โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
2549. สวมคิดสวมสร้างบูรณาการความรู้ สู่พลังความคิด ก่อพลังชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1. แอนนา
ออฟเซต. 55 หน้า
- โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
2548. องค์ความรู้เพื่อการพึ่งพาตนเองกลุ่มแปรรูปการเกษตร หมู่ที่ 1,7 ตำบลน้ำอ้อม อำเภอ
กระนวน จังหวัดขอนแก่น. แอนนาออฟเซต. 30 หน้า
- บุญทอม โพนไพรสันต์ ม.ป.ป. เศรษฐกิจพอเพียงกับชีวิต ฟัง คิด ความรู้เบื้องต้น กลุ่มสาระการเรียนรู้
การงานอาชีพและเทคโนโลยี (งานเกษตร)
- ประเวศ วะสี. 2546. จะช่วยรัฐบาลแก้ไขความยากจนได้อย่างไร. ประชาชนชาวบ้านภาคอีสาน ปีที่ 5 ฉบับ
ที่ 1 : 8-13.
- ปิยะวัต บุญ-หลง. 2549. เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล. สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย
- วิวัฒน์ ศัลยกำธร. 2552. มุขนิมิตกิจกรรมธรรมชาติ เครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ มหกรรมคืนชีวิตให้
แผ่นดิน 17-18 มีนาคม 2552 กู้วิกฤตด้วยเศรษฐกิจพอเพียง. 120 หน้า

เรื่องนำรัฐเศรษฐกิจพอเพียง 2553:3 ห่วง 2 เงื่อนไข :หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใน

<http://baanyo.com/?name=knowledge&file> (วันพฤหัสบดี ที่ 9 เดือน กันยายน 2554)

สมพร เทพสิทธิ์. 2546. เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ. บริษัทธรรมสาร จำกัด กรุงเทพฯ หน้า 57-64.

สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์. 2551. การวิเคราะห์การก่อเกิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยปฏิธานนิยมและ หลังปฏิธานนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยศิลปากร. 118 หน้า

สุพัตรา ชาติบัญชาชัย. 2548. ความสุขที่เอื้อมถึง บทเรียนจากชุมชนที่อยู่ท่ามกลางยุคการค้าเสรีเขต อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น. โครงการฝึกปลอดภัยพิชจังหวัดขอนแก่น. สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ขอนแก่นการพิมพ์. 40 หน้า.

อภิสิทธิ์ ชำรงวารกุล. 2547. เกษตรประณีต: 1ไร่ ไม่ยากไม่จน. ปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 : 6-8.

เอกวิทย์ สายแก้วเทศ (ม.ป.ป.) กลุ่มเกษตรกรทำสวนบ้านน้ำพุ ข้อมูลภาพและกิจกรรมกลุ่มเกษตรกรทำ สวนบ้านน้ำพุ ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

เอกสารอ้างอิง

- บุญศรี คำชาย. 2553. การสร้างเครือข่ายสังคมเพื่อขับเคลื่อนนวัตกรรมการจัดการความรู้: บทเรียนภาคสนามจาก โครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเพิ่มประสิทธิภาพองค์กรการศึกษาด้วยการจัดการความรู้
- โครงการส่งเสริมวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.2550. ใน <http://www.moac.go.th/builder/sfcco/>
- จตุพร วิศิษฎ์โชติอังกูร. 2550. หนังสือ"กระบวนการเรียนรู้สู่เส้นทางสีขาว" ใน <http://www.gotoknow.org/blog/mhsresearch/>
- คนูวัต เฟื่องอัน. 2550. เกษตรอินทรีย์กับคุณภาพชีวิตภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง ใน หนังสือประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการ เรื่อง “การเกษตรแบบอินทรีย์ภายใต้บริบทของเศรษฐกิจพอเพียง” 29-30 มีนาคม 2550 ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- เทอดศักดิ์ คำเหม็ง. 2551. รายงานการวิจัยการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 167 หน้า
- รัตนา ดวงแก้ว. 2551. คู่มือการถอดบทเรียน โครงการพัฒนาชุมชน ใน <http://www.banprak-nfc.com>
- สีลาภรณ์ บัวสาย. 2550. เคมีกับปัญหาความยากจน ใน คอลัมน์พลังปัญญา. 1:3-2

